

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI

SOVYET DÖNEMİ KIRGIZ HİKÂYELERİNDE 'YETİM'
ÇOCUK ARKETİPİ

AYŞENUR BAYRAK ALTIÖK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR.ÖĞR. ÜYESİ DÖNE ARSLAN

OCAK 2023
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Ayşenur BAYRAK ALTIÖK

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****SOVYET DÖNEMİ KIRGIZ HİKÂYELERİNDE ‘YETİM’ ÇOCUK
ARKETİPİ****AYŞENUR BAYRAK ALTIÖK****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI****DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ DÖNE ARSLAN**

Türkçe ’de “ana örnek”, “ilk imge”, “asıl numune” gibi karşılıkları bulunan arketipler kolektif bilinç dışını yansıtan ve nesilden nesile aktarılan birer ortak imgelerdir. Ortak imge olan arketipler edebiyat bilimcileri tarafından mitoloji, psikoloji ve edebiyat gibi farklı disiplinlerden elde edilen bilgiler ile edebi eserlerde arketipsel eleştiri metoduyla tespit edilmektedir. Bu metot C.Gustav Jung tarafından bilinçdışı kavramının ortaya konmasıyla ortaya çıkmıştır. Edebi eserlerin tahlilinde kullandığımız arketipsel eleştiri metoduyla eseri tahlil etme amacımızdır. Biz de bu çalışmada ele aldığımız Türkiye Türkçesi’ne aktarılan Kırgız yazarların hikâyelerini arketipsel eleştiri kuramından hareketle “yetim arketipi” üzerinden tahlil ettik. Tahlil yaparken eserlerin yazarlarının yetim olması ve eserin yazıldığı dönem de göz önüne alınarak yapılmıştır. Ele aldığımız hikâyeler Kırgız edebiyatındaki önemli dönemleri betimlerken aynı zamanda baskıya ve rejime karşı bir eleştiri niteliğindedir. Hikâyelerdeki kahramanların yetim olması ve yetimliğin verdiği hayat şartları çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde arketipsel eleştiri kuramı çerçevesinde konuya kuramsal bir giriş yapılmıştır. Birinci bölümde çağdaş Kırgız hikâyeciliğinin tarihi verilerek hikâyenin gelişimi ve konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde esas konumuzun ‘yetim arketipi’ çerçevesinde incelemesi yer almaktadır. Hikâyeler arketipsel eleştiri metodu aracılığıyla tahlil edilmiştir. Daha sonra çıkarım yapıldıktan sonra kaynakça verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Kırgız Edebiyatı, Hikâye, Arketip, Yetim

Ocak 2023, 103 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****THE 'ORPHEE' CHILD ARCETYPE IN SOVIET PERIOD KYRGYZ
STORIES****AYŞENUR BAYRAK ALTIÖK****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
MODERN TURKIC LANGUAGES AND LITERATURE****SUPERVISOR: DR. ÖĞR. ÜYESİ DÖNE ARSLAN**

Archetypes, which have equivalents in Turkish such as "main example", "first image", "principal sample", are common images that reflect the collective unconscious and are transferred from generation to generation. Archetypes, which are common images, are determined by literary scientists with the information obtained from different disciplines such as mythology, psychology and literature, and with the archetypal criticism method in literary works. This method emerged with the introduction of unconscious cognition by C.Gustav Jung. Our aim is to analyze the work with the archetypal criticism method we use in the analysis of literary works. We analyzed the stories of the Kyrgyz writers, which we discussed in this study, based on the archetypal criticism theory, through the "orphan archetype". It was made by taking into consideration that the authors of the works were orphans and the period when the work was written. While the stories we discussed describe important periods in Kyrgyz literature, they are also a criticism against oppression and the regime. The fact that the heroes in the stories are orphans and the living conditions of orphanhood constitute the subject of our study.

The thesis work consists of three parts. In the introduction, a theoretical introduction to the subject has been made within the framework of the archetypal criticism theory. In the first chapter, the history of contemporary Kyrgyz storytelling is given and the development and subjects of the story are discussed. In the second part, there is an examination of our main subject within the framework of the 'orphan archetype'. The works were analyzed through the archetypal criticism method. After the inference was made, the bibliography was given.

KEYWORDS: Kyrgyz Literature, Story, Archetype, Orphan

January 2023, 103 Page

TEŞEKKÜR

Bu tez alıŐmasının meydana gelmesinde yardımlarını esirgemeyen ve okuyup hayallerimin gerçekleŐmesine olanak sağlayan sevgili babama, anneme ve kardeŐlerime teŐekkürlerimi sunuyorum. Gece gündüz demeden her daim destekleri ile güçlü olmamı sağlayan, hayat arkadaşım Emrah Altıok'a teŐekkürü borç bilirim. Tezin konusunun belirlenmesinden itibaren her daim yol göstererek yardımlarını esirgemeyen Samet Azap hocama teşekkür ederim. Son olarak danışmanım Döne Arslan'a, bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

AYŞENUR BAYRAK ALTIOK

Kastamonu, 2023

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ÖN SÖZ	ix
1.GİRİŞ	1
1.1. Kırgız Hikâyeciliği	1
1.2.1.Sovyetler Birliği'nin Kuruluş Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği (1920-1930).....	1
1.2.2.İkinci Dünya Savaşı Yılları ve Sonrasında Kırgız Hikâyeciliği (1940-1960).....	3
1.2.3.1960 Sonrası Kırgız Hikâyeciliği (1960-1991)	5
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Carl Gustav Jung ve Arketip Kavramı	7
2.2. Arketip.....	8
2.2.1. Kendilik	10
2.2.2.Benlik.....	11
2.2.3. Persona.....	12
2.2.4.Gölge.....	13
2.2.5. Anima ve Animus	14
2.2.6. Yüce-Birey/Yaşlı Bilge Arketipi	15
2.2.7. Anne Arketipi	16
2.2.8.Baba Arketipi.....	17
2.2.9.Çocuk Arketipi.....	18
2.2.10.1. Çocuk Arketipinin Tezahürleri	19
2.2.10.2. Yetim Arketipi	19
2.2.10.3. Kahraman Arketipi.....	20
2.2.10.4.Savaşçı Arketipi	20

2.2.10.5.Fedakâr Arketipi.....	21
2.2.10.6.Masum Arketipi	22
2.2.10.7. Büyücü Arketipi	22
3.HİKÂYELERDE YETİM ARKETİPİ.....	23
3.1 Cengiz Aytmatov’un Hikâyelerinde “Yetim” Arketipi	23
3.1.1 Asker Çocuğu.....	24
3.1.2 Beyaz Gemi	27
3.1.3 Sultan Murat.....	32
3.1.4 İlk Öğretmenim	36
3.2 Aşım Çakıpbekov’un Hikâyesinde “Yetim” Arketipi	40
3.2.1 Biz Babasız Büyüdük	40
3.3 Öskön Danikeyev’in Hikâyelerinde “Yetim” Arketipi.....	46
3.3.1 Kızın Sırrı	46
3.3.2 Anne Şefkati.....	52
3.3.3 Küçük Komuzcu	55
3.3.4 Masum Düşünce.....	57
3.4 Kasımalı Bayalınov’un Hikâyesinde “Yetim” Arketipi	62
3.4.1 Acar.....	62
3.5 Tölögön Kasımbekov’un Hikâyelerinde “Yetim” Arketipi.....	67
3.5.1 Yetim	67
3.5.2 Anne	71
3.5.3 Memleket	73
3.5.4 Çılmayranın Yakasında.....	75
3.5.5 Keder	78
3.6 Asanbek Stamov’un Hikâyesinde “Yetim” Arketipi.....	80
3.6.1 Mektep	80
SONUÇ	85
KAYNAKLAR.....	88

KISALTMALAR DİZİNİ

Vb. : Ve benzeri

Çev. : Çeviren

ÖN SÖZ

Kırgız edebiyatı zengin bir sözlü halk edebiyatına sahiptir. Bu zengin sözlü edebiyat ürünleri daha sonraki yıllarda yazılı edebiyatında temelini oluşturmuştur. Edebi metinler daha önce var olan metinlerin izlerini taşırlar. İnsanoğlu yıllarca değişerek ve dönüşerek devam etse de evrensel kodları olan bilinçaltından ayrılamaz. İnsanlığın evrensel tecrübesi, bilinçaltındakiler arketiplerin altında yatar. İnsanlığın kazandığı bu tecrübe günümüze arketipler sayesinde ulaşır. Kırgız edebiyatından da geçmişten beri süregelen zengin sözlü edebiyat ürünlerinde işlenen imgeler, semboller ve değerler atalar ruhunu ölümsüz kılar. Bunların yanında bu sembol, imge ve değerler Kırgız yazılı edebiyatındaki önemli yazarların ortaya çıkmasını da sağlamıştır.

İlk nesne ve ilk biçim anlamında kullanılan arketipler, bilinçaltını yansıtan ve insanlığın ortak değeri konumundadır. Arketipler geçmişten günümüze kadar nesilden nesile aktarılan birer imgelerdir. Arketip kavramı, Carl Gustav Jung tarafından sunulmuştur. Freud'un bilinç ve bilinçdışı kavramlarından hareket eden Jung, ortak bilinçdışı kavramını geliştirmiş, ortak bilinçdışını oluşturan içeriğin doğuştan getirildiğini ifade ederek de arketip kavramını şekillendirmiştir. Bu nedenle arketipsel eleştiri bağlamından ele alınan 'yetim arketipi' kavramını esas alan bu tez çalışmasında kuramsal çerçevede Jung ve onun düşünce sisteminin yanında "Kendilik, Benlik, Persona, Anima Animus, Gölge, Yüce Birey, Anne, Baba, Çocuk" ve "Çocuk Temelli Arketipler" adlı alt başlıklarda ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise Kırgız yazılı edebiyatından Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış hikâyelerin arketipsel eleştiri metoduyla incelenmesi yapıldı. Bu hikâyeler, Kırgızların önemli ve dönemlere damgasını vurmuş yazarlar tarafından yazılmıştır. Hikâyeler Kırgız edebiyatındaki dönüm noktaları olan önemli olayları, savaşları ve durumları anlatmasıyla da önemlidir. İnceleme yaparken çocuk temelli arketiplerden yararlanarak yetim arketipi kavramı esasında tahlil ve incelemeye devam edildi. Ele aldığımız hikâye metinlerindeki derin anlamı ve birikimi arketipsel eleştiri metoduyla çözümlenmeye çalışıldı. Her metin kendi bünyesinde arketiplere dayanan simgesel bir anlam içermektedir. Bu çalışmada yer alan hikâyelerdeki yetim

arketipi aile yapısı göz önüne alınarak arketipsel sembolizm bağlamında incelenmiş, yetim çocuk arketipinin yaşadığı olumlu-olumsuz yönler ortaya konmuştur.

Hayatım boyunca destek olan ve yolumu aydınlatan aileme, yorulduğum zamanlarda bana inancıyla destek olan ve güvenen hayat arkadaşım Emrah ALTIOK'a, bölümümüzün değerli hocalarına ve bilgisi, yardımı ve katkılarıyla beni yönlendiren, tecrübelerinden faydalandığım, her türlü desteğini benden esirgemeyen sevgili danışmanlarım Dr. Öğr. Üyesi Döne ARSLAN ve Doç. Dr. Samet AZAP'a teşekkür ederim.

Ayşenur BAYRAK ALTIOK

Kastamonu 2023

1.GİRİŞ

1.1. Kırgız Hikâyeciliği

Sovyetler Birliği'ne dâhil olana kadar Kırgız edebiyatı, diğer Türk halklarında olduğu gibi sözlü edebiyat yönünden zengin olarak devam etmekteydi. Kırgız edebiyatı zengin ve köklü bir sözlü edebiyata sahiptir. Bu dönemlerde halk şairleri de eserlerini sözlü olarak inşa etmiş ve sözlü edebiyatın devamlılığını sağlamıştır. Bu sözlü edebiyata en güzel örnek ise dünya çapında yaşayan ve devam eden Manas Destanı'nı örnek verebiliriz. Halk şairlerinin ve sözlü kültürün etkisi çağdaş edebiyata geçişte büyük rol oynamaktadır.

Kırgız yazılı edebiyatı 1920'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Sovyetlerden önce Kırgızlarda okuma-yazma bilen ve medrese eğitimi almış kişilere “molla” deniyordu. O dönemin şairlerinin Moldo Niyaz, Togolok Moldo, Moldo Kılıç gibi isimlerle anılmaları bununla ilgilidir. Bu mollalar sadece din adamı değil aynı zamanda kültür ve bilim adamıdır. Bu güçlü şairler sayesinde yazılı edebiyat gelişmeye daha hızlı başlamıştır. (Aşlar, 2013, 67-68)

1.2.1.Sovyetler Birliği'nin Kuruluş Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği (1920-1930)

1910'lu yılların sonuna doğru özelde Kırgızistan genelde ise tüm Orta Asya'da meydana gelen olaylar ve siyasi çalkantılar edebiyatı da etkilemiştir. Bu bağlamda Çarlık Rusya'nın içerisinde olan değişim rüzgârları Orta Asya'yı da içine alarak etkilemiştir. 1917 yılında kurulan Sovyet Rusya'nın edebiyatı hâlihazırda Kırgız edebiyatında da değişimlere yol açmıştır. Sovyetler Birliği hükümeti ilk olarak eğitim konusunu ele alarak Kırgızistan ve tüm Türkistan bölgesinde çok sayıda okullar açmıştır. Kırgızistan'da açılan bu okullarda yetişen gençler çağdaş Kırgız edebiyatının kurucularındandır. Sovyet döneminin ilk yıllarında Kırgızca süreli yayın olmadığından yazarlar eserlerini Kazakça ya da Tatarca yazıyorlardı. Genç kalemlerden olan ve ilk eseri yazan Sıdık Karaçev'in “Kömek” gazetesinde 1919 yılında Tatarca yayınlanan Üylönüden Kaçtı/ “Evlenmekten Kaçtı” hikâyesidir. (Artıkbayev, 1982, 23-24)

Sıdık Karaçayev, Çağdaş Kırgız edebiyatını oluşturan güçlü kalemlerin en başında olanıdır. Kırgızca yayın olmamasına rağmen eserlerini Tatar dilinde kaleme alarak katkıda bulunmuştur. Sıdık Karaçayev gibi birçok şair şiirlerini ve piyeslerini kardeş kalem olarak gördüğü gazete ve dergilerde yayınlamışlardır. 1920 yıllarda süreli yayınlarda yayınlanan şiirlerin birçoğu yeni düzeni kurmak için propaganda ve eski hayatı eleştiri ve mücadele temaları üzerinedir. (Aşlar, 2013, 68-69).

1920’li yıllarda profesyonel anlamda Kırgız edebiyatı Kasımalı Bayalinov’un “Acar” adlı ilk eseriyle başlamıştır. 1927 yılında yayımlanan bu hikâye, 1916 yılında gerçekleşen “Ürkün” konusunu ele almaktadır. Ürkün’ün ortaya çıkmasında etkili olan sebepler şunlardır: “Birinci Dünya Savaşı’nda Çarlık Rusya, zorla askere almaya başlamasıyla Kırgızlar bu davranışa karşı isyan ettiler. Ayaklanmanın içinde yer alan insanların büyük bir kısmı Ruslar tarafından öldürülür. Kaynaklara göre bu ayaklanmada 200 bin civarında insan hayatını kaybetmiştir” (Dıykanbayeva, 2014, s.125) bu isyan başarılı olamayınca halk Çin’e doğru kaçar. Bu eserde Çarlık Rusya’ya karşı başlatılan başkaldırı sonucu Kırgızların baskı sonucu Çin’e kaçmasını anlatır. Kırgızların başından geçen kötü olayları ve derin bir insanlık trajedisini de gözler önüne serer. Bu eser kısa bir süre de birçok dile çevrilmiştir.

Hikâye alanında 1924 yılında Kazakistan’ın Genç Gayret dergisinde Kasım Tınıstanov’un “Göl Kıyısında Mariyamla” (Mariam ile Göl Kıyısında) hikâyesi yayımlandı. Bu hikâyede kadın hakları ve özgürlüklerinin yanında kadın eşitsizliğini eleştirel bir bakışla ele alır. Bu dönem edebiyatta daha çok eski dönem hayatının yanında yazarların yeni ideolojiyi ve yeni dönem gelişen değişimleri de eserlerinde almışlardır. Bu dönem de hikâyeler daha çok ön plana çıkmış ve bu eserler güçlü birer ideolojik silah olarak sosyalist rejime hizmet etmiştir.

7 Kasım 1924 yılında Kırgızların ilk gazetesi olan “Erkin Too”nun yayın hayatına başlaması genç yazarların daha çok yazma isteğini geliştirdi ve Kırgız edebiyatındaki bu eksikliği bir nebze giderdi. Gazete sayesinde gençler ana dilinde yazıp yayımlama fırsatı buldular. “Cehaleti yok etmek için açılmış kurumların sayısının artması gençlerin kısa sürede tahsilli insanlar sayfasında yer almaları ve onların arasında bulunan edebi eser yaratmaya meyilli gençlerin eğitim almalarının sağlanması Kırgız

edebiyatının temelinin hızla atılmasına ve çok asırlık yazılı geleneğe sahip halkların edebiyatlarında görülen olguların kısa sürede Kırgız edebiyatında da görülmesine uygun bir zemin hazırladı” (Sadıkov, 1990, s.43) diyerek eğitim hayatında süreli yayınların öneminden ve basın hayatının ne kadar önemli olduğundan bahsetmiştir.

1920 yıllarda şekillenip gelişmeye başlayan Kırgız edebiyatı 1930’lu yıllarda daha da güçlenmeye devam etmiştir. Bu dönem sınıf çatışmalarının yoğun olduğu dönemdir. Bu dönem de yapılan yenilik ve değişiklikler halkın rejime bakış açısında da değişime yol açmıştır. Bu yıllarda gazete ve dergiler işlevini devam ettirdi. Yeni yazarlar bu gazete ve dergilerde yayınlarına devam ettiler. “Canı Madaniyat Colunda” (Yeni Medeniyet Yolunda) isimli edebiyat dergisinin yayın hayatına başlamasıyla Kırgız edebiyatı yeni bir gelişme kazanmıştır (Söylemez-Aşlar, 2009, s.11). Bu dergide, kadın hakları, kadının toplumdaki dışlanmışlığı, genç kızların yaşlı insanlar ile evlendirilmesi ve kızların eğitimden uzak kalması gibi konular gündeme gelir. Bu dönem hikâyelerini Mukay Elebayev’in “Kitep İzdegende”, Aalı Tokombayev’in “Ötköndögü Mun”, “Kandu Gündör”, Kasımalı Bayalınov’un “Turmuş Türküsündö” gibi hikâyeler oluşturmaktadır. Bu dönem de yazılan uzun hikâyeler de yer almaktadır. 1934 yılında yapılan Sovyet yazarların toplantısından sonra roman türünde gelişmeler de hızlanır. “1930’lu yıllarda hikâye türünün yanı sıra deneme, uzun hikâye, roman ve sosyo-politik konulu makaleler ve edebi tenkit türleri de gelişme gösterir.” (Artıkbayev, 1982, s.64) 1930’lu yıllarda Kırgız edebiyatında olan diğer bir yenilik ise kısa ve mizah amaçlı hikâyelerin gazetelerde yayınlamaya başlamasıdır. Bu dönemde yazarlar onlarca eser yazarak Kırgız edebiyatının ve hikâyeciliğin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

1.2.2.İkinci Dünya Savaşı Yılları ve Sonrasında Kırgız Hikâyeciliği (1940-1960)

Kırgızistan’ın İkinci Dünya Savaşı’na katılmasıyla Almanya’ya karşı Sovyetler önemli başarılar elde etmişlerdir. Yaklaşık 360 bin Kırgız bu savaşa katılmış ve 90 binden fazlası hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Kırgızlardan yaklaşık 30 bin insan ülke dışında savaş malzemesi üretmek için fabrika gibi yerlerde çalışmışlardır (Çorotegin, 2002, s.477). Kısacası Kırgız halkı savaş için hem cephe hem de cephe gerisinde savaş için çalışmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği’nde edebiyat ve sanat

Sosyalizm-Realizm 'in tesiri altında gelişmesini devam ettiriyordu. Bu anlayışla ideolojinin dayattığı gerçekleri ve olması gerekenleri edebiyata yansıtmak amaçtı. Kırgız edebiyatında da yazılan tüm eserler sosyalizm realizmi açısından ele alınmış ve bu kurallara uymayanlar ayıklanmıştır. Rejim yandaşı ve rejimi savunmayan eserler hedef alınmış ve yeniden yazılması istenmiştir. “Kubanıçbek Malikov’un “Balbay” isimli hikâyesi o dönemdeki sert tutumlarıyla tanınan “Kızıl Kalemler ’in” hedefi olur” (Özgen, 2014, s.460).

Bu yıllar, özellikle II. Dünya Savaşı dönemi, yazarlar için yeni ufuklar açtı. Daha önce var olan temalara yeni temalar eklendi. Doğal olarak savaş dönemi olduğu için kahramanlık ve vatanseverlik gibi temalar yer aldı. Savaşta olan askerlerin geride kalan ailesi ile haberleşmesi için salam kat (mektup) tarzında eserler doğdu. Kırgız edebiyatında yazılan hikâyeler daha çok Ata yurdu savunma, Sovyet askerlerinin kahramanlığı, cephe gerisindeki durum gibi konuları ele aldı. Savaş döneminde Aalı Tokombayev, Temirkul Ümötaliyev, Kubanıçbek Malikov, Coomart Bökömbayev, Tügölbay Sıdıkbekov, Satkın Sasıkbayev, Alıkul Osmonov gibi yazarlar dönemin isteklerine göre kahramanlık ve vatanseverlik konularında eserler verdiler. İkinci dünya savaşında Kırgız edebiyatının önemli şair ve yazarlarından Cekşen Aşubayev, Mukay Elebayev, Cusup Turusbekov, Kuseyn Esenkocayev gibi önemli şahsiyetler cephede şehit düştüler.

Savaştan sonraki yıllarda savaşın etkisi devam etti ve savaş teması hikâyelere yansdı. Bu dönemde eserlerde cephe gerisindeki hayatı konu alan eserlere yer verildi. “Savaş sonrası acılar bir yandan tasvir edilirken öte yandan büyük sıkıntılardan kurtulmanın verdiği huzur da anlatılıyordu. Ortak dayanışma ve huzuru anlatan hikâyeler dikkat çekiyordu. Ancak bu hikâyeler çoğunlukla totaliter rejimin baskısının dışına çıkamamıştı” (Kolcu, 2006, s.251). Bu baskının dışına çıkarak gerçekler de eserlerde verilmeye çalışılmıştır. Savaş nedeniyle şehit olanlar ve geride yetim kalan çocuklar hikâyelerde büyük önem kazandı. Cengiz Aytmatov’un – Betme-Bet (Yüz yüze), Uzakbay Abdukayimov’un —Maydan (Savaş) adlı eserleri bunlara örnek verilebilir. Savaş sonrası, özellikle 1950’li yıllar, edebiyat alanına nesir alanında birçok genç yazarlar katıldı. Kırgız edebiyatını dünyaya tanıtan Cengiz Aytmatov’un ilk eserleri de bu dönemde yayımlandı. Aytmatov’un eserleri ideolojik

baskı ve siyasi kampanyaların aksine gerçek hayatın görüntüleri ve insanlığın önemini vurguluyordu. Bu hikâyeler daha önce Kırgız edebiyatında çok gelişmeyen iyi tasvir, anlatım ve nitelme gücü yüksek yöntemle yazılmışlardı.

1.2.3.1960 Sonrası Kırgız Hikâyeciliği (1960-1991)

Stalin'in 1953 yılında ölmesiyle baskılar azalarak bir yumuşama dönemi başlar. 1937 ve 1939 yıllarında repressiya sonucu öldürülen şair, yazar ve din adamları gibi önemli kişilerin itibarları iade edilir. Bu dönemde yazarlar 'gelenekçi' ve 'yenilikçi' şeklinde iki gruba ayrılır. Cengiz Aytmatov'la birlikte yenilikçi yazarlar Aytmatov'un yanında yer alırlar. Ünlü tarihçi yazar Tölögön Kasımbekov da yenilikçilerin arasında yer alır. Şükürbek Beyşaneliyev ve Nasiriddin Baytemirov gibi yazarlar gelenekçilerin başında yer alırlar.

1960 ile 1990 yılları arasında Kırgız edebiyatı, birçok yönden şekillenmiş ve dünya edebiyatında yerini bulmaya başlamıştır. Büyük eserler verilmiştir. Bu dönemde nesir alanında çok özgün eserler verilmiştir. Kırgız yazarlarının eserleri yabancı dillere tercüme edilerek birçok yerden ödüller aldı. 1950'li yıllara kadar süregelen siyasi propaganda ve rejimi öven temalar geride kalarak yeni dönem de daha çok insan ve insan hayatının meseleleri ön plana çıkmıştır. Bu alanda birçok eserler kaleme alınmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren Cengiz Aytmatov, Tölögön Kasımbekov, Zuura Sooronbayeva, Kasım Kaimov, Öskön Danikeyev, Aşım Cakıpbekov, Kambaralı Bobulov, Şabdanbay Abdıramanov, Kaçkınbay Osmanaliyev, Kubatbek Cusubaliyev, Keñeş Cusupov, Murza Gaparov, Seyit Cetimişev, Asanbek Stamov, Melis Abakirov, Musa Murataliyev, Kazat Akmatov, Köçkön Saktanov gibi birçok yazar, Kırgız hikâyeciliğine ya da nesrine verimli bir dönem yaşattı. Zengin sözlü edebiyatın geliştirdiği Kırgız edebiyatı büyük bir gelişme göstererek dünya edebiyatındaki yerini almıştır. (Artıkbayev, 1982, s.113)

Cengiz Aytmatov'un gençlik yıllarına denk gelen İkinci Dünya Savaşı, yazarın hayatında unutulmayacak izler bırakır. Savaş nedeniyle eğitimini tamamlayamaması, kolhozda çalışmak mecburiyetinde kalması belleğinde unutulmaz bir travma yaratmıştır. Yazar, Sultanmurat (Erken Gelen Turnalar) eserinde savaş yıllarını ve o

yılların hayatını başarılı şekilde canlandırmıştır. Daha sonra Yüz Yüze hikâyesi savaş etrafında ve savaşın ortaya çıkardığı acıları ele alır. Dünyanın en güzel aşk hikâyesi olan Cemile hikâyesinde Kırgızlardaki savaşın etkisini doğrudan görmek mümkündür. Hikâye savaşla beraber değişen ahlaki yapıyı, ölüm ve yararlanmaların insan hayatındaki oluşturduğu tesirleri göstermesi açısından önemlidir.

1980 yıllarda Kırgız hikâyeciliğinde içerik, konu ve türlerin arttığı görülür. Halkın karşılaştığı meseleler, gençlerin aile sorunları, insanların birbirleri ile olan iletişimsizliği, çalışma ve eğitim gibi sosyal konular da yer almaktadır. Bu dönemde önemli sinema alanının yanında hikâyeci Mirza Gaparov, ele aldığı hikâyeler ile ses getirmeyi başarmıştır. Çok sayıda yabancı dile eserleri tercüme edilmiştir. Karçiçeği hikâyesi önemli mesajlar veren bir eserdir. (Aşlar, 2013, 73-74)

Asanbek Stamov, Kırgız edebiyatına ve kültürüne yaptıklarından dolayı takdir edilen önemli bir yazardır. Kaleme aldığı hikâyeleri sayesinde ün kazanmış önemli bir yazardır. Tanışma, Sonbaharın Sonlarında, Yeni Araba, Mektep, Çüy Destanları gibi tamamen hikâyelerden oluşan kitapları vardır. Yazar eserlerinde önemli bir konu olan rejimin dine karşı yaptığı tutumunu ele alır. Sonuç olarak bütün bu olumsuzluklara rağmen Kırgız edebiyatı dünya edebiyatında yerini almıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Carl Gustav Jung ve Arketip Kavramı

Kişinin bilinçdışıyla ilişki yoğunluğu arttıkça, bu ilişkiyi çözmekte zorlaşır. Bu olay genellikle sanatçılarda görülür. Bilinçdışıyla doğrudan bir ilişki içerisinde bulunan kişiler, bilinçdışında nötr uyarıcıları canlandırıp sanatsal yapıtlarını biçimlendirmede kullanabilmektedirler. Jung'a göre "yaratıcı kimseler, ezelden beri var olan görüntüler aracılığıyla konuşmaktadır." (Jacobi, 2002, s.41-42) Arketiplerde bu görüntülerdir.

"Jung'a göre hayalin yaratıcı aktivitesi çok önemlidir. Sanatçının yaratıcı aktivitesinin ruh dışı işlevlerden herhangi birine indirgenemeyeceğini ifade eden Jung, bu dört fonksiyonun hepsinden belli miktarlarda bulunduğunu ifade eder. Ona göre içe doğma (sezgi), bütün sanatçılarda ortak fonksiyondur ve sanatsal ilhamın sadece sezgisel tipte bulunduğu düşüncesi yanlıştır." (Jacobi, 2002, s.42-43)

Bu bağlamda psikanaliz sanatçıların eserlerinin önemini ortaya koyar, ayrıca arketipsel unsurları ve bilinçdışının sanat yapıtlarına yansımalarının tespitinde önemlidir.

Psikanaliz sayesinde hayallerin, mitosların ve rüyaların ortaya koyduğu unsurların kolektif bilinçdışında ne kadar yer aldığını söylemek muhtemeldir. Mitolojik konular, evrensel işaretler ya da çok yoğun uyarılar, kolektif bilinçdışının altında yer bulan konulardır. Jung'un ilk işaretler ya da imgeler, kısacası arketipler dediği bu gibi şeyler, psikanaliz araştırmaları sayesinde insanın ruhsal hayatında, rüyalarda ve edebî metinlerde gözlemlenebilir olmuştur. Psikanaliz çalışmalarını arketipsel unsur ve figürlerin dinamik bir süreç içerisinde var olduklarını ortaya koymuştur. Mesela bilinç fonksiyonunun ayrıştırılması şeklinde bu durum görülebilmektedir. Yine psikanaliz çalışmalarını sayesinde arketiplerin psiko-biyolojik yahut ruhsal karakterlerinin yaşamdaki tüm tipik ve evrensel insan varlığının yapısında etkili oldukları görülmüştür. "Arketipler, fiziksel açıdan gerekli olan içgüdüsel yansımalar olup yapıları itibarıyla bilinci alt eden davranış tarzlarına yol açan mekanizmalardır". (Jacobi, 2002, s.62-63) Bu kavramların insan yaşamında varlığı kesinlikle kabul

edilmiştir. Ancak ara sıra birtakım ruhsal bunalımları getirmeleri de muhtemeldir. Psikanalizm, bu sıkıntıların tespitinden başka, zararlı yönlerini ortaya koyabilmektedir. Bunları ortadan kaldırıp kişinin ruhsal hayatında bir takım düzenlemelere de imkân vermektedir. “Arketipin kendisi boş, salt biçimsel bir unsurdur, kendi tasvirinin a priori bir olasılığından, facultas praeformandi tasarlanan yetiden başka bir şey değildir. Kalıtım yoluyla aktarılanlar tasvirler değil biçimlerdir. Bu bakımdan da yine biçimsel olan içgüdülere tekabül ederler” (Jung, 2009, s.21). Bunun rüyaların dışında başka edebi türlerde, mitos ve masallarda ortaya çıktığını savunan Jung’a göre “Arketip deyimini çoğunlukla belirli bir mitolojik imge ya da motif olarak yanlış anlaşıyor. Ama bu tür imgeler ancak bilinçli tasavvurlardır; böyle değişken resimlerin kalıtsal olarak aktarılabilceğini düşünmek saçma olur. Arketip, bir motifin bu türden temsili resimlerini oluşturma eğilimidir” (Jung, 2009, s.67). Arketiplerin edebiyatta ve bilim alanında metin merkezli olarak tercih edilmesinin en önemli nedenlerinden birisi de tüm insanlığın ortak değerlerini taşıyor olmasıdır. Arketipler sadece bir millete ait üretim olarak düşünülmemelidir. Dünyada bu zamana kadar var olmuş ve insanlığın kültürüne katkısı olan tüm milletlerin ortak değeridir. “Arketipler evrenseldir. Bir başka deyişle, her insan aynı arketip imgelerine sahiptir. Bir çocuk dünyanın hangi yöresinde doğarsa doğsun anne arketipini de dünyaya getirir” (Gençtan, 2012, s.166). Bu örneğe göre arketiplerin evrensel değerler taşıdığını görmekteyiz.

2.2. Arketip

Arketip kavramının ilk izlerinin, Jung, ilk defa Platon’un idea kavramında görülebileceğinden söz eder. “Ona göre antikçağda arketip kavramı Platon’un “idea” kavramıyla eşanlamli kullanılmakta olup 3. yüzyılda Corpus Hermeticum adlı eserde tanrının bütün ışıkların öncesinde ve üstünde bir ışık ilkimgesi olarak kabul edildiğinin de altı çizer” (Jung, 2012, s.12). Türkçe ’de “ana örnek”, “ilk imge”, “asıl numune” gibi karşılıkları bulunsa da çoğunlukla “arşetip” ve “arketip” biçimiyle kullanılmaktadır.

Mitolojiler, semboller ile insanlığa seslenir. Bu imgeler günlük hayatta kullanılan kavramlar ve resimlerdir ama bunlar, mitoloji söz konusu olduğu için günlük

anlamlarının ötesinde bazı özgün anlamlar taşır. Mitolojik simge günlük dilde kullanımından öte bir şey imâ eder. Bu simgeler genellikle akılcı anlayışın ötesinde, duyguları psikolojik bir patlamayla harekete geçiren bir anlam taşır. Tarif edilemez olanı tarif edebilmek için kullanılan bu simgeler, insanoğlunun simgesel bir mitoloji yaratmaya olan bilinçdışı eğilimini göstermektedir. İnsanın ruhsal varlığı, karşılaştığı olayları ve nesnelere birebir aktarmaktan ziyade, tercüme ederek algılamaktadır. Bu tecrübe bilinçli olduğu gibi bilinçdışı düzeyde de gerçekleşmektedir. Bu sebeple bazı olaylar bilinçli zihin tarafından anımsanmasa bile sezgi, derin düşünce ya da rüya anlarında bilinçli düzeye çıkarılarak anımsanabilmektedir. İşte bu anımsamalar, bilinçdışı tarafından simgelerle gösterilmektedir. Bu simgeler, bireysel bilinçdışında değil, kolektif bilinçdışında yatmaktadır (Mascetti, 2009, s.15). İşte bu simgeler, arketipler/ilksel simgeler olarak adlandırılmaktadır.

“İlksel imgeler insanlığın en eski ve en evrensel düşünce biçimleridir. Bunlar duygu oldukları kadar, düşüncelerdir de; bilgi kaynağını, bilinçdışın kendini bilmesi gibi gören felsefi ya da gnostik sistemlerde görüldüğü gibi, kısmî ruhlar halinde, kendi bağımsız yaşamlarını sürdürürler” (Jung, 2006, s.145).

Arketipler, işaretler aracılığıyla ve sembollerle ifade edilen kişinin ruhsal süreçleridir. Jung, arketiplerin içeriğinin belirli, bir tür bilinçdışı fikir olduğu düşüncesini reddeder. Arketipler, içerik olarak değil, sadece biçim olarak belirlenir. Üstelik biçimsel belirlenmeleri de son derece kısıtlıdır. Bu “ilkimgeler”in içeriği, ancak bilinçli malzeme ile dolduğunda belirlidir. Arketipler boş, sadece biçimsel unsurlardır (Jung, 2003, s.21).

Jung’a göre iki türlü arketip vardır: “Biri, kendi başına var olan ve ruhsal yapılarda gizil güç olarak görünen arketiptir. Diğeri ise algılanabilir duruma gelmiş ve tasvir yahut süreç durumunda olan arketiptir” (Jung, 2006, s.47). Arketipler hareket halinde olan durağan yapılar değillerdir. Ruhsal durumlara göre tepkisel ve hareketli belirtiler de olabilir. “Karanlık ilkel ruhun bazı içgüdüsel verilerini, bilincin gerçek, ama görünmez köklerini simgelerler, ya da bunlara kişilik kazandırırılar” (Jung, 2006, s.48). Arketipler kişilerin hareketlerinde bir takım değişikliklere yol açabilir. İçgüdüler ve arketiplerde bir çeşit bağlantı vardır. İçgüdüler, fanteziler şeklinde belirip var olduklarını sembolik işaretlerle belli ederler. İşte arketipler, bu iç görüntülerdir.

Freud'a göre insanlığın ilk düşünce aşaması olan animistik düşünce mitlere de kaynaklık etmiştir. Bunlara göre insanlık ortak bir düşünce mirasına sahiptir. Bu miras, ortak bilinçdışında var olmakta ve edebi eserlerle ya da düşler ile belirlenebilmektedir. Freud'a ek olarak René Wellek de "Edebiyat Teorisi" isimli eserinde ortak zihni mirasa değinmiştir. Ona göre "sanat eserleri tam olarak "yegâne" değildir. Eğer sanat eserleri tamamen eşsiz olsalardı, bunları anlamak mümkün olmayacaktır" (Wellek, Warren, 2013, s.21). Bunlara göre her farklı sanat dalının tarihsel gelişiminde kesinlikle sanat yazıları bir ilişki içinde olduğu anlaşılacaktır. Bunu gösteren en iyi işaretler de arketipsel figür ve sembollerdir.

Son olarak Tanrı, kâinat ve insan arasındaki üçgende, geçmişten gelen ataların bilgi hazinesi olan arketipler, kişinin hayatta yaşam çabasına kadar yapması gerekenleri bireye bilinçdışından hissettirir. Bir kuşun nasıl yuva kurduğundan bir arının tam da çiçeğin özünden faydalı şeyleri alması birer davranış olarak arketiplerin yansımasıdır. Bunun yanı sıra arketipler kutsal sırlarla kendilerinin yansıtılmaları da söz konusudur. Her bireyin kendini geliştirmesinde ve yaşadığı topluma ayak uydurmasında önemli rol oynayan benlik, persona, gölge, anima ve animus adında arketipik unsurlar da mevcuttur. Bu arketipik unsurlar dünyanın her yerinde her insanda mevcut olup aynı görevleri yerine getirirler; bizlerin gerçeğe uyumunu sağlarlar.

2.2.1. Kendilik

İnsanın karakterinde önemli bir etkiye sahip olan "Kendilik" tüm insanları içine alan bir yapıdadır. Kendilik kişinin psikolojisinin hem bilinç hem de bilinçdışı dünyasını kapsar; nasıl ki Ben bilincin merkezidir Kendilik de kişisel bütünlüğün merkezinde yer alır. "Ben kendilik kavramını, insan bütünü; bilinç ve bilinçdışı gerçekliklerinin toplamını tanımlamak üzere seçtim" (Bahadır, 2010, s.180) diyen Jung'a göre bilinç ve bilinçdışı bölgesinde yer alan bütün arketipleri ve onların yansıyış şekillerini etrafında toplayan kendilik, kişiliğin birbirine zıt özellikleri arasında dengeyi sağlar.

Jung'a göre kendilik, her insanın dünyaya gelirken Tanrı vergisi olarak sahip olduğu bir arketiptir. Ben ve personadan farklı bir arketip olarak onun hedefi, biyolojik

yapılanmada, ruhun manevî gelişmesinde, dinin ve sanatın ruhsal alandaki başarılarında gerçeklik kazanmaktır. Bu nedenle o, gizli bir sır, gizemli bir kaynak ya da Tanrısal bir yansıma olarak görülebilir. Oluşmakta olan bireyi, ortak gerçeklikle uyumlu kılmaya çalışan kendilik, bu adaptasyon sürecinde ben, persona, gölge, anima, animus gibi ruhta kompleksler şeklinde etkinlik gösteren diğer arketipleri hizmetinde kullanır (Bahadır, 2010, s186).

Tüm olmayı hedefleyen Kendilik'in var olma nedeni bireyleşmedir. Kendilik din ve sanat gibi kişinin ruhuna işleyen manevi duygularında dışa vurumudur. Sonuç olarak kendilik, sadece çevreye değil evrene, Tanrıya ve ruha intikal eder. Kendilik adeta içimizdeki Tanrı gibidir. Son olarak baktığımızda kendilik, bilinç ve bilinçdışı unsurları anlaştırmak kişiliğin dengesini korur; bu durum ise onun bireyleşmesini gösterir. Ayrıca Kendilik bireyleşmenin hedefidir. Kendilik'e vardıldıktan sonra kişi iç ve dış dünyasının sorunlarını çözebilir; hayata karşı bakış açısını değiştirip kişiliğinde dönüşümü gerçekleştirir.

2.2.2.Benlik

Benlik kompleksi daha çocukluğun başlarında kendilikten ayrılarak ortaya çıkmaya başlar. Daha sonra benlik, kendilik-benlik ilişkisi üzerinde kendilikle bağını devam ettirir. Bu eksen, kişilik dengesinin sağlandığı dayanaktır. "Bilinci merkez olarak kabul eden benlik, "ben", "benim" ifadeleriyle kendini gösterir. Jung çalışmalarında "benlik" ve "bilinç" terimleri arasında bir farklılaşmaya gitmemiştir. Biz buradan onun benlik ve bilinci bir anlamda ele aldığını düşünebiliriz. "Jung ben kavramını, bilinç alanının merkezini teşkil eden; kendi içinde yüksek bir süreklilik ve özdeşliğe sahip tasavvurların oluşturduğu bir kompleks olarak görür" (Bahadır, 2010, s.71).

Jung'a göre benlik kendiliğin bir yöneticisidir. O, benlik-bilincinin kanıtının yani gerçekliğinin kendiliğin ortaya çıkmasına bağlı olduğu belirtir. Benliğin, kendiliğe göre durumu nesnenin yanındaki özne gibidir. İnsan hayatının ilk başlarında benlik geliştirme önemli bir gerekliliktir. Kişinin, kendi ayakları üzerinde durması için anne babasından ayrılması, evlenmesi ve çocuk sahibi olmak istemesi yaşamın ilk döneminde kendini gösterir. Yani bu zamanda benlik kendini ifade etmek ister. Hayatın ikinci bölümünde benlik, kendilik karşısında fazla önemli sayılmadığının ayırtına varmaya başlar. Bu bölüm bireyleşme sürecinin de bir yansımasıdır. Bu

bölümde benlik, kendilikle, kendilik de benlikle yüzleşerek kişiliğin bütünlüğe erişmesi yolunda önemli adımlar atılır.

2.2.3. Persona

Her insanın başkaları tarafından fark edilen bir yüzü de vardır. Kişiliğin bu yüzüne persona denilmektedir. Kişinin iç dünyasındaki istekleriyle beraber çevrenin de istekleri ve kişinin ihtiyaçları arasındaki anlaşmadan ortaya çıkan persona uyum arketipidir. Çünkü kişinin yaşadığı topluma adaptasyonu personası sayesinde gerçekleşir. Persona, gerçekte var olmadığımız ama diğer kişilerin öyle olduğumuzu varsaydıkları yüzümüzdür. Personamızın gelişmesinde ilk dönemlerimizde anne babanın, arkadaşların ve öğretmenlerin yol göstermeleri etkili olmuştur. Bu ilk zamanlarda çevremiz tarafından fark edilip ödüllendirilen davranışlar göstermeye daha hevesli oluruz. Aksine tepki çeken davranışlarımızı da gizleriz ya da bastırırız.

Persona, kişiliğin bireyden ya da bireylerden yansıyan bölümü olarak görülebilir. Buradan da anlayacağımız gibi persona kime aitse o kişiye ait özelliğe sahiptir. Bununla birlikte “çevresine ve içsel yaşamına çok iyi uyum sağlamış bir bireyde, persona dış dünyayla doğal ilişkiler kurmayı kolaylaştıran ve eğilip bükülebilen koruyucu bir palto gibidir” (Jacobi, 2002, s.47-48). Bunu şu şekilde yorumlamaktadır:

“Uzun saçlı, gelişigüzel giyimli aktör ya da aktris eşsiz birisi – bir kişilik- gibi görülür. Buna karşın; o yalnızca gruptaki bütün öteki sanatçıların giyimlerine ve davranışlarına uymaktadır (...) bir dereceye kadar, insanların kendilerine en uygun rolü seçtikleri doğrudur ve persona bu noktada bireyseldir; ancak hiçbir zaman erkek ya da kadının tümü sanılamaz. İnsan doğası tutarlı değildir ama bir rolü oynarken tutarlı görünmek zorundadır. Bu yüzden de kaçınılmaz olarak olduğundan başka biçimde görünmektedir” (Fordham, 2011, s.63).

Personasını yeterli derecede geliştirmeyen insanlar ortamlara göre kaba, huzursuzluk yaratan agresif kişiler olabilirler. Bunun zıttı yönü de personanın hep ön planda olması da ayrı bir sorundur. Çünkü persona kişiyi, kişiliğin farklı taraflarını inkâr etmeye itebilir. “Birey, hayat içinde farklı farklı davranış biçimlerine ihtiyaç duyar ki karşılaştığı olaylarda kişiliğinin sadece bir yönünü sergilemesi mahzurludur” (Fordham, 2011, s.64). Jung’ a göre persona psikolojik bozuklukların da sebebi olabilir. Çünkü genellikle insanlar toplumda takındıkları maskelerin kendi gerçek

kişilikleri olduğuna kapılabilirler. “Oynanan oyunda birey kendi rolünün kişiliğini tam manasıyla yansıttığını düşünürse kişiliğinin diğer yönlerini personasına göre şekillendirmeye yöneltecektir. Bu süreç de bireyin kişilik özelliklerinin gelişmesini, bireyleşme yolunda ilerlemesini engelleyecektir” (Sambur, 2005, s.95).

2.2.4.Gölge

Kişinin yaşadığı toplum tarafından istenmeyen ve kabul edilmeyen tarafları bilinçdışına itilir. Bu umursanmayan davranışlar ya da istek ve arzular gölgeyi meydana getirir. “Gölge engellediğimiz her şeyi yapmaya gayret gösteren, toplum içinde sergileyemediğimiz yönümüzü temsil eden bir varlıktır. Bir öfke anında “kendimde değildim”, “bana ne oldu anlamadım” dediğimiz her anda gölge kendini göstermiş demektir” (Fordham, 2011, s.64). Gölge bilinçdışı olarak toplumun kurallarına ve kişinin gerçek kişiliğine aykırı olan tüm kaba istekleri ve duyguları temsil eder. Gölge “utanç duyduğumuz ve kendi hakkımızda bilmek istemediğimiz her şeydir. Görüldüğü gibi içinde yaşadığımız toplum ne kadar dar ve kısıtlayıcı olursa, gölgemiz o kadar geniş olacaktır” (Fordham, 2011, s.65). Gölge arketipi, kişiliğin hayvana benzeyen yanısıdır, hayatın daha alt şekillerinden bize kalan ırksal mirastır. “Bu arketip, insanın karanlık yanını temsil etmektedir. Cinsellik, şiddet ve uygunsuz davranışlar gölge arketipinin altında gizlenmektedir” (Schultz, 2007, s.647). Bu özelliğiyle gölge arketipi, ego ile bir bütünlük sağlamakta egonun karanlık yönünü yansıtmaktadır.

Gölge ile ben arasında gelişim açısından bir paralellik vardır; Ben kendini geliştirdikçe bazı özellikleri bir kenara iterek bu özellikleri bastırmayı seçer. “Bu nedenle beni henüz gelişmemiş bir çocuğun, gölgesi de olmaz. Benin ihtiyaç duymadığı, hoşlanmadığı ve reddettiği öğeler, gölgede toplanır. Bunların bir kısmı yeniden bilinç alanına çıkabilirken; diğer bir kısmı, bilinçdışının karanlık derinliklerinde gömülü olarak kalır” (Bahadır, 2010, s.171-172).

Jung gölge arketipini iki farklı şekilde ele almıştır. Birinci olarak kişisel gölgedir. İkinci olarak ise kolektif gölgedir. Kişisel olan gölge de kişinin yaşamının başladığı andan o zamana kadar geçen sürede yaşadıklarının geriye kalanı yer alır. Kolektif

gölge de ise Kendilik'in karanlık yüzüne yani görünmeyen olumsuz özellikleri yer alır. “Gölge, egonun karanlık yüzüdür; potansiyel kötülükler genelde burada saklanmaktadır. Seks ve yaşam içgüdüleri, gölge arketipinin bir parçasıdır” (Ukray, 2016, s.126). Gölge arketipindeki gizlenen özellikler her ne kadar dışarıya vurulmak istenirse de bunlar insanlığın ve insanı doğal bir sonucudur. “Kişideki günah kavramından gölge ilk örneği sorumludur. Gölge, dış dünyaya yansıtıldığında şeytan ya da düşman olarak algılanmaktadır. Bu yüzden, toplumun onaylamadığı düşünce, duygu ve eylemlerin bilince çıkışından gölge sorumludur” (Bakırcıoğlu, 2006, s.115-116). İnsanın gizli yönünü ve istenmeyen davranışları gölge sayesinde açığa çıkmaktadır. Bu insanın vahşi yönünü temsil etmektedir. Gölge bazı zamanlarda bireyin yaşamının dışında olan bir takım faktörleri de içerir. Aslında gölge bilinçdışı kişiliğin bütününe temsil etmez.

2.2.5. Anima ve Animus

Toplumlarda erkek ve kadının rolleri ve beklentileri farklıdır. Kadının toplumda daha yumuşak, erkeğinse sert ve daha güçlü olması ve duygusal olarak da daha dayanıklı olması beklenmektedir. Bu beklentinin kaynağı ise geleneksel faktörler ve toplumsal baskıdır. Bunların yanında kadın ve erkeğin üreme ve çoğalma rolleri de etkilidir. Toplumda kadın ve erkek bekleneni yapsa da topluma göre yarım kalır. Bu durumu en iyi erkekte anima, kadında ise animus arketipi tamamlar. Bu duruma göre erkek ve kadın olarak ikiye bölünmüştür. Kadın erkeğin içinden çıkarak varlık ikiye ayrılmıştır. Varlık bölündüğü için bir tarafı mutlaka eksiktir. Bu eksikliği ise erkekle kadın birleştiğinde tamamlar. Jung, “erkeğin bilinçdışında bulunan dişisel öğelere anima, kadının bilinçdışında bulunan erkeksi öğelere de animus demiştir” (Kayaokay, 2014, s.345).

Anima erkek arketipi erkeği yansıttığı için erkeğin ruhunu ve düşüncelerini taşır. “Anima, erkeğin “ruhunu” ve ait olma duygusunu taşıdığı için, sadece bir kadın eşle tam olarak gerçekleştirilebilir. Başlangıçta anneye yansıtılan ve her zaman anne ilktipi ile kaynaşmış olan anima, genellikle erkek kendi gölgesi ile yüz yüze gelip bütünleştiği zaman ortaya çıkar” (Budak, 2003, s.70) Eğer anne erkekte olumsuz bir şekilde algılanmışsa anima, depresif ve alıngan bir özellik taşır. “Animus, Jung'un

analitik psikolojisinde kadının bilinçdışındaki erkek bileşenidir. Animaya benzer ama “ruhu” ve “zekâyı” temsil etmektedir. Birliğe yönelik temel kadınlık becerisini dengeler” (Budak, 2003, s.71). Animanın oluşmasında ve gelişiminde anne ne kadar önemliyse, animusun gelişim ve oluşumunda da baba çok önemli rol oynar. Animusun harekete geçmesini sağlayan kadın saldırgan ve hırçın özellik gösterebilir. “Animus yaşlı, bilge bir adam, bir sihirbaz ya da çoğu zaman birden çok erkek olarak kişiselleştirilebilir ve bu figür genelde mantıklı, gerçekçi ve tartışmacıdır” (Ukray, 2016, s.128) Kişinin sağlıklı biri ve sağlıklı bir kişiliği oluşması için anima ve animusun arasındaki denge önemlidir. Anima ve animus kişinin oluşumun da olumlu etkiler de bırakmaktadır.

2.2.6. Yüce-Birey/Yaşlı Bilge Arketipi

Jung’un yüce birey arketipi, kahramanın yoluna ışık tutan ve tecrübelerini aktaran bilinç dışının sesidir. Yüce birey arketipi edebi eserlerde kahramanın karşısına dişil karşıt olarak yüce ana, büyükanne erkek temelli olarak ise aksakallı ihtiyar, yüce birey gibi şekillere bürünerek çıkar. Jung bu arketipi “anlatımın arketipi” (Fordham, 2011, s.77) olarak adlandırmaktadır. Yüce birey Jung’un arketip kuramına göre, edebi metinlerde kahramana yol gösteren ve onun düşünceleri arasında köprü kuran bir unsurdur. Ramazan Korkmaz; “geçmiş, gelecekle bu tipler aracılığı ile ilişkiye geçer. Geçmişin birikimleri, geleceğin ülkü ve tasarımları, bu tipin içinde gelişmeye her an açık bir tohum nüvesi gibi” (2008, s.177-189) ifadeleriyle belirtmiştir.

Yüce birey arketipi kültürel bir bellek ve kültür birikimiyle kahramanın karar aşamasında ortaya çıkarak ona destek olmaktadır. Yüce birey arketipi kahramanı yönlendirir ve onun sıkıntılı durumlarında çözüm sunarak yardım eder. İnsanoğlunun geçmişten beri biriktirdiği birikimi semboller aracılığıyla kahramana iletir ve insanın zorlu yaşam mücadelesinde ona destek olarak yalnızlığını ortadan kaldırır. Sadece bireye kişisel yardımın dışında tüm toplumu düzenler. Yüce birey arketipi bu yönüyle birçok edebi türün ve anlatıların en önemli konumundadır. Yüce birey arketipinin en belirgin yansımasını bizler Dede korkut hikâyelerinde görmekteyiz. “Jung’un yüce birey arketipini simgeleyen Dede Korkut bu yönüyle Oğuz kavminin kaos karşısındaki kozmosudur... Bu imge Yunan mitolojisindeki Antheus’un toprağı

gibidir” (Korkmaz, 2015b, s.26). Tüm hikâyelerde yol gösterici olan ve ad veren Dede Korkut; Türk kültürünün yüce bireyi olarak değerlendirilmelidir.

2.2.7. Anne Arketipi

Anne arketipi, annelik ile ilgili bir kavramdır. Annelik sadece insanlarda değil tüm canlıların dişilerinde var olan bir kavramdır. Bazı zamanlarda koruyan ve kollayan olan anne, bazı zamanda da kötü özellikler sergiler. Anne arketipinin olumlu tarafında sevgi, koruma, şefkat, bilgelik gibi özellikler yer alırken olumsuz tarafında ise karanlık ve bilinmeyen yönler, korkutucu, acımasız ve zehirleyici özellikler yer alır. Kimi zaman koruyan kollayan olarak karşımıza çıkan anne, kimi zaman da yutan, zehirleyen bir yapı sergiler. Bu yapının evrensel bir yapı olmasıyla dünyanın her yerinde aynıdır. Anneliğin evrenin her yerinde benzer şekilde yer alması Yüce Anne Arketipini oluşturur. Jung, anne arketipini, “kişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan” (Jung, 2015, s.22) olarak belirtmektedir.

Anne arketipinin sayısız tezahürleri vardır. Anne arketipinin değişik şekilde görünüşleri şu şekildedir: gerçek anne, üvey anne, büyükanne, dadı, kaynana, sütanne, bilge kadın ya da tanrıça gibi şekilleri karşımıza çıkabilir. Anne arketipi olumlu yönleri ile yaratıcı, yönlendirici, besleyici, düzenleyici ve fedakâr olarak karşımıza çıkar. Olumsuz yönleri ise düzen bozucu, engelleyici, yok edici ya da ceza vericidir.

Anne, hayatta var oluşumuzun sembolüdür. Doğumla başlar ergenlik, yetişkinlik, ihtiyarlık yani mezara kadar her şey anneye bağlıdır. Bu bağlamda anne hem var eden rahim hem de yok edici mezardır. Campbell:

“Kraliçe Tanrıça olarak adlandırdığı Yüce Ana’nın rahatlatıcı ve besleyici yanını “iyi” anne olarak değerlendirmektedir. Bu imgenin her zaman iyi kalpli olmayışı “kötü” anneyi oluşturmaktadır. Kötü anne; saldırgan fantezilerin yönetildiği ulaşılmaz anne, engelleyici, yasaklayıcı ve cezalandıran anne, uzaklaşmaya çalışan büyüyen çocuğu

kendinde tutan anne ve arzulanmayan fakat yasak olan anne olarak farklı görünümde karşımıza çıkmaktadır” (Campbell, 2010, s.127,132).

Yüce Ana arketipi, mahvedici, korkunç ve yasaklayıcı anne olmaktan çıkarak şefkatli, besleyip büyüten, yaşam gücü veren ve koruyan özellikler gösterir. Yüce Ana arketipinde zıtlıklar bulunmaktadır. Yüce Ana arketipi yaşam ve ölümü bir arada bulundurur. “Yüce Ana arketipinin korkunç yanı cadı nitelikleri taşıyan “Korkunç Ana” da yansırken şefkatli yanı “İyi Ana” arketipinde yansımaktadır” (Durmuş, 2015, s.130). Yüce Ana arketipinin bu durumu edebi metinlerde açıkça görülmektedir. Yüce Ana anlatılarda bazen kahramanı destekleyerek kahramanın gelişimine olumlu katkı sağlar. Bazı eserlerde ise kahramanın karşısında durarak onun gelişmesine ve kendini geliştirmesine engel olur.

Anne arketipi çocuğun doğumu, beslenmesi ve koruma ilişkisiyle doğrudan ilişkilidir. Bir çocuğun dünyaya gelmesi, bakımı ve beslenme gibi ihtiyaçları annesiyedir. Yani bir çocuğun büyüüp gelişmesi en etkili kişi annesidir. Çocuğun kişiliği, annesi ile kurulan bağa göre değişiklik gösterir ve gelişimi bu ilişkiye bağlıdır. Annenin çocuğa karşı tutum ve davranışları “anne kompleksi” ne sebep olabilmektedir. Bu kompleksin etkileri kız ya da erkek çocuğa göre değişiklik gösterir. Erkeğin gördüğü ve maruz kaldığı ilk dişi annesidir. Çocuk büyüüp erkekliğinin farkına vardığı zaman annesinin yakınlığına içgüdüsel olarak maruz kalır. Bu durumun ileri yaşlardaki yansıması ya aşırı çapkınlık ya da iktidarsızlık olabilir. Kızlarda bu olay daha kolaydır. Annenin kıza davranışına göre kızlardaki dişilik ya çok güçlenir ya da iyice sönerek yok olabilir. Dişiliğin iyice gelişmesi durumunda ise kızlarda annelik içgüdüsel olarak gelişir ve kuvvetlenir. Anne çocukta çok büyük etki bırakır ve bu etki hiçbir zaman yok sayılmaz. Bu etkinin izleri eserlerde birçok yer de karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada ise anne arketipinin yetim çocuklarda eksikliği ve anne arketipinin tezahürleri açıklanarak yorumlanacaktır.

2.2.8.Baba Arketipi

Ailenin en önemli fertlerinden biri babadır. Evdeki güç ve otorite kurucu babadır. Babanın ailesine ve topluma karşı birçok sorumluluğu vardır. Babanın koruyucu ve güçlü yapısı aileye güven verir. Baba düzenin, kuralın ve soyun devamlılığının

sembolüdür. Türklerde babaya saygı çok önemlidir. “Saygı duyulması gerekli olan şahıslar için de kullanılan Baba/Bab kavramı, Türkistan sahasında evliya, aziz, sultan, ata kelimeleri ile karşılıklı yaygın olarak “evliya” anlamında kullanılmaktadır” (Çetin, 2007, s.70). Baba zayıf insanları koruyan ve etrafındakilere yardım eden kişidir. Baba düzen, kural ve soyun devamını simgeleyen bilinçtir. Baba ışığı temsil ederek bilincin geçmişi ve deneyimlerin sahibidir. Babanın ışığı kişinin ruhsal anlamda kendini gerçekleştirmesini ve dünyada var olmasını sağlar.

Dede Korkut destanında “Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sofraya çekmez” (Ergin, 2016, s.74) diyerek eğitimin ailede başladığı belirtilmiştir. Edebi metinlerde baba da anne gibi öğretici ve koruyup kollayıcı yönüyle karşımıza çıkar. Babalar erkek çocukların gelişim aşamasında onlara çok büyük destekçi olmuşlardır. Baba çocuklarını yaşama hazırlayan bir öğretmen görevindedir. Bu öğretmen göreviyle çocuğun yaptığı her şeyden sorumludur. Baba çocuğu iyi bir şekilde eğitmek zorundadır.

2.2.9.Çocuk Arketipi

Çocuk ailenin bir parçası olarak aileden her zaman izler taşır. Ailedeki davranışları ve gördüğü her şeyi yansıtan bir ayna konumundadır. Çocuk, kültürü geleceğe aktaracak en küçük bireydir. Çocuğun ailede değeri çok önemlidir. Ailenin ve mutluluğun sembolü konumundadır. Toplumda evlilikler de çocuk temelli olarak görülmektedir. “Çocuk sahibi olmak hayatın amacıdır, kadınların varlık nedeni ve birincil işlevidir” (Delaney, 2001, s.81). Çocuk sahibi olmak, özellikle erkek çocuğa sahip olmak Türk ailesinde kadının statüsünü etkileyen önemli faktörlerdendir. “Karı, kocanın soyunun tam üyesi sayılmaz, ancak erkek çocuk doğurmakla soy içinde mevki kazanır ve koca ölünce küçük erkek çocuklar adına kocanın yetkilerini kullanır” (Kabaklı Çimen, 2008, s.155).

Topluma göre çocuk bazen bir zenginlik olarak kabul edilir. Bazı durumlarda ise çocuk güçtür. Çocuk olmadığı zamansa güçsüzlük ve eksiklik kabul edilir. Geleceğin bir parçası olan çocuklar sağlıklı birey ve toplum oluşturmada çok önemlidir. Geleceğin teminatı çocuklar, sağlıklı birey ve toplum yaratmada en önemli kişilerdir.

Ailelerin özellikle anne ve babanın hayata tutunmadaki en önemli rolü çocuklar almaktadır. Hayatına annesiz başlayan çocuk bir eksik öznedir ve hayatın zorlukların karşı çok büyük sıkıntılar çeker. Çocuğun kendi kabuğunu kırarak dünyada var olmasında anne ve babası çok önemli rol oynamaktadır.

2.2.10.1. Çocuk Arketipinin Tezahürleri

Jung'un arketipsel kuramındaki arketiplerin dışında olan arketiplerde vardır. Bu arketipler insanlığın oluşmasında önemli olan ve kahramanın gelişimini etkiler. Başkişi anlatının olay örgüsüne göre anne babası olmadan ya da üvey annesi ile çatışarak da yolculuğuna devam eder. Bazı durumlarda kahraman suçsuz ve masum durumdan iftira sonucu suçlu olabilir. Bu bağlamda Jung'un arketip kuramı dışında Carol S. Pearson'ın, *İçimizdeki Kahraman* adlı kitabında yer alan ve başkişinin var olmasına yardımcı olan arketiplere de değinilmiştir.

2.2.10.2. Yetim Arketipi

“Yetim” sözcüğü, Türkçe Sözlükte "babası ölmüş çocuk, babasız" (TDK, 2005, s.2175) anlamına gelmektedir. Edebi eserlerde kahramanın gerçek ya da mecazi olarak yetim duygusuna kapılması hayatın zorlukları karşısında bazı durumlarda yalnız ve dışlanmış çocuk olabilir. Bu durumda olan yetim çocuk, zorlu şartlarla karşılaştığında yalnız ve kendini dışlanmış hissederek istemeden de olsa hayatta kalmak için kötü özelliklere bürünerek kötü karakter olabilir. Hayattaki en büyük yol göstericisi olan anne ve babanın olmadan kişinin var olma mücadelesi vermesi onun hayatının zorluğuna işaretidir. Ne olursa olsun mücadele ederek ayakta kalmayı öğrenmek yetim için bir kaçınılmazdır.

Yetim arketipi düş kırıklığına uğramış idealist figürlerde görülebilmektedir. Bu figürler, beklentilerini çok yüksek tuttuğu için hayatın olumsuz yönleri karşısında zor duruma düşer. Karşılaştığı düşmanca ortamlarla mücadele edecek güçten de yoksundur. Yetimin görevi masumiyetten ve yadsımadan çıkıp hayatın acı yönlerini ve özellikle ölüm gerçeğini öğrenmektir. Öğrenme süreci acı verici olabilir. Tıpkı cennetten kovulma temasında olduğu gibi gerçekliğe adım atış birtakım acıları beraberinde getirir. Ancak, sadece bu şekilde birey erginleşebilir, çocuksuluktan kurtulabilir

(Pearson, 2003, s.70-71). Ayrıca yaşadığı öfke nöbetleriyle baş edip sakin düşünmeye çalışmak da yetimin yapması gereken bir başka iştir. Yetim arketipinin bireyin hayatında egemen olması durumunda, birey bir kurtarıcı arayışı içerisine girebilir. Çünkü kendine güveni yoktur. Birey yolcuğunda bu aşamayı geçebilmek için öncelikle tam olarak şartları kabullenmelidir. Yani acılarıyla, korkularıyla, umutsuzluklarıyla yüzleşmelidir (Pearson, 2003, s.82). Oysa Yetim'in en büyük hatası sorunlarla karşılaştığında başkalarını suçlamasıdır.

2.2.10.3. Kahraman Arketipi

Edebi metinlerde başkişi yani kahraman bulunmaktadır. Olaylara göre değişen/dönüşen bu tip kahraman arketipidir. “Mitolojik kahraman benliğinin başlıca simgesidir. Kahraman yalnızca bir arketip değildir. O, merkezi arketiptir. Kahraman arketipi tek bir kavram içine sığdırılmayacak kadar geniştir, çünkü diğer bütün arketipler benliğin farklı kısımlarını temsil ederken, kahraman benliğinin kendisidir. Arketiplerin hepsini bir araya getiren odur” (Indick, 2011, s.133). Metinlerde kahramanın karşılaştığı olaylar ve kişiler kahramanın iç dünyasını tanıyabilmesini sağlar. “Kahraman arketipi, egonun kimlik ve bütünlük arayışını simgeler” (Vogler, 2012, s.71). Kahramanlık arketipinin zaman zaman dışıl karakter taşıdığı da görülmüştür. Bazı anlatılarda bir genç kızın bir canavara âşık olması, sonrasında canavarın prens dönüşmesi ve evlenmeleri görülür. Burada sembolik olarak genç kızın eril kimliğinden kurtulması, içindeki aşkın ve dişilliklerin ortaya çıkması anlatılmaktadır (Henderson, 2009, s.138).

2.2.10.4.Savaşçı Arketipi

İnsanoğlu geçmişten bu güne kadar gelişimi boyunca doğa ile mücadele eder ve bu mücadele sonucu tecrübeler edinmiştir. Pearson, bu gelişimin sonucu edinilen tecrübeleri arketiplerle simgelenip geleceğe iletilmesini belirtmektedir. İnsanın doğa ile mücadelesindeki temel arketip savaşçı arketiptir. “Avcılar ve yiyecek- toplayıcılar Savaşçı ve Fedakâr arketiplerinin derin arka planını sağlar ki bu da erkeklerin ve kadınların genelde birbirlerinden çok farklı görünmelerinin nedenini açıklar. Erkek kültürü savaşçı geleneğinden (avcı), ve kadın kültürü de Fedakâr geleneğinden

(toplayıcı) türemiştir” (Pearson, 2010, s.133). Buradaki belirtilen fikre göre insanoğlunun savaşçı yönü eski dönemlerde yani avcı-toplayıcı dönemlerdeki mücadelelere kadar dayanmaktadır.

Savaşçı arketipi insanın sadece doğa ile olan mücadelesi değil ayrıca insanın iç dünyası ile olan mücadele ve çatışmaları yansıtır. Mücadeleci bir yapıyı temsil eden savaşçı arketipi, “bize bu dünyada gücümüze sahip çıkmayı ve kimliğimizi öne sürmeyi öğretir” (Pearson, 2010, s.139). Savaşçı arketipi bireye kendisinin ne istediğini bildiği durumlarda yardımcı olabilir. Zor durumda kalan kahraman karşılaştığı sorunlar ile mücadele ederek vazgeçmemesi onun savaşçı özelliğini gösterir. “Çoğu Savaşçı arketipi öyküsünde, kahraman bir dizi tehlikeli serüven geçirir... Ama kahraman asla vazgeçmez. Tam tersine, en zor durumlarda galip gelmek için güç, cesaret ve beceri sergiler” (Pearson, 2010, s.137). Bu arketip özelliği taşıyan birey/kahraman mücadeleci tavrıyla kendi oluşumunu gerçekleştirir. Kendi oluşumunu gerçekleştiren birey hayattaki tüm zorluklarla mücadele etmeyi öğrenir.

2.2.10.5.Fedakâr Arketipi

Fedakârlık kişinin bazı durumlarda toplum için kendisini feda etmesi durumudur. Bu durum toplum tarafından takdir görmüştür. Bu arketip kişiye sevme ve kendini feda etme özelliğini kazandırır. “Fedakârlığın en hakiki ifadesi sevgiden kaynaklanır” (Pearson, 2010, s.183). Bazı durumlarda yeniden doğmak ve faydalı olmak için birey Fedakârlık yaparak ölümü bile seçebilir. “Ölümün doğanın esasını oluşturduğunu anlamak, aynı zamanda, yaşamın kendini-feda-etme veçhesini kabullenmenin bir parçasıdır” (Pearson, 2010, s.168). Yapılan Fedakârlığın bu kadar önemli olmasında yatan esas gerçek sevgidir.

Fedakârlık arketipinin olmadığı durumda onun karşıtı olan Jung’un gölge arketipi yer alır. Fedakârlığın ne kadar önemli olduğunu insanlar fedakâr arketipi üzerinden kültürel değerleri yansıtan edebi metinlerde kahramanın serüveni ile anlatmıştır. Fedakârın verdiği son mesaj ise; “yaşamın kendi kendisinin ödülü olduğunu bilerek ve hayatımızdaki tüm küçük ölümlerin, kayıpların birlikte değişim-dönüşüm ve yeni

yaşam getirdiğini, gerçek ölümün bir son değil, sadece bilinmeyene daha çarpıcı bir geçiş olduğunu hatırlayarak, yaşam armağanını vermek uğruna vermeyi seçmek” (Pearson, 2010, s.168) olarak özetlenebilir.

2.2.10.6.Masum Arketipi

Masum arketipi, hayatta her zaman sevgi ve şefkatin var olduğu inancına inana bir arketiptir. Yani bu durum insanın kötü yanının olmadığını her zaman iyiliğin olduğunu gösterir. “Masum olmak” genel tanımlarda günahsız olmak ya da saf olmak şeklinde belirtilmiştir. (TS., 2005, s.1351). bu arketip daha çok çocuksu yönleri ve tecrübesizliği temsil eder. “Yolculuğa çıkmadan önce, masumiyet çocuksu bir biçimde deneyimlenir; yani, o epey- bilinçsiz, hatta bilinçli-bağımlılık içerir” (Pearson, 2010, s.196). Kahraman karşılaştığı bir kötü olay karşısında benliğe dönerek ona kötüyü hatırlatıcı masum arketipidir. Çünkü kişi diğer büyük insanlar gibi kötü olaylarla ve durumlarla karşılaşmamıştır yani masumdur.

2.2.10.7. Büyücü Arketipi

Bu arketip bireyin kendini kontrol ederek yaşamını daha iyi hale getireceğini düşündüğü ve aldığı kararların kontrollü olmasını sağlayan arketiptir. Bu arketip sayesinde kişinin kendine güveni artar ve sorumluluklar almaya başlar. Yani kişinin kendisi ile yüzleşip gölgesi ile anlaşmasıdır. “Gölge, kısmen, büyücü arketipi ortak bilincimizde ortaya çıkmakta olduğundan görünür haldedir. Bize düşen görev olumsuz davranışın ardındaki olumlu enerjiyi bularak gölgeyle bütünleşmektir” (Pearson, 2010, s.247). Kahramanın kendi kişiliğini sağlaması ancak gölgesi ile birlik kurmasıyla gerçekleşir. (Ege, 2016, s.48)

3. HİKÂYELERDE YETİM ARKETİPİ

Bu bölümde Türkiye Türkçesine aktarılmış Kırgız hikâyelerindeki yetim arketipinin hikâyelerdeki tezahürleri incelenecektir. İlk incelememizde Kırgızların ünlü yazarı Cengiz Aytmatov'un hikâyelerindeki yetim arketipinin tezahürlerini ele alacağız. İncelemeye başlamadan önce yazar hakkında kısa bilgi verilecektir.

3.1 Cengiz Aytmatov'un Hikâyelerinde “Yetim” Arketipi

Cengiz Aytmatov; 1928 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e bağlı Talas vadisinde yer alan Şeker köyünde doğdu. Memur olan babası Törökul Aytmatov 1937 yılında Stalin'in temizlik harekâtında öldürülen kurbanlar arasındadır. “*Kuz Başındaki Avcının Çıglığı*” adlı kitapta Aytmatov, 1937 yılında Sovyet yöneticilerinin kara listeye alınması ve babasının da bu listede adının geçmesinin ardından babasının nasıl yok edildiğinden söz ederken, babasının annesine söylediği sözlerle bu duruma vurgu yapar: “Çocukları alıp geri dön. Ben tutuklanırsam, “halk düşmanının eşi” diye seni de sorgulamaları, hatta sürgüne gönderme ihtimalleri var. Korumasız kalan çocuklarımızı ağlata ağlata “öksüzler yurduna gönderip soyadlarını değiştirirler” (Aytmatov-Şahanov 2000, s.22-23). Cengiz Aytmatov'un babası Törökul Aytmatov'dan 1937 yılında tutuklandıktan sonra uzun zaman haber alınmaz. Çünkü Törökul Aytmatov'a mektuplaşma da yasaklanmıştır. Törökul Aytmatov'un ailesine de “halk düşmanının ailesi” olarak yıllarca baskı uygulanmıştır.

Daha dokuz yaşında iken babasız kalan Aytmatov'un hayat mücadelesi erken yaşlarda başlar. Onun bu zor, halk düşmanının ailesi suçlaması ve baba özlemi ile geçen çocukluk döneminde nevrotik korkuları oluşmuştur. İnsanoğlunun nevroz korkuları psikanaliz kurama göre çocukluk döneminde oluşur ve kişinin bütün hayatını etkiler. “Freud ve birçok psikanaliste göre insan kişiliği hayatın erken dönemlerinde şekillenmekte ve sonraki süreçlerde kolay kolay değişmemektedir. Dolayısıyla çocukluk dönemlerinde bilinçaltına itilen travmalar, olumsuz yaşantılar ileriki yıllarda psikolojik rahatsızlıklar olarak kendini göstermektedir” (Kantarcıoğlu: 2009, s.257). Aytmatov'un da çocukluk döneminde yaşadığı babasızlık duygusu onun bütün hayatında ve eserlerinde görülür. Aytmatov yaşamı boyunca sürekli

babasını arayan, nerede olduğunu sorgulayan ve babasının geleceğini umut eden bir kişiliktir. Aytmatov'un özellikle eserlerinde babasız kalan kahramanların psikolojik dünyalarında aranan bir baba özlemi görünmektedir. Edebi eserlerde eseri yazardan bağımsız tutamayız. Çünkü her yazar muhakkak ki eserlerinde bir parça olsun kendi ruh dünyasından izler taşır. “Bir sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz” (Moran, 2018, s.152). Aytmatov'un özellikle çocukluk ve gençlik dönemlerinde yaşadıkları onun sanatını da oldukça etkilemiştir.

3.1.1 Asker Çocuğu

Asker Çocuğu hikâyesi 1968 yılında Sovetik Kırgızistan gazetesinin 23 ve 24 Şubat tarihli sayılarında yayımlanmıştır (Özdoğan, 2017, s.17). Asker Çocuğu adlı hikâyesinde babasını savaşta kaybetmiş yetim bir çocuğun kısa fakat trajik öyküsü anlatılır. Bu kısa hikâyede Aytmatov; beş yaşındaki yetim bir çocuğun babasına duyduğu hasreti, özlemi ve savaş karşısında çocuk yüreğinin nasıl bir acıyla burkulduğunu büyük bir başarıyla okuyucuya aktarır. Babasını hiç görmediği halde babaya özlem duygusunu taşıyan Avelbek için baba, annesinin ve sosyal çevrenin düşünceleriyle yoğrulan bir kavramdır. Hikâyede Avelbek, Aytmatov ve onun gibi yetim büyüyen ve babasını hiç görmeyen Kırgız çocuklarını temsil eder. Savaşın getirdiği bu yıkım sonucunda yetim kalan çocukların belleğine kazınan babasızlık duygusu onların psikolojisini de tahrip eder. Halkın sancılı zamanlarında savaş ve babasızlık olgusunu yine sosyal çevresi tarafından acı bir şekilde öğrenen Avelbek gerçekte tıpkı Aytmatov gibi erken yaşlarda tanışır. Erken yaşlarda nevroitik korkularla tanışan Avelbek için bu korkular tüm yaşamı boyunca etkili olacaktır. “Çocukluk yetişkinliğin babasıdır” sözünde olduğu gibi çocukluk dönemindeki nevroitik sıkıntılar kişinin geleceğini derinden etkiler. Hikâyede geçen “kimin oğlusun?” gibi sorular ile çocuklara acı veren ve zor hatırladıkları babalarının isimlerinin onlara sorulması çocukların psikolojik olarak çektiği acıyı ve yetimliğin zorluğunu bir kez daha perçinler. Film sahnesinden hareketle annesinin senin baban bu demesi üzerine kahramanın hayalindeki baba figürü canlanmış ve filmin sonunda babasının ölmesi ile gerçeklerle yüzleşmiştir.

Hikâyede iki kahraman ön plana çıkmaktadır; babası savaşa gitmiş ve onu hiç görmemiş beş yaşındaki Avalbiyek ve annesi Cihangül. Cihangül eşi savaşa götürülmüş, eşinin özlemiyle, her gün bir kara haber gelecek endişesiyle baş başa kalmış, yokluk ve ağır vergiler altında beli bükülen ama her şeye rağmen güçlü duran, çocuğu için gece gündüz demeden çalışan, onurlu, cesur Kırgız kadınıdır. Oğlu hayattaki tek varlığıdır. “Anne arketipinin özellikleri annelik ile ilgilidir. Annede dışının sihirli otoritesi vardır. Bilgelik ve ruhsal yücelik; bakma, büyütme olumlu yansımalarıdır. Olumsuz yansımaları arasında ise gizli, karanlık, uçurum, baştan çıkarıcı ve zehirleyen, korku uyandıran unsurlar sayılabilir” (Jung, 2003, s.22). İyi anne arketipi özelliği taşıyan anne bütün zorluklara rağmen çocuğu için zorluklara katlanmaktadır.

“Sovhoz (Devlet Çiftliği) Postanesinde telefoncu olan annesi, her yıl koyun yardımcı işçi olarak çalışırdı orada. Bunun için yıllık iznini kırkma zamanına rastlatır, ekin ekme ve koyunların kuzulama dönemlerinde yaptığı fazla mesailerini de yıllık iznine ekler, böylece kırkma işinin son gününe kadar çalışırdı. Tabii bu iş için ek ücret alırdı ve bu da az sayılmazdı. Onun gibi bir asker dulu için, fazladan kazanılmış her kapık çok değerliydi. Gerçi ailesi kalabalık değildi, oğlu ve kendisinden ibaretti, ama yine de bir aileydi ve bu ailenin de ihtiyaçları vardı: Kış bastırmadan yakacak odun, fiyatlar artmadan un tedarik etmesi, üstlük-başlık, ayakkabı ve daha birçok şey alması gerekiyordu” (Aytmatov, 2018, s.33).

Avalbiyek annesi çalışırken onun hep yanındadır, yalnız bırakmaz annesini. Ağlında oyun oynarken Avalbiyek sinema arabasının geldiğini görür ve heyecan ve mutluluk içinde bağıarak bu güzel haberi herkes duyurur. Sinema akşam işten sonra izlenecektir. Film, ağılın dip taraflarında iki uzun direğe gerilen beyaz perdeye yansıtılır. Filmde tıpkı gerçek bir savaş ortamı gibi bombalar patlamakta, tanklar hızla ilerleyip cepheleri bombalamakta ve askerler teker teker can vermektedir. Çocuk da diğer köylüler gibi korku dolu bakışlar ve gerginlikle filmi izlemektedir. Birden Cihangül kocasını hatırlar, ara ara iç çekerek oğluna bakar ve filmi izlemeye devam eder. Savaşta Rusların faşistleri öldürdüğünü gösteren sahnelerde büyük bir keyif alan çocuk, yere tek tek düşen askerlerin kendi oyunlarında olduğu gibi hemen kalkıp saldıracaklarını düşünür. Ama biraz daha izledikten sonra, kanlar içinde yere düşen askerlerin yerden bir daha kalkamadıklarını görünce üzölmeye başlar.

“Tanksavarı yamaca çıkarıcı yedi kişi vardır ve bunlardan biri Rusların safında olmasına rağmen onlara benzememektedir. O an annesi çocuğa, "Bak, bu senin baban!" der. Çocuk için film artık farklı bir boyut kazanmış, o genç, yuvarlak yüzlü, keskin bakışlı, cesurca savaşan asker onun gerçek babası olmuştur. Kadın niçin böyle

söylediğini bilmez. Herhalde o asker ona kocasını hatırlatmıştır. Çocuk duygulanır, çocuksu bir duyguyla gururlanır, içten içe “İşte o benim babam, baba dediğin böyle olmalı” der (Aytmatov, 2018, s.36).

Yetim Avalbiyek, olgunlaşmamış erkeklik arketiplerinden Ödipal Çocuk arketipine bazı özellikleri ile yakındır. Anneye olan düşkünlük Ödipal çocuk arketipinin en temel özelliğidir.

“Ödipal Çocuk bütün olgunlaşamayan erkek figürlerinde anneye aşırı bir bağlılık görülmektedir. Ödipal Çocuk arketipinde bu bağlılık daha üst düzeyde görülür. Bu bağlılık gelişim sürecini ciddi şekilde olumsuz etkiler. Ancak bu arketipin etkili olduğu çocuk üzerinde olumlu birkaç etkisi de vardır. Samimiyet, ilgi ve tüm varlıklara karşı şefkat özelliği, anneye karşı duyulan özlemle ilişkilidir. Bu anne, genel kanının aksine ölümlü anne değildir. Arketipik niteliğiyle bireylerin bünyesinde bulunan Yüce Anne, yani Ana Tanrıçadır” (Moore, Douglas, 1995, s.35-36).

Eserde Avalbiyek de her daim annesinin yanındadır. Annesi de onu her gittiği yere götürür. Avalbiyek, aynı zaman da Hayalci arketipinin özelliklerini de barındırır. Annesi film etkisindeyken bir oyuncuyu eşine benzetir ve oğluna o kişiyi gösterip babası olduğunu söyler ve çocuk buna inanır. Çocuk artık filmi ciddiye alıp filmdeki savaşı gerçekmiş gibi algılamaya başlar. Yani hayal dünyasında bir gerçeklik yaratır. Filmin sonunda heyecanla diğer insanların yanına gidip filmdeki adamın babası olduğunu söylemesi yine içinde bulunduğu hayal dünyasıyla ilişkilidir.

“Her çocuk toplumsal yaşama uyum sağlama sürecinde bir takım sorunlarla karşı karşıya kalır. İçgüdüsel ihtiyaçlarını karşılamada aşılması gereken engeller yüzünden tökezler” (Adler, 2010, s.42). Hikâyenin kahramanı Avelbek gibi yazar Aytmatov da babasının öldüğünden habersiz şekilde umutla beklemektedir. “Kaosun en derin yaşandığı anlarda, aydınlık güneşin altında, ruhların en karanlık zamanlarında bile insanın bir tek kozmotik ışığı vardır: umutlu olmak” (Reyhanoğulları, 2013, s.195) Umudun ışığı, bütün kaosu, bütün karanlıkları aydınlatmak için her zaman bir direnç kaynağıdır. Bireyin en insani özü, belki de umutlarını yitirmemesidir. Hikâyenin kahramanı Avelbek sinemada film izleyene kadar babasının hep geleceğini umut etmiştir.

Sinemadaki film artık çocuk için heyecanlı bir hal alır babası ile övünmeye başlar. Savaşta gördüğü ve bu senin baban denen kişi ile kahraman umutlanır ve babasının kahramanca savaştığını hayal eder. Film sona erdiğinde ise babası sandığı kişi ölür.

“Çocuk ilk kez bir yakını kaybetmenin acısını hisseder. Annesine sarılıp ağlamak ister ama annesi hiçbir şey söylemez” (Aytmatov, 2018, s.42). Bu durumun ardından çocuğun yüreği bitmez tükenmez bir acıyla dolmuş ve annesine sarılarak ağlamak istemiştir. Çocuk ilk kez gerçek yetimliğinin acısını bütün benliğinde hissetmiştir. “Hayattaki her ayrılık gizlenebilen, ama asla iyileşemeyen bir yara halini alır, son ayrılış ise en büyük yaradır, çünkü yeniden kavuşmak için beslenen umutları ebediyen söndürür” (Atalay, 2011, s.20). Çocuk aklı ve kalbiyle sinemadaki kahramanın babası olduğuna inanması ile zihninde bir “kahraman baba arketipi” oluşturmuştur. “Hey çocuklar, gördünüz mü, o benim babamdı! Benim babam! Babamı öldürdüler!” (Aytmatov, 2018, s.40). Daha sonra kahramanın ölmesi ile savaşın umutları da tamamen tükettiğini anlamıştır.

3.1.2. Beyaz Gemi

Yedi-sekiz yaşlarındaki küçük bir çocuğun kısa trajik hayat hikâyesini anlatır. Daha yedi-sekiz yaşlarında olan çocuk, anne ve babasının ayrılması sonucu yalnız bırakılan çocuğu dedesi tarafından büyütülmektedir. Oldukça şefkatli ve sevgi dolu olan Mümin dede, elinden geldiği kadar çocuğun bütün ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Çocuk okul çağına geldiği vakit Mümin dede ona seyyar bir satıcıdan çanta alır. Bu çantaya çocuk çok sevinir. Çocuğun yalnızlığı ve küçük bir yer de yaşadığı için küçük eşyalar ve alınan şeyler onun bir arkadaşı gibidir. Bu sevinç ile her zamanki yaptığı gibi dürbünüyle beyaz gemiye bakmak için tepeye çıkar. Yalnızlığına bir arkadaş olan kayalara bakar. Tam bu sırada ninesinin buzağısını görür ve çamaşırını yediğini görür. Ninesi bu durumdan çocuğu suçlu bulur ve dedesinin ikinci eşi olan bu kadın çocuğu çok sevmez arada bir kötülükler yapar. Çocuk daha sonra Isık-Göl’e Beyaz Gemi’ye bakar. Beyaz Gemi, çocuğun babasının içinde bulunduğunu hayal ettiği gemidir. Gayesi balık olup o gemiye ulaşmak ve babasıyla görüşmektir.

Çocuğun teyzesi ve eniştesi de o köyde yaşamaktadır. Evlilikleri iyi değildir. Teyzesi Bekey’in uzun süredir çocuğu yoktur ve eşi Orozkul bu durumdan çok muzdariptir. Orozkul da iyi bir insan değildir zorba ve eşini sürekli döven birisidir. Fakat eşi kocasından vazgeçmez ve ona içki alır. Bu durum bizim aklımıza sosyalist rejimin

insan üzerindeki kötülüğü ve insanların bu kötülüğe rağmen ondan vazgeçmemesini hatırlatıyor. Bu durum ‘Stockholm Sendromu’ nun olduğunu belirtiyor. Aytmatov burada inceden inceye rejim eleştirisi yapmaktadır.

Eserdeki kahramanlardan Orozkul, orman bekçiliği yapmaktadır fakat rüşvetçi biridir. İnsanların getirdiği hediye ve ikramlar karşılığı ağaç kesmelerine müsaade etmektedir. Mümin bir gün ormanda ağaç taşırken uzun süredir görülmeyen geyikleri görür ve çok sevinir. Orozkul bu sevinmeye karşı sinirlenir. Çünkü o toplumdan ve değerlerden kopuk bir insandır. Ağaçları taşırken bir taş takılıp düşünce işler uzar. İşlerin uzamasına rağmen Mümin torununu almak için gitmek ister. Bu duruma Orozkul çok sinirlenir ve Mümin ile kavga eder. Tüm bu olaylara rağmen Mümin yoluna devam eder. Yoldayken öğretmeniyle beraber gelen torununu görür. Orozkul bu olaydan sonra intikam almak ister. İntikam için eşini, yani Mümin’in kızı Bekey’i döver ve onu evden kovar. Tüm aile bu olayların sorumlusu olarak Mümin’i sorumlu tutsa da Mümin bunlar karşısında bir şey demez ve ağaçları kaldığı yerden çıkarırlar. Ağaçları çıkarırken tekrardan geyikleri görürler. Orozkul’un aldığı rüşvet karşılığı vereceği bu ağacı kurtarırlarken geyikleri görürler. Mümin geyiği vurmaya mecbur kalır. Evde hasta olarak yatan çocuk bu olaylardan habersizdir. Seydi Ahmet’in anlatması sonucu dedesinin boynuzlu maral anayı vurduğunu öğrenir. Vurduktan sonra etlerin nasıl yendiğini öğrenen çocuk büyük bir yıkım yaşar. Dedesinin anlattığı destandaki geyiğin yenmesi çocuk için de hayatın bittiği andır. Çocuğun tüm dünyası yıkılır ve balığa dönüşüp beyaz gemiye ulaşma hayaliyle kendini suya bırakır.

Törökul Aytmatov, çocuk Cengiz için fiziki olarak “kayıp baba”dır. Beyaz Gemi’de ise isimsiz bir çocuğun öyküsü ön plandadır. Daha en baştan babanın koruyucu gölgesinden ayrı/yetim bırakılmıştır. Psikanalitik görüşlerinden hareketle ana – baba sevgisini yeteri kadar hissetmeyen kişilerin bilinçaltına saklanan arzular ve korkular, acılar ve travmalar eserde olduğu gibi karakterlerin üzerinde ruhsal bir boşluk oluşturur. Bu boşluk sonucu kişilerin yani karakterlerin telafi edilemeyecek bir bilince ulaşmasına neden olur. “Balık olacağım ben, duyuyor musun dede, balık olacağım ve yüzüp gideceğim buralardan. Kulubeg gelirse ona benim balık olduğumu söyle” (Aytmatov 2015, s.166-167). Çocuğun ulaşmak istediği şey de

babalık kavramının manevi ve duygusal varlığı değil, Isık Göl'deki ak (beyaz) geminin içinde bulunduğunu düşündüğü babasının maddi varlığıdır. Onun yanında olmak, ona dokunmak, sevgisini fiziksel yakınlık ve dokunuşla hissetmek istemektedir. “Yetim arketipi düş kırıklığına uğramış idealist figürlerde görülebilmektedir. Bu figürler, beklentilerini çok yüksek tuttuğu için hayatın olumsuz yönleri karşısında zor duruma düşer. Karşılaştığı düşmanca ortamlarla mücadele edecek güçten de yoksundur” (Pearson, 2003, s.70). Yetim arketipi tezahürü olan çocuk bu durumdan oldukça olumsuz etkilenmiştir.

“Yetimin görevi masumiyetten ve yadsımadan çıkıp hayatını acı yönlerini ve özellikle ölüm gerçeğini öğrenmektir. Öğrenme süreci acı verici olabilir. Tıpkı cennetten kovulma temasında olduğu gibi gerçekliğe adım atış birtakım acıları beraberinde getirir. Ancak, sadece bu şekilde birey erginleşebilir, çocuksuluktan kurtulabilir” ... “Ayrıca yaşadığı öfke nöbetleriyle baş edip sakin düşünmeye çalışmak da yetimin yapması gereken bir başka işidir” (Pearson, 2003, s.71-76).

Onun için çocuğun aklındaki tek düşünce balığa dönüşüp nehirden göle ulaşmak ve babasının bulunduğu gemiye çıkmaktır: “Neler vermezdi suda balık olmak için... uzun uzun baktı gemiye. Ne zaman bir balığa dönüşeceğini, çaya atlayıp yüze yüze ona, o beyaz gemiye ulaşacağını düşünüyordu hep...” (Aytmатов, 2015, s.36). Çocuğun bir gün balık olarak beyaz gemiye ulaşma umudu, her ne kadar imkânsız gibi gözükse de çocuk akli ve çocuğun psikolojisi düşünüldüğünde bunun gerçekleşme ihtimali hayattaki tek güven kaynağıydı. Yetim çocuk Hayalci arketip özelliği taşımaktadır. Hayal dünyasında kurduğu şeylerin gerçeklikle bağlantısı olduğunu düşünür. Umut ile ilgili en kapsamlı çalışmaları yapan Jerome Frank (1968) umudu, “iyi olma duygusu veren ve kişiyi harekete geçmek için güdüleyen bir özellik” (Frank, 1968, s.385). olarak tanımlar. “Beyaz Gemi” sembolü de çocuk için harekete geçmesini güdüleyen en önemli nesnel bir umuttur.

Hikâyenin kahramanı olan yedi-sekiz yaşlarındaki çocuk, kutsal çocuk arketipidir. “En temel olgunlaşmamış erkek arketipi olan kutsal çocuk arketipidir. Tanrısal özellikleri olan ancak korunmaya muhtaç durumdaki çocuk arketipini temsil etmektedir” (Moore, Douglas,1995, s.16-17). Eserin çocuk kahramanı da annesiz ve babasız kalmış korunmaya muhtaçtır. Annesi ve babası ayrıldıkları için çocuğa dedesi Mümin bakmaya başlamıştır. Kutsal çocuk arketipinin tanrısal özellikleri çocuğun yaptığı eylemler veya aklından geçenlerden anlaşılmaktadır. Çocuk

kahramanın yalnız kalmasından kaynaklı cansız varlıklarla konuşması, mitik eserlerde görülen mucizevî durumları hatırlatır. Çocuk zaman zaman çantası veya dürbünü ile konuşması onlara farklı isimler vermesi bu durma örnektir. Çocuk kahraman rüyasında Boynuzlu Maral Ana'yı görmesi ve onunla konuşması kutsal çocuk arketipinin özelliklerindedir. Bu rüyada Maral Ana çocuk kahramana “Sen kimlerdensin evlat?” (Aytmatov, 2015, s.105). diye sorar. Çocuk anne ve babasının adını söylemek istemez ve cevap vermez. Kutsal çocuk arketipinde çocuklarda anne ve baba ile ilgili sorun yaşandığı görülür. “Kutsal çocuk arketipi yaşamın kaynağıdır, arketipik benliğin (ego değil) temelidir. Çocuk kahraman da efsanelere olan inancı, bağlılığı ve temsil ettiği arketipik değer ile bu doğrultuda beliren bir figürdür” (Moore, Douglas, 1995, s.16-17). Boynuzlu Maral Ana, Kırgızlar için yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayan mitik bir inançtır. Çocuk kahraman, rüyasında balık olup beyaz gemiye gitmek için Boynuzlu Maral Ana'dan izin ister. Fakat Boynuzlu Maral Ana izin vermez ve çocuk amacına kavuşamaz. Eserin sonuç kısmında, kutsal çocuk arketipinin temsilcisi çocuk, yaşamın başladığı yer olan suya girer ve yaşamı son bulur.

Hikâyede çocuğun yetiştirilmesinde anne- baba görevini çocuğun dedesi üstlenmiştir. Bu bakımdan dede ‘yaşlı bilge arketipi’ özelliği gösterir. “Yaşlı bilge arketipi edebî eserlerde kahramana yol gösterip akıl veren, gerçek hayatta ise bilinçdışının etkisiyle bireye yol gösteren, sezgi aracılığıyla bireyi doğruya/ideale yönlendiren bir arketiptir” (Fordham, 2015, s.77). Köyde tek çocuk olan ve arkadaş kavramını bilmeden büyüyen çocuk, dedesi ve her birine farklı isimler verdiği taşlar ile günlerini geçirir. Çocuğun hayata tutunmasındaki tek kişi olan dedesi onu hayata bağlarken masallar ve efsaneler anlatırdı. Çocuk dedesi tarafından anlatılan Maral Ana efsanesi ile büyür ve Maral Ana çocuk için kutsal bir varlık olmuştur. “Ben en çok Boynuzlu Maral Ana masalını severim. Dedem, Isık-Göl'de yaşayan herkesin bu masalı bilmesi gerektiğini söylüyor. Onu bilmemek günah imiş... Biz hepimiz, ben, sen ve başkaları, Boynuzlu Maral Ana'nın soyundan gelmişiz” (Aytmatov, 2015, s.46). Hikâyenin sonunda dedenin torunu ve kızı için damadı tarafından zorla Maral Ana öldürülür. Mümin dede tarafından öldürülen Maral Ana çocuğun travmalar yaşamasına sebep olur. Hayatta tek güvendiği kişi olan dedesi böyle bir hata yaptığı için çocuğun güveni tamamen yıkılmıştır. Küçük yaştaki çocukların belli bir kişiye

ya da figüre yakınlık duyması ve genellikle duygusal bağ olan bağlanma durumunda dedesinden kopması onu acı, özlem ve korku gibi olumsuz duygulara iter. Jung'a göre edebî eserlerde görülen geyik avı motifi cinsel ilişkiyi temsil etmektedir. Buradan hareketle, eserde Kırgız toplumu için kutsal olan geyiğin avlanması, resmen kutsala yani Kırgız toplumuna tecavüzü anımsatmaktadır. Çocuğun yaşadığı travma sonucu babaya ulaşma umudu daha da artmıştır. “Balık olacağım ben, duyuyor musun dede, balık olacağım ve yüzüp gideceğim buralardan. Kulubeg gelirse ona benim balık olduğumu söyle” (Aytmatov 2015, s.166-167). Çocuğun güveninin yıkılması sonucu artık kendini oraya ait hissedemez ve çareyi babasına bir an önce ulaşma umudunda bulur. Kişiler, “hayatın güçlükleri karşısında mücadele etmek, kötü şartları iyiye doğru değiştirmek yerine; genellikle çareyi kaçmakta bulurlar” (Korkmaz, 1996, s.65). Psikanalitik görüşlerinden hareketle ana – baba sevgisini yeteri kadar hissetmeyen kişilerin bilinçaltına saklanan arzular ve korkular, acılar ve travmalar eserde olduğu gibi karakterlerin üzerinde ruhsal bir boşluk oluşturur. Bu boşluk sonucu kişilerin yani karakterlerin telafi edilemeyecek bir bilince ulaşmasına neden olur. Tüm yaşadığı bu şeyler çocuğun değer dünyasında çöküntüye uğramasına sebep olur ve beyaz gemisinde çalışan babasına ulaşabilmek için bir balık olmayı hayal ederek kendini Isık Göl'ün sularına bırakır.

Sonuç olarak ünlü yazar Cengiz Aytmatov, “Beyaz Gemi” adlı eserinde efsane, masal ve mitolojik unsurları yani sözlü edebiyatı kullanır. Sözlü edebiyatın zengin olduğu Kırgız edebiyatında geçmişle bir bağ kurar. Eserde geçmişi masal anlatarak temsil eden kahraman Mümin dededir. Çocuk ise dedesini dinler ve geleceği temsil eder. Aytmatov bu eserde anne ve babası tarafında terk edilen çocuğa isim vermeyerek çocukların yaşadığı zorluk üzerine dikkati çekmiştir. Yetim ve öksüz bir kişi için hayatta tutunacağı ve kendi kabuğunu kırmak için yol göstericileri olmayan bu çocuğun yaşam mücadelesinin zorluğunu gözler önüne seriyor. Hayatta tek tutunacağı dal dedesi ve onun anlattığı masallardır. “Boynuzlu Maral Ana” masalı ve kendi hayalinde kurduğu “Beyaz Gemi” masalları çocuğun tek hayal dünyasıdır. Çünkü hayatta konuşup onu anlayan ve yol gösteren anne ve babası yoktur. Anne ve babasız büyüyen çocuk bir eksik öznedir. Yazar bu eser de Mümin dede ve çocuğun karakterlerini ve onların hikâyelerini de birbirine benzetmiştir. Mümin dede de çocuk gibi hayatta tek başına bırakılmıştır. Kaderleri aynı olan bu karakterler birbirlerine

sahip çıkarak yaşam mücadelesi verirler. Tabi ki Mümin dede hayatı görüp yaşamış ve tecrübeli biriyken çocuk ise hayal dünyasında yaşayan biridir.

3.1.3 Sultan Murat

Aytmatov eserde okuyucuya yaşadığı hayattan bir kesit sunar. Dönemin halka yaşattığı ruh hâllerini, kendi babasızlığıyla ve yaşadığı ruh hâliyle özdeşleştiren yazar, hayata ve topluma kayıtsız kalmaz. İnsanların o dönemdeki sıkıntılarını bizzat yaşayan yazar, çocukların savaş ortamında yaşadıkları travmayı eserlerine de kendi hikâyesi ile yansıtır. Aytmatov'un savaşın beraberinde getirdiği trajedileri bireylerin ve toplumların yaşamak zorunda kaldığı acıları anlattığı eserlerinden biri de Sultanmurat hikâyesidir. Hikâyeye adını veren Sultanmurat isimli başkahramanın yaşadıklarını konu alır. Eser, savaş öncesinde ailesiyle birlikte huzur içinde yaşayan bir çocuk olan Sultanmurat'ın babasının savaşa gönderilmesiyle başlayan hayat mücadelesini anlatır. Babası askere gidene kadar maddî ve manevî sorunlardan uzak olan Sultanmurat, ikinci dünya savaşıyla beraber hayatının tamamı değişen savaş çocuklarından biridir. Yaşadığı sıkıntılardan çok fazla etkilenen kahraman, öğretmeni İnkamay-Apay'dan derste duyduğu yabancı ülkelere gitmeyi ve bu sayede yaşadığı bu sıkıntılı coğrafyadan uzaklaşmayı hayal eder. Fakat bir gün derse kolhoz başkanı Tinaliev gelir. Savaş öncesinde ağır işlerin hepsini erkekler yapardı, erkeklerin büyük kısmının savaşta olması, kolhozda yapılacak tüm işlerin aksamasına sebep olmaktadır. Bu sebeple tarla sürme işi için erkek öğrencilerden yardım istemeye gelmiştir. Sultanmurat ile birlikte dört öğrenciyi bu iş için görevlendirir. Sultanmurat, sınıf arkadaşı Mirzagül'e âşıktır ve ondan ayrılacak olsa da bu isteği kabul eder. Annesine de haberi verir ve arkadaşlarıyla beraber iş için hazırlanmaya başlarlar. Bu iş ile birlikte tarlayı sürecektir zayıf atların bakımı da yapılması gerekmektedir. Sultanmurat, başkanı olduğu ekiple birlikte işlerin üstesinden gelmeyi başarır. Tarlayı sürecektleri yer, çok uzaktadır ve Mirzagül'e bir mektup yazarak ona âşık olduğunu dile getirir. Mektuba cevap niteliğinde Mirzagül'den aldığı ipek mendille onun da kendisini sevdiği anlayan Sultanmurat, içi

rahat bir şekilde tarla sürmeye gidecekleri güne hazırlanır ve toprağın yumuşamasını beklerler.

Tarla sürmeye gittikleri yerde, ekip hava şartlarından dolayı ciddi sorunlar yaşarlar fakat bunun da üstesinden gelirler. Fakat yaşları küçük olan çocuklar tecrübesizdirler ve kaldıkları çadırı iki avcı basarak dört adet atı çalmışlardır. Daha önce de gördükleri bu iki avcıdan şüphelenmemiştir. Bir gece çadırda üç kişi kalmışlardır. Sultanmurat, Anatay ve Erkinbek'in ağızları ve elleri bağlanmıştır, fakat bu durumdan da yine Sultanmurat'ın sayesinde kurtulmuşlardır. Sultanmurat Anatay'dan kolhoza dönüp başlarına gelenleri anlatmasını, Erkinbek'ten de çadırda nöbet tutmasını ister. Kendisi de vakit kaybetmeden bir ata biner hırsızların peşine düşer. Hırsızlara yetişen kahraman, hırsızlar tarafından atı vurulur yere yuvarlanır. Bütün öfkesine rağmen hırsızları durdurmayı başaramaz. Vurulan atının başında beklerken kan kokusu etrafa yayılır ve bir kurt gelir. Atı yemek isteyen kurtla karşı karşıya kalan Sultanmurat, atının gemini silah yapar ve kurtla savaşmaya hazırlanır. Aytmatov, devamında ne olduğunu açıklamadan hikâyesini bitirir. Sonucunu vermeyen yazar hikâyenin nasıl sonuçlanacağını okuyucuya bırakmıştır.

“Sultanmurat” hikâyesinin başkahramanı Sultanmurat, kendi etrafında yaşanan olaylarla benliğini elde etmeye çalışan ve benlik-kendilik dengesini kurmaya çalışan bir kahramandır. Kişiliğinin oluşması için kendilik ve benlik karşılaşp çatışması gerekmektedir. Bu durumun oluşması için kahramanın bir şaşırtıcı olayla karşı karşıya gelmesi gereklidir. Sultanmurat'ın bu şaşırtıcı ve şok olayı babasının askere alınmasıyla başlar. Babasının bu durumundan hemen sonra öğrenciyken okuldan kaydı alınıp istemsizce tarlaya gönderilmesiyle bu durum daha da güçlenir. Tüm bu durumlar olmadan önce yurt dışına hayali kuran Sultanmurat, yaşanan bu olaylardan sora kendi ben'ini geliştirmeye başlar. Daha o yaşlarda büyük bir erkek gibi tarla işlerine başlar ve tarlada çalışan ekibin başına geçerek hazırlıklara başlar. Sorumluluk üstlenmesiyle artık kendini daha çok geliştirmeyi hedefler. Çünkü üzerine yüklenen sorumlulukları yapma ve iş için emirler veren bir kişi olmuştur. Daha çocuk yaşta olan kişinin diğer çocuklar gibi oyunlar oynaması gerekirken o, çok uzak tarlalarda çalışmayı göze almıştır. Sevdiği kız olan Mırzakul'dan uzaklaşmayı bile göze almıştır. Yaşadığı yerdeki insanlara fayda üretebilmek için

tüm bunları yapmıştır. Topluma yani insanlara fayda üretebilmek için kendi çıkarlarını göz ardı ederek kendiliğini oluşturmuştur. O yaşlarda korkmadan gösterdiği cesaretiyle ve düşmanları yakalamaya çalıştığı çabasıyla kendiliğini korkmadan, yaşının küçük olmasına rağmen düşmanlarını yakalamaya çalışan kahraman, “ulu adam” yönünde ispatlar. Kendilik her zaman ileri yaşlarda görülmez, yaş ile alakası yoktur. Kendilik her yaşta kendini gelişimiyle belli eder. Bu durum tam Sultanmurat’ın durumuna işarettir. Erken yaşlarda çalışmaya başlayan Sultanmurat’ın kişiliğini de canlandırmıştır. Kahraman hayata tutunabilmek için mücadeleye erken yaşlarda başlamıştır.

Sultanmurat, yetişkinliğe ermiş ve yeni yeni olgunlaşması Kutsal Çocuk arketipi özelliği gösterir. Eserde anlatılanlara göre kahraman on beş yaşına girecektir. Yani çocukluk ile olgunlaşma arasında bir durumdadır. Kutsal çocuğun özellikleri hayvanları evcilleştirmesinde görülür. Mitolojik eserler ve destanlarda çaldığı enstrüman ile hayvanları sakinleştiren ve onları toplayan Kutsal Çocuk arketipi, Sultanmurat eserinde de görülmektedir. “Çocukluğundan beri yabanî hayvanları terbiye ediyor ve bundan büyük bir zevk alıyordu. Kıran kırana bir güreşti bu. Komşuların taylarını, tosunlarını, sıpalarını hep o eğitirdi. Zaten genç hayvanları alıştırmak da becerikli bir çocuğun işidir” (Aytmatov, 2014, s.84).

Sorumluluk alan ve aldığı sorumluluklar onu olgunlaştırmaya başlayan Sultanmurat, olgunlaşmış erkek arketiplerinden Kral arketipine doğru geçer. Bu arketipin en önemli yanı düzen ve lütuftur. Eserde de Sultanmurat, tarla işlerinde çalışırken ekibin başına geçerek bu düzeni sağlar. Çalıştığı ekipte kurallar koyarak işlerin hangi düzen de ve sırada yapacağını da belirler. “Kışın, su içme yerinin iyi olması, kaygan olmaması gerekir. Dere kenarındaki buzları kırar, tehlikeli yerlerin üzerine saman atarlar... Sultanmurat sıkı bir kural getirdi suvarma işine: Su içme yerini herkes sıra ile hazırlıyordu” (Aytmatov, 2014, s.120). Görüldüğü gibi kural ve düzeni sağlar.

“Kral enerjisi tüm olgun erkeklerde temel yapıdır. Kutsal Çocuk arketipinin diğer üç olgunlaşmamış erkeklik arketipine kaynaklık etmesi gibi Kral arketipi de üç olgun erkek arketipine kaynaklık eder. Diğer üç arketipi dengede tutar. İyi bir Kral, aynı zamanda “iyi bir Savaşçı, olumlu bir Büyücü ve yüce bir Âşiktir.” (Moore, Douglas, 1995: 51) Tehdit altına girdiğinde Savaşçı ile birlikte olur ve gerektiğinde saldırgan bir gücü temsil eder. Büyücü yönüyle bilgece tavır alır. Âşık yönü ile etrafındakilere güzel şeyler söyler, onları güçlendirir ve onlara neşe verir” (Moore, Douglas, 1995, s.66).

Bu eser de bu üç arketipin özelliğini de Sultanmurat taşımaktadır. Atlarını çalan hırsızların peşinden koşarak mücadele etmesi savaşçı yönünü gösterir. Çünkü Kral arketipi tehlikeyle karşı karşıya kaldığında cesur bir karakter olur. “Koç Çabdar’ım, koş arslanım! İleri! Yetiş onlara! Korkma düşmem ben. Ölürsek beraber ölürüz! Sen koşmana bak! Daha hızlı, daha hızlı! Hava karanlık, koşmak senin için de tehlikeli, ama yine de koş!” (Aytmatov, 2014, s.202). Eserde kahraman Sultanmurat’ın cesaret ve savaşçı özelliğine çok kez rastlarız. Sultanmurat’ın bilgece davranmasında Büyücü arketipi önemlidir. Sultanmurat’ın zekice yaptığı işler, babasız kaldığı durumda ailesine bakar, ihtiyaçlara göre hazırlıklar yapar ve önlem alır. Çalıştığı ekibi hazırlar ve onlara disiplini öğretir. Tüm bu yaptıkları onun bilgece tavrıdır. Babasının yokluğunda kendi acısı bir yana kardeşi Hacımurat’a umut olup onu sakinleştirmesi ve annesini çoğu zaman mutlu etmeyi başarması onun Mirzagül’e duygularını dile getirişi âşık arketipinin özelliğini gösterdiğini bizlere anlatır.

Hikâyede anlatılan olaylar İkinci Dünya Savaşı’nın olduğu yılları ele alır. Savaşla birlikte doğan sıkıntılar küçüğünden büyüğüne bütün toplumu etkiler. İnsanların o dönem yaşadığı sıkıntıları bizzat yaşayan Aytmatov, eserinin başkahramanı Sultanmurat ile çocukluğunu özdeşleştirmiş ve o dönem yaşananları gözler önüne sermiştir. On dört on beş yaşlarında olan Sultanmurat’ın babasının askere gitmesi ve evin en büyük erkek çocuk olmasıyla geçim sıkıntısının yükü omuzlarına binmiştir. Sultanmurat gibi köydeki diğer çocuklarında durumu aynıydı hepsinin tek derdi babalarının gitmesi ve geçim sıkıntısıydı.

“Yiğitlerim artık çocuk olmadığımızı söylemek isterim. Ne yapalım, yaşamın acılarını bu yaşta tatmanız gerekiyormuş. Gün gelecek, sıcakta çalışıp soğukta uyuyacaksınız. Yazgınız böyleymiş, elden ne gelir? Şimdi beni iyi dinleyin: Anatay’ın babası Satarkul’un savaşta öldüğünü haberini aldık, çocuk değilsiniz” (Aytmatov, 2014, s.103).

Savaş ile birlikte cepheden gelecek olan ölüm haberi alma korkusu ve savaşın yıkıcı etkisi karşısında bireyin korkuları çaresizliğini ortaya koyar. “Toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirerek huzur alanlarını dağıtan ve yok eden savaş, bireylerin belleklerinde onarımı uzun yıllar sürecektir tahribatlara neden olur.” (Korkmaz- Nakipler, 2009:200) Bireysel hayatın yitimi olan savaş ölüme giden sürecin başlangıcıdır. Savaşın bu yıkıcı etkisi yaşam mücadelesi veren çocuklarda nevrotik korkular oluşturur. “Her dakika, herhangi bir evin çatısında yeni bir ölüm

haberinin yas çığlıkları ykselebilirdi...- Ağlama Anatay! Elden ne gelir. Erkinbek ve Kubatkul'un babaları da öldü cephede. Biliyorsun. Biz de uzun zamandan beri babamdan bir haber alamadık. Savaş bu.” (Aytmatov, 2014: 105) Psikolojik olarak ölüm korkusuna kapılan yetim çocuklar, yaşadığı olaylar ve baba yokluğu sonucunda kendilerini gerçekleştirmede zorluklar yaşarlar. Yaşadığı i-ruhsal çatışmalar onları bilinçlilik halinden uzaklaştırarak “içsel dağılımını” (Horney, 1993, s.201). hızlandırır. Sultanmurat'ta diğer çocuklar gibi babasının ölüm haberini almaktan korkması onun içsel çatışmalarını arttırır. Yetim kalma korkusu Sultanmurat'ı da sarmıştı. Bir umutla babasını bekleyen Sultanmurat her an cepheden kara haber gelmesinden hem çok korkuyor hem de hayallerinde yine babasıyla güzel günlerin hayalini kurarak i-ruhsal çatışma içindedir. “Ama Sultanmurat başka türlü düşünüyordu. Keşke babası gelse de hep Hacımurat'ın olsa, onu kucağına alsaydı, başına oturtsaydı... yeter ki sağ salim dönsün. Babasını sağ salim görmek mutluluğu yeterdi ona. Yeter ki dönsün” (Aytmatov, 2014, s.12). Sultanmurat için umut geleceğe tutunmadır. Sultanmurat ve köydeki çocuklar da babasız ve baba hasreti ile hayatta var olmaya çalışırlar. Babalarının yolunu gözlerler her doğan güneş onlar için bir umut işığıdır.

3.1.4 İlk ğretmenim

Aytmatov'un “İlk ğretmenim” eseri, Kurkurağ köyünde öğretmenlik yapan Duyuşen'in yetim Altınay'ın zorlu hayat şartlarına rağmen onun hayata tutunmaya çalışması için mücadele eden bir konuyu hikâye eder. Duyuşen, aslında ğretmen değildir. Askerdeyken okuma-yazma ğrenen Duyuşen köyüne dönünce öğretmensiz okulda öğretmenlik yapmak ister ve bir okul kurarak çocuklara okuma yazma öğretmek ister. Ancak hayalinde ki gibi kolay olmayacaktır. Cahil köy halkı için okulun hiçbir önemi yoktur. Onlar için çocuklarının okuma yazma bilmelerinin önemi yoktur, hatta bu duruma karşı çıkmaktadırlar.

Köyde bir okul yoktur ve Duyuşen'in okul yapılmasına köylüler karşı çıkmışlardır. Ancak kararında ısrarcı olan kahraman, terk edilmiş ve çok kötü durumda olan bir tavlayı onararak bir sınıf yapmaya çalışır. Daha sonra köyün çocuklarını tespit edip öğrencilerin evlerine haberi vermeye gider. Eserin diğer başkahramanı Altınay,

öksüz ve yetim bir çocuktur. Bu yüzden ona teyzesi bakmaktır. Teyzesi ev işlerini yaptırmak için Altınay'ın okula gitmesini istemez. Ancak Duyuşen'in çabaları sonuç verir ve Altınay'da diğer çocuklar gibi okula başlar. Duyuşen öğretme arzusu ile öğretmen olmadığı halde bütün bildiklerini öğrencilerine anlatmak, öğretmek ister. Kış şartları, ailelerin okula karşı olmaları, yetersiz ders ortamı gibi türlü zorluklara rağmen çocuklar büyük bir istekle derslere gelmektedir. Hiç bilmedikleri dış dünyayı, olayları, okuma yazmayı öğrenmişlerdir ve Duyuşen'i çok sevmişlerdir. Okul devam ederken teyzesi Altınay'ın okula gidip gelirken oynadığı oyunları bahane ederek evlilik yaşı geldiğini söyler ve evlendirmeye karar verir. Teyzesi para karşılığında Altınay'ı yaşı büyük bir adamla para karşılığı kuma olarak evlendirmek ister. Bu duruma Duyuşen ve akrabası İhtiyar Saykal engel olmaya çalışırlar fakat başarılı olamazlar. Bir gün Altınay dersteyken teyzesi ve evlendirileceği adamla birlikte gelirler. Duyuşen'in bütün çabalarına rağmen Altınay'ı alırlar ve götürürler. Altınay kendine geldiğinde çoktan adamın evinde bulur kendisini. Bu adamın istemeden ikinci eşi olur. Birkaç gün sonra kaçma fikri gelir aklına bir sürü uğraş verir fakat başaramaz. Aynı gün Duyuşen yanında iki askerle birlikte çıkagelir. Askerler o kırmızı suratlı adamı tutuklarlar ve artık Duyuşen Altınay'ı kurtarmıştır. Bundan sonrasında ise Duyuşen sayesinde Altınay şehre okuması için gönderilir. Altınay bütün bu yaşadığı zorluklara rağmen bir şekilde ayakları üzerinde durmuş ve felsefe alanında çalışan bir akademisyen olabilmiştir. Duyuşen öğretmenin çabalarının karşılığını verebilmiştir. Bu süreçte öğretmene mektup yazsa da cevap alamamıştır. Yıllar sonra bir vesileyle köyüne gider. Duyuşen'in öğretmenlik değil postacılık yapmaktadır. Çok istemesine rağmen öğretmeni ile konuşmaya cesaret edemez. Aslında o gece köyde halk ile sohbet edip kalacaktır fakat bütün bu duygu karmaşası ile oradan ayrılmak ister. Şehre döndükten sonra başından geçen bu elim olayları ressam olan anlatıcı kahramana mektup ile anlatır. Altınay, bu yazdığı mektubunun sonunda tekrar köye gelip Duyuşen'i görmek istediğini ve köyde açılacak olan okula 'Duyuşen'in Okulu' adını vereceğini yazar ve hikâye burada son bulur.

Arketipsel inceleme kısmında bu hikâyede Altınay ve Duyuşen Öğretmen incelenecektir. Altınay sahipsiz kalmış yetim bir kız çocuğudur. “ Altınay... Güzel bir ad. Kimin kızısın sen? Öksüzdür, amcasının yanında kalır dedi yanımdaki kızlar”

(Aytmatov, 2018, s.23). Ona teyzesi bakar fakat teyze kötü bir karakterdir. Her fırsatta yetim Altınay'ı kullanmak, ona iş yaptırmak ister. Hatta bu yüzden onu okula göndermek istemez.

“ Seni kara saçlı miskin seni! Okula gidersin, öyle mi? Leşin kalaydı batasıca okulda! Pis öksüz! Kurt yavrusunun köpek olduğu nerede görülmüş? Elin çocukları eve taşırlar, bizimki evden dışarı. Gösteririm ben sana okulu! Hele bir yanına sokul, bacaklarını kırarım senin! Bakalım okul lafını bir daha ağzına alacak mısın?” ... “ Yaşını öğrenipte ne yapacaksın? Onun okulla falan işi yok! Değil bunun gibi öksüzler, analı babalı çocuklar bile okumuyorlar. Bizim gönderecek çocuğumuz yok”... “Bu kız sokaklarda sürerken işleri kim yapacak? Ben değil mi?” (Aytmatov, 2018, s.23-29).

Öksüzlüğü her fırsatta teyzesi tarafından yüzüne vurulan çocuğun psikolojik olarak bilinçaltında travmalar oluşmuştur. Çevresinden sürekli yetimliği, öksüzlüğü vurgulanarak söylenmesi çocuk için oldukça zordur. Fakat Altınay akıllı bir kahramandır ve güçlü durmaya çalışır.

“Yetimin görevi masumiyetten ve yadsımadan çıkıp hayatını acı yönlerini ve özellikle ölüm gerçeğini öğrenmektir. Öğrenme süreci acı verici olabilir. Tıpkı cennetten kovulma temasında olduğu gibi gerçekliğe adım atış birtakım acıları beraberinde getirir. Ancak, sadece bu şekilde birey erginleşebilir, çocuksuluktan kurtulabilir” (Pearson, 2003, s.71).

Altınay, kadın temelli arketiplerden Işığın Hanımı arketipinin özelliklerini taşımaktadır. Daha on dört on beş yaşlarında eğitimi ve sıcak aile ortamı olmadan bu kadar güçlü durmaya çalışması da kahramanın zorluklara göğüs germesini sağlamıştır. “Ben okuyacağım, okula gideceğim artık” (Aytmatov, 2018, s.25). Işığın Hanımı arketipinin özelliklerinde ideallerini gerçekleştirme arzusu da Altınay'ın istekleri arasındadır. Onun isteği okula gitmektir.

“Işığın Hanımı arketipi pratiklik, güçlülük ve soğukkanlılık özelliklerine sahiptir. Işığın Hanımı arketipinin tezahürleri armağanlar, sınavlar, ritüel ve kültler olmak üzere üç başlıkta şu şekilde ele alınmaktadır: Armağanlar arasında sanat alanında yetenekli olma, geleceğe yönelik içgüdüsel çıkarımlar, yol gösterici olma vardır. Işığın Hanımı'nın vereceği sınavlar arasında düşüncelerini uygulamak için kaynak bulunmaması, başkalarından kötülük ve nankörlük görme, inancın ve yön duygusunun kaybolması vardır. Ritüeller ve kültler arasında kadın birlikleri, özel sanatsal çalışma ritüelleri, kendini dine adama durumu sayılabilir. Duygusal değildir ama aşkın ne olduğunun bilincindedir. Yaşlılık evresinde ise birçok kişi tarafından sevilip ziyaret edilen ancak kişisel yaşamında artık çok fazla anlam bulamayan bir kadın figürü vardır. İhtiyaç olduğunda muazzam derecede faydalı işler yapar” (Gilchrist, 1993, s.68- 77).

Eserde Altınay'ın ileriki yaşlarında eğitimine önem vermesi arketipin bu özelliğini yansıtır. “Uzun süren öğrenim yıllarında çok güçlüklerle karşılaştım. Zaman zaman

umutsuzluğa kapıldım. Böyle zamanlarda öğretmenimi hatırlıyor, ondan güç alıyordum, önüme çıkan güçlüklerden yılmadım” (Aytmatov, 2018, s.54). Altınay’ın ünlü bir akademisyen olması, köyüne yıllar sonra akademisyen olarak gittiğinde hürmet görmesi arketipin bu özelliğini ortaya çıkarır. Akademisyen olması ile öğrencilerine yol gösterici konumundadır bu arketipin özelliğini yansıtır. Aslında içten içe Duyşen’e olan duyguları da sevgisini ortaya koyar. Işığın Hanımı duygusal değildir fakat aşkın ne olduğunu da bilmektedir. Işığın Hanımı’nın vereceği sınavlar arasında düşüncelerini uygulamak için kaynak bulunmaması vardır. Altınay’ın okula gitmek için yaşadığı zorluklar bu arketip sınavının özelliğidir. Yetim ve öksüz olduğu için okula gidilmesine karşı çıkmıştır bunu da öğretmeni sayesinde aşabilmiştir. Kötülük ve nankörlük kısmında ise zorla evlendirilmesi gelir bu olaydan da yine öğretmeni sayesinde kurtulur. Böylece Işığın Hanımı arketipi özelliklerinden güçlü durması, yol gösterici olması, düşüncelerini gerçekleştirememe fakat başkalarının sayesinde imkân bulabilme, akademisyen olup hürmet görmesi, sevgiyi bilmesi, herkesin onu sevip ziyaret etmesi özellikleri ile arketipi tam olarak yansıtmaktadır.

Hikâyede Öğretmen Duyşen, yaşlı bilge arketipinin temsilcisidir. Altınay’ın öğretmeni olduğunda çok genç olmasına rağmen sergilediği davranışlar ile yaşlı bilge arketipini yansıtır. Askerden dönen Duyşen, aslında öğretmen olmamasına rağmen öğretmenlik yapmak ister. Çünkü köyde ne okul vardır nede öğretmen. Askerde öğrendiği bilgileri köy çocuklarına öğretmek için öğretmenlik yapmak ister. Bu yönüyle de yön gösterici özelliği ortaya çıkar.. Yaşlı Bilgenin yol göstericiliği Altınay’ın hayatına dokunması ile ortaya çıkar. Altınay öğretmeni sayesinde okul kavramını öğrenir ve yine Altınay şehirde okumaya gider. Öğretmen Duyşen sayesinde hayattaki hedeflerine zor olsa da ulaşmış olur. “Yaşlı bilge arketipi edebî eserlerde kahramana yol gösterip akıl veren, gerçek hayatta ise bilinçdışının etkisiyle bireye yol gösteren, sezgi aracılığıyla bireyi doğruya/ideale yönlendiren bir arketiptir” (Fordham, 2015, s.77). Yaşlı Bilge Arketipi özelliklerinden koruma isteği Duyşen tarafından Altınay’ın korunması verilebilir. Altınay zorla evlendirildiğinde Duyşen yine onu kurtarmış ve hayata tutunmasını sağlamıştır. Yaşlı Bilge Arketipi özellikleri ile Duyşen yetim olan Altınay’ı iyi yönleri ile etkilemiş ve onu ayakları üzerinde duran, güçlü bir birey olması için yol gösterici olmuştur.

3.2 Aşım Çakıpbekov'un Hikâyesinde “Yetim” Arketipi

3.2.1 Biz Babasız Büyüdük

Kırgız edebiyatının önemli yazarlarından Aşım Çakıpbekov, Kırgızistan'ın sınırları içinde yer alan Talas'ın köyü olan Şeker köyünde 1935 yılında doğdu. Dünyaca ünlü yazar Aytmatov ile aynı köyde doğmuştur. Ailesi çiftçidir. İlkokula Şeker köyünde başlayan Çakıpbekov, daha sonra ise Ak Süyok'te ortaokulu okur ve Frunze'de liseyi tamamlar. 1958 yılında Kırgız Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinden mezun olur. Hayatının daha ilkbaharında babasını kaybeden Çakıpbekov, ikinci dünya savaşında da abisini kaybeder. Bu zorlu zamanlarda Aşım için hayat maddi ve manevi zorluklarla geçer ve eğitimi tamamlar. İlk hikâye kitabı Caraluu Köçükgön 1961 yılında yayınlanan Aşım Çakıpbekov, 1966 yılında uzun hikâye türünün bir örneği olan Kataal Bağıt'ı yazar. Daha sonra 1969 yılında “Biz Atasız Öskönbüz” (Biz Babasız Büyüdük) adlı hikâyesini çıkarır. Çakıpbekov, yaptığı çeviri faaliyetleriyle de adını edebiyat dünyasında duyurmayı başaran bir isimdir. Bu çevirilerden en önemlisi de dünyaya adını duyuran Kırgızların ünlü yazarı Cengiz Aytmatov'un eserlerinin önemli bir bölümünü Rusçadan Kırgızca'ya çevirmesidir. Çevirilerde adeta Aytmatov'u Kırgızca konuşturuyor şarkı söyletiyordu. Bu eserler, Elveda Gülsarı, Beyaz Gemi, Selvi Boylum Al Yazmalım, Erken Gelen Turnalar, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek, Gün Uzar Yüzyıl Olur, Dişi Kurdun Rüyaları, Kızıl Elma ve Deve Gözü'dür. Çakıpbekov, hikâyelerinde genel olarak yaşadığı toplumun gerçekliğini yansıtır. Toplumun bir ferdi olarak yaşadığı olayları ve hissettiği duyguları titiz bir gözlem ile çevredeki olanları gerçeklikle eserlerinde kullanır. Bu noktada, eserlerinde işlenen ikinci dünya savaşı cephe gerisi sahneleri onun yaşantısından izler taşır. Çünkü Çakıpbekov, ikinci dünya savaşı sırasında abisini kaybetmiş bir çocuktur. “Yazarın biyografisiyle hikâyenin ilgisi sadece mekânla da sınırlı değildir. Babasını 4 yaşındayken kaybeden Çakıpbekov gerçek anlamda yetim büyüyen biridir. Fakat savaşa ilişkin sarsıcı hadise ağabeyi ile ilgilidir. Köy muhtarlığında yazıcı olarak çalışan ağabeyi Aytalı II. Dünya Savaşı sırasında askere alınır” (İsmailova –Altay, 2020, s.34). Çalışmanın konusunu olan kitapta bir çocuğun gözünden cephe gerisinde toplumun çektiği sıkıntılar anlatılmaktadır. Hikâyelerindeki kahramanlar da gerçek hayatta var olan kişilerdir. Örneğin, Aygışka

adlı hikâyesindeki ihtiyar Kılıçbek bir Kırgız'dır. O da hemen her Kırgız gibi atlara âşıktır. Onun için de atının yarışlardan derece alarak çıkması bir gurur kaynağıdır. Esasında Aygaşka gerçekte var olan bir attır. Kılıçbek de Şeker köyünde yaşamış ünlü bir seyistir. Edebi çalışmaların rejimin propagandasını yapmak için kullanıldığı bir zamanda o bu yolu seçmez ve gerçeklerle birlikte salt insanı anlatır. Kırgız halkının dili, kültürü, hür Kırgız toplumuna ait olan değerler onun hikâyelerinin konusu olur. Bişkek'teki evinde kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Böylece ebedi hayata yolculuğu başlamıştır.

Biz Babasız Büyüdük öğretmenliğinin ilk senesinde kendi ağzından, çocukluk döneminde yaşadığı olayların hayatında bıraktığı izleri öğretmen tarafından okuyucusuna aktaran bir hikâyedir. Cakıpbekov'un 1969 yılında yazdığı hikâyenin konusu öğretmenin öğrencilerine sorduğu 'Baban var mı?' sorusu ile çocukluk dönemlerini hatırlaması ve 'baba' kavramının kendi dünyasındaki karşılığını anlatmasıdır. Hikâye ikinci dünya savaşının başladığı yıllarda geçmektedir. "Savaşın yıkıcı etkisini tam olarak verebilmek için çocuklar en doğru seçimdir. Hikâyede her ne kadar sadece bir çocuk anlatılıyor gibiyse de o çocuğun da içinde bulunduğu bir dolu çocuğun örneği üzerinden anlatılır savaşın etkisi" (İsmailova – Altay, 2020, s.36). Savaş döneminde köyde çocuklar, kadınlar ve yaşlılardan başka kimse bulunmaz. Bir gün savaştan arkadaşı Temir'in babası köye gelir ve kahramanımız o zamana kadar hissetmediği değişik ve acı duygularla yüzleşir. Arkadaşının babası üzerinden ,baba kavramını anlamlandırma çabaları, Temir'in babasının gelişiyile birlikte elde ettiği imkânları görüp; babası savaşta olan tüm çocuklarla birlikte onu kıskanmalarını, içten içe ondan nefret etmeleri gerçekçi bir anlatımla okuyucuya sunar. Bu, baba'nın köye gelişi köy halkı için de önemli bir olay olur. Babası kanalıyla Temir'in elde ettiği imkânlar – ki normal zamanlarda sıradan şeyler olsa da- çocukların gözünde elde edilmesi imkânsız türden olanaklardır. Kahramanın annesi köyde eşi savaşta olan tüm kadınlar gibi tek başına hem çocuğuna bakmak hem de evin geçimi için gece gündüz demeden her türlü zorluğa katlanan güçlü bir Kırgız kadınıdır. Hikâyenin devamında cephedeki askerler için köy halkı elinden gelenin en iyisini yaparak erzak yardımı toplarlar.

Toplanan yardımlar sonrasında kahramanın yaşadığı olay, hikâyenin can alıcı noktalarından biri olur. Yardım malzemelerinin başında arkadaşı Temir ile kendisi koruma için görevlendirilir. Köy halkının oradan ayrılmasıyla arkadaşı ile aralarında geçen konuşmalar ve bu esnada yardımlardan bir kısmını yemeleri ile uykuya dalıp gördüğü rüya onu hikâyenin sonraki bölümlerinde oldukça etkileyecektir. Kahraman rüyanın etkisi ile yaptığı davranışlar ve sonrasında postacı dede ile olan konuşmaları, onun ağzından yazar tarafından okuyucuya aktarılır. Kahraman bir akşamüzeri içlerinde postacı dede ve muhtarın da olduğu köy halkını evlerinin önünde görür. Gelen haber ne yazık ki ölüm haberidir evden yükselen acı çığlık ve sırasıyla bu çığlığın diğer evlerde de duyulmaya devam ettiği bilgisiyle hikâye sona erer.

“Biz Babasız Büyüdük”, eser ikinci dünya savaşını konu alır. İkinci dünya savaşında yaşanan zorlukları ve savaş dönemindeki cephe gerisindeki olayları gözler önüne serer. İkinci dünya savaşı yıllarında kadın ve çocuk olmanın ne kadar zor olduğunu eserlerden anlıyoruz. Kendilerinin olmayan savaşa zorla alınan erkekler ve geride kalan insanlar, bir yandan açlık diğer yandan babasız büyüyen çocuklar. Her yeni doğan güneşle umut edip yolları gözleyen nice masum kişiler. İşte bu olaylardan birini anlatan ve babasızlığı gözler önüne seren önemli bir eser. Öyküde babalarından ayrılan çocuklar baba hasreti çekerek umut içinde yaşarlar. “Sevdiğimiz kişiyi veya onun sevgisini yitirdiğimizde daha önce hiç olmadığımız kadar çaresiz bir mutsuzluk içinde oluruz” (Atalay, 2011, s.20). Savaş arketipi Bireyin en insani özü, belki de umutlarını yitirmemesidir. Köyde yaşayan insanlar sevdiklerini savaşa gönderdiklerinde çaresiz bir mutsuzluk içinde beklerler. Bu bekleyiş sonunda savaştan dönen Temir’in babası kahraman çocuk dâhil tüm çocuklara ve köylülere umut olmuştu. Savaşın yarattığı yıkımlar, aileleri parçalanmış ve aynı candan, aynı yürekten olan insanların son bir defa birbirini görmeden, birbirlerine hasret gitmelerine sebep olmuştur. “Hayattaki her ayrılık gizlenebilen, ama asla iyileşemeyen bir yara halini alır, son ayrılış ise en büyük yaradır, çünkü yeniden kavuşmak için beslenen umutları ebediyen söndürür” (Atalay, 2011, s.20). Gelen mektup tüm çocukların ve başkışinin umutlarını tamamen söndürür.

Eserde yetimliğin verdiği acı ve zorluklarla yaşayan çocuklar için gün geçtikçe umut azalıyordu. Baba kavramı artık hayatlarında git gide siliniyordu. “Okulda

öğretmenler soyadlarımız ile çağırırlardı. Biz de “baba” diye bir şeyin var olduğunu ancak o zaman anlardık” (Cakıpbekov, 2009, s.19). Öyküde geçen bu cümle yetim çocukların ne kadar da babalarına hasret olduğunu, savaşın babalarını çalan çocukları ve savaşın yıkıcılığını gözler önüne seriyor. Kendisi de bir yetim olan Aşım Cakıpbekov yetimlerin ne kadar zor, dayanması güç durumda olduklarının farkında. “Sanatçının irsiyet, aile, çevre, gelenek, hayat ve kitaptan aldıkları çok defa kendisinin de farkında olmadığı ‘malzeme’den ibarettir” (Kaplan, 2016, s.10). Yazarın bilinçaltında olan düşünceleri eserleri aracılığı ile ortaya çıkabilir. Bilinçli veya bilinçdışı eserde ortaya çıkan konu ve düşünceler o dönemin düşünce yapısını da bizlere aktarır. Köydeki tüm çocukların babaları savaşa gitmiştir ve hepsi bir umut babalarının yolunu gözlerler. Belki de artık babalarının geri gelmeyeceklerini düşünürlerken kahramanın arkadaşı olan Temir’in babası cepheden gelir. Bu hem köy halkı hem de çocuklar için bir umut olur. Çocuk aklı ile düşünüldüğünde hiçte olanaksız değildir. Bir yandan da baba kavramını tam olarak bilmedikleri için gelen kişi onlar için baba figürü olmuştur. “ Bizim gözümüzde Temir’in babası çok başka birisi gibi görünürdü” (Cakıpbekov, 2009, s.20). Baba figürünü neredeyse unutmaya başlayan çocukların babaya özlemi tekrardan gün yüzüne çıkmış ve daha fazla canları acımaya başlamıştı. Temir’i içten içe kıskanmaya başlamışlardı. Babasızlık duygusu ile Temir’in babasına kavuşması onlarda istemsizce kendilerini kötü hissetmelerine neden olmuştu. Hatta öyle ki kahramanımız “İçimiz o kadar yanıyor ki Temir’in de mutluluğu bir an önce bozulsun istiyoruz. Böyle mutluluğu şimdiye kadar içimizden kim görmüş, “Temir mutluluktan nasıl oluyor da ölmüyor?” (Cakıpbekov, 2009, s.21) diyordu. Bu beklenmedik gelen baba çocuklarda büyük bir yara ve kıskançlığa yol açmıştı. Çocukların tabiatındaki hesapsız düşünceler, kıskançlık, intikam duygusu, yaramazlıklar bu cümleler ile ortaya çıkmıştır.

Babası gelmiş Temir öyle mutlu gözüküyor ki çocuklar ona karşı kin güdüyorlardı. Çünkü “herkese mal edilen acı göstergesine katılmayan kişi, hain olarak damgalanır, hatta saldırılara hedef olur” (Gruen, 2005, s.75). Bir ay sonra babası giden Temir çaresiz eskisi gibi yeniden çocukların aralarına karışmak ister. “Fakat biz onu yanımıza yaklaştırmadık Temir’e karşı içimizde biriken kinimizi kustuk. -Git buradan, git babana yap nazını! --Ee, artık baban gitti, ne yapacaksın bakalım? Mızıkayı şimdi de mi vermeyeceksin?” (Cakıpbekov, 2009, s.22). Savaşın yıkıcı

etkisini tam olarak hissettirebilmek için çocukların dünyasından bir pencereden bakmak en doğrusu olabilir. Saf duygular ve gerçek sonuçlar verir. Hikâyede her ne kadar sadece bir çocuk açısından anlatılıyor gibi gözükse de o çocuğun da içinde bulunduğu bir toplumun örneği üzerinden anlatılır babasızlık, özlem ve savaş. Babasızlık çocuklar için gerçekte yiyecek bulamamak, kalem alamamak, iyi giyinmemek gibi gözükse de psikolojik olarak aslında babasızlık kendini güvende hissedememek, bir türlü mutlu olamamak, kapanmak bilmeyen bir yara ve yarım kalmış bir çocukluktur da aslında.

Köy halkı çok ağır şartlara rağmen cephedeki askerlere yaşayabilmeleri için ellerinde kalan son erzakları göndermek ister. Yardım için toplanan erzaklar kahramanın evinde toplanır. Toplanan yiyeceklerin içinde kavut, yufka, tereyağı, kavurma gibi yiyecekler de vardır. “Bir evden kısa yünlü gocuk, başkasından deve yününden dokunmuş eldiven, iki kat yün çorap. Köyde böyle giyinen insan görmek zordur. Böyle yiyecekleri dilimizin en son ne zaman tattığını hatırlamıyoruz. Giydikleri, yedikleri eğer bunlarsa, asker olmak iyi bir şeye benziyor” (Cakıpbekov, 2009, s.22). diyerek başkahraman ve Temir bir kısım kavut ve yufkadan yerler ardından uyuyakalırlar. Hikâyede bir diğer incelenecek olan ‘rüya arketipi’ dir.

“Arketipik eleştiride, içerik, arka planında rüya işleyişinin bulunduğu, arzu ve gerçek arasındaki çatışmadan oluşur. Arketipsel analizde bir eserin olay örgüsü ele alınırken tür, yinelenen öğeler veya törenlerle benzeşme gösteren konvansiyonel eylemler bakımından ele alınır. Bunlar arasında düşünsel ve toplumsal inisiyatifler, infazlar veya yalancı infazlar, günah keçisi; türe dair yinelenen unsurlar, yapıtın trajik, komik ironik veya arzu ve deneyim ilişkisinin dile getirildiği her türlü kipin ve çözümünün işaret ettiği konvansiyonel stil ele alınır” (Frye, 2015, s.135).

Kahramanın rüya kurgusunda baba ve savaş gerçek iken sessiz tanklar ve vahşi hayvanlar hayal ürününü yansıtır. “Bazı olaylar bilinçli zihin tarafından anımsanmasa bile sezgi, derin düşünce ya da rüya anlarında bilinçli düzeye çıkarılarak anımsanabilmektedir. İşte bu anımsamalar, bilinçdışı tarafından simgelerle gösterilmektedir. Bu simgeler, bireysel bilinçdışında değil, kolektif bilinçdışında yatmaktadır” (Mascetti, 2009, s.15). Kahramanın rüyası ele alınırken bir yetişkin değil çocuk rüyası olduğunu unutmamak gerekir. Verilen detaylar çocuğun ruhsal durumu göz ardı edilemez. Babasını özleyen, arayan çocuk aynı zamanda savaşı merak eden, savaşın bitmesini isteyen, babasına kendini kanıtlama

çabası gibi önemli detaylar içerir. “Jung’a göre düşler varlıklarını uykuda sürdürür. Uyku bireyi bilinçaltına itse de psişik etkinliğe göz yumar. Psişik etkinlik de düş görünümüne duyulan gereksinimi anılarla karşılar. Düşler, uykuya bağlı yarı karanlık bilinç durumunda görülürler” (Jung, 2013, s.225). Kahramanımız rüyasında babasını ve kendini cephede görür. Tabii hayalindeki cephe, savaş yeri, askerler, düşmanlar o resimlerde gördüklerinden ve hayal gücünden ibarettir. Çocuk akli ile çantasında kavut, yufka vardır. Tıpkı resimde gördüğü gibi tüfeğini ileri doğru tutmuş yürüyorlar. Tanklar sessiz bir şekilde ilerliyor. Kahramanın rüyasını anlatışında en dikkat çeken kısım ise düşmanları hayalinde tam olarak canlandıramaz ve şöyle der: “Önümüzde ise şekillerinin nasıl olduğunu tam anlayamadığım vahşi hayvanlar kaçıyor. “Şu önde kaçanlar düşmanlarımız.” diyor babam. Düşmandan korkmadığıma, hatta onların benden korkarak kaçtığına çok seviniyor, gururlanıyorum” (Cakıpbekov, 2009, s.23). Düşmanları vahşi hayvan figürüne benzeten kahramanın bilinçaltında düşmanlar parçalayıcı, yok edici olarak anlamlandırdığını açık bir şekilde görüyoruz.

“Her düşün, kendini, bir anlamı olan ve uyanıklık yaşamının zihinsel etkinlikleri arasında kayda değer bir yere yerleştirilebilecek ruhbilimsel bir yapıdır” (Freud, 1996, s.55). Kahramanın rüyası, cephe için toplanan yiyeceklerden yemesinin suçluluğunu da yansıtabilir. Babasının rüyasında yufka yiyip yemediğini hatırlayamaması onu suçluluğa düşmesine iter. “Bir düşün içeriğini oluşturan tüm malzeme, bir biçimde yaşantıdan türemiştir: yani düş içinde yeniden üretilmiş ya da anımsanmıştır” (Freud, 1996, s.65). Kahramanın rüyasında gördüğü daha öncesinde anlatılan savaş ortamı, yaşadığı olaylardan, babası ile birlikte olması, savaşın bittiğini görmesi rüyasını şekillendirmiştir. Kahraman rüyasında babasına yufka verdiğini söyleyerek annesine övünmek ister. Annesi de ona yardımları beklerken askerler için hazırlanan yiyeceklerden yediklerini hatırlatarak şaka yapar. Bu şakayı ciddi bir mesele haline getiren kahraman yiyeceklerden yediği için babasının payına düşenlerden verilmediğini düşünür. Buna çare olarak yiyeceklerini biriktirir hatta akıl edemez yiyecekler küflenmeye başlar. Bunu annesi ile de paylaşmak istemez. Babasına bir mektupla göndermek ister.

“Babacığım, karnın aç mıydı? Geçenlerde sana gönderdiğimiz azıktan az bir şey yemiştin, bana darılmadın değil mi? İşte, bu ekmekleri sana gönderiyorum. Bana

darılma, tamam mı babacığım? Bir an ince evimize gel, oldu mu? Temir'in babası gelip gitti. Sen neden gelmiyorsun? Erlik gösterip sen de gel olur mu? Sonra bana Temir'inki gibi mızıka al, defter al, kalem al, öyle gel olur mu babacığım?" (Cakıpbekov, 2009, s.25).

Kahramanımız nelerin eksikliğini çekiyor tek tek yazmıştır babasına. Babasını özlemiş yolunu gözleyen başkahraman aslında mektupla birlikte umut etmeye de başlar. Babası mektubunu okuyacak ve erlik gösterip gelecekti. Mektup incelendiği zaman yazar çocuğun saf duygularını, çocuğun o çocuksu ruhunu es geçmeden vermiştir. Savaştan gelecek olan babasından istediği şeyler çocuksu ruhunu ortaya koyar. Baba demek korumak kollamak, eksikleri gideren, sevgisiyle kucak açandır. Çocuk kahramanda babasından isteklerini mektupta sıralar. Hediyelerini ve mektubunu götürmesi için postacı dedeye gider ve babasının ölüm haberini alırlar. Ardından tek tek diğer askere olan babaların ölüm haberi gelir köye. Kara mektup bütün evlerden çığlık kıyamet sesleri yükseltir. Bir kara mektup daha hasretle yolunu bekleyenlerin umudunu bitirmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Kırgızistan'da çocuk olmanın bedeli böylesine ağırdır. O coğrafyadaki çocuklar, kadınlar ve ihtiyarlar için yokluk, açlık bir yana babasızlık, sahipsizlik, güçsüzlük başlı başına büyük bir yıkımdır.

3.3 Öskön Danikeyev'in Hikâyelerinde "Yetim" Arketipi

3.3.1 Kızın Sırrı

Bu kısımda Kırgız aksakallarından Öskön Danikeyev'in hikâyelerindeki yetim arketipinin tezahürleri incelenecektir. İncelemeye başlamadan önce yazarın hayatı hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Öskön Danikeyev 1934 yılında Bişkek'e fazla uzaklıkta olmayan Çon-Çar köyünde doğdu. Anne-babasını küçük yaşta kaybetti. Babası hayvancılıkla uğraşarak atlara bakardı. Yaşadığı Çon-Car köyünde 4 senelik okul vardı, orada okudu. O okulu bitirdikten sonra Molotva adında komşu kolhozda (şu andaki Şalta) bir sene, sonra da Kalinin kolhozunda, şu anki Belek'te okudu. Çok çalışkan olduğundan, hayatın yokluğunu iyi anlayan Zarılkan adlı hocasının çabasıyla da Bişkek şehrindeki №5 okuluna gönderildi. Bu okulu altın madalyayla bitirdi. O küçükken masal ve

destanları severdi. Bazen komuz da çalardı. Çocukken mimar olmak ister, bir yandan da sinema ile ilgili eğitim almak isterdi. Rudakov adlı başöğretmeni vardı. O zamanlar hocası Razakov'un inisiyatifiyle her sene 300 çocuk Moskova ve Leningrad'a eğitim görmek için gönderilirdi. Razakov "her sene 300 öğrencinin içerisinde 30 tanesi mezun olarak gelse de bizim için yararlı" demiş. Rudakov, Danikeyev'i Moskova'daki Dağ Madencilik üniversitesine eğitim görmek için göndereceğini söyledi. Onun dediği bir kuraldı. Ondan korkup kimse ona karşı gelemezdi. Abıkeyev adlı sinema alanında çalışan birisi ona karşı çıkıp "hayır, Öskön sanatla daha çok ilgileniyor, bu alanda bir eğitim görmeli" demişti. O zaman Rudakov, "bu öksüz, diğer üniversitelerde 250 som, Dağ-madencilik üniversitesinde ise 450 som burs verilecektir" demişti. Meğerse hocası o tarafını da dikkate almış. İşte öylece "dağcı" oldu. Maden Mühendisliği Enstitüsünü bitirdikten sonra birkaç yıl renkli metaller madeninde mühendis olarak çalıştı. Daha sonra Politeknik Enstitüsünde Geometri üzerine ders verdi. Politeknik Üniversitesi'nde öğretmen olarak çalıştığı yıllarda çocukken hayal ettiği şiir yazma, hikâye yazma işlerine de başladı. Edebiyatı, sanatı çok severdi. Komuz da oynardı, şiirler yazardı. 1977 yılında Moskova'daki Yüksek Edebiyat kursunu bitirdikten sonra, "Ala-Too" dergisinde redaktör olarak çalıştı. 1984 yılından 1990 yılına kadar Kırgızistan Yazarlar Birliğinin kâtipliğini yaptı (Altıok, 2018, s.3).

Öskön Danikeyev'in hayatından da anlayacağımız üzere küçük yaşlarda yetim kalmıştır. Bu yetimliğin vermiş olduğu zorluklar hayatı boyunca karşısına çıkmıştır. Üniversitede okuyacağı bölümü bile yetim olduğu için fazla burs verilen bölümlerden birini seçmiştir. Özellikle çocukluk dönemi savaş yıllarına denk gelen yazar, küçük yaşta yetim kalması sonucu yaşadığı ruhsal çalkantıyı ve özlemi öykülerine de yansıtmıştır. Öykülerinde kahramanlar da yetimdir. Danikeyev, öykülerinde daha çok realist bakış açısıyla olayları kurgular. Kendi mesleği olan madencilik çevresinden kişileri seçerek gerçek hayatın zorlukları, savaş, dürüstlük, eğitim, üretim ve aşk gibi sosyal meseleler üzerinde durur. Anlatım gücü kuvvetli olan yazar az sözcükle çok şey anlatmıştır.

Danikeyev'in hikâyeleri arketipsel figür ve semboller açısından oldukça zengindir. Eserlerinde en önemli nokta insanın iç dünyasını yansıtabilmektir. Kahramanların iç

dünyasına ve onların psikolojik gelişmesine çok önem vermiştir. Sıradan insanın hayatı, gündelik işi, dünyaya bakış açısı, hayata olan ilişkisi en önemlisi de insan hayatını konu almıştır. Savaşa gitmeyen köyde kalanların gündelik hayatının yanında savaşın etkisi, zararı eserlerinde belirir.

“Kızın Sırrı” adlı hikâyede on beş yaşlarındaki Camal yetim bir karakterdir. Kendisi küçükken annesi vefat eder. Babası ise savaşta şehit olmuştur. Üvey annesi Azıpkan babasının acı haberi geldikten kısa bir süre sonra Dalıbay adlı biri ile evlenir. Camal Rusçayı iyi bilmediği için okulu bırakmak zorunda kalır ve eve dönemez dayısının yanına sığınır. Azıpkan üvey annesi kötü karakterde bir kişidir ve Camal’a zor günler yaşattır. Kötü üvey anne Camal’ı hiç merak edip sormaz. Dayısının yanında yaşamaya başlayan Camal için hayat daha yeni başlıyordur. Ev içinde daha önce tadamadığı aile ortamı, şefkati ile tanışır. Yengesi ve dayısı sayesinde kendini güvende ve huzurlu hisseder. Yuva insanı koruyan, güvende hissettiren bir ortamdır. Ardından dayısına yardımcı olabilmek için çalışmak ister ve işe girer. Danikeyev o dönemin sosyal hayatı hakkında hikâye satırlarına bilgiler serpiştirir. Hayat şartları zor hayatı devam ettirebilmek için çalışmak gerektiğini vurgular. Camal O sıralarda gönlünü Azim’e kaptırır, âşık olur. Yetim Camal’ın çalkantılı ruhsal durumu olayları art arda getirir. Hem okumak hem çalışmak ister. Mühendis olan Azim elinden geleni yapar ve Camal’a okumasını sağlamak için söz verir. Ve bir süre sonra Camal mühendis Azim sayesinde okumak için Bişkek’e gider. Camal belki de kendini Azim’e âşık zannederken kendine sığınacak bir liman arayışında olduğunu fark edememişti. Ayakları üzerinde durmayı ve okuması için zorluklara göğüs germesi gerektiğini kavrayacaktı.

Üvey annesini hatırladığında Camal “Azıpkan üvey annemdir. Babamın savaşta şehit düştüğü haberi geldikten bir zaman sonra köyümüzdeki Dalıbay adlı biri ile evlendi. Ama karakteri, dili! Şimdi onu hatırlasam özgür bedenim irkilir, yüreğim sızlar. Aradan dört ay geçti. Azıpkan beni evladı yerine koyup da bir kere görmeye gelmedi” (Danikeyev, 2021, s.9) dedi. Azıpkan kötü anne arketipi olarak karşımıza çıkar. Kötü anne arketipi iyi anne arketipinin zıttıdır. Merhamet, sevgi, vicdan, anne güdüsü görmek imkânsızdır. Her arketipin iyi yönleriyle birlikte kötü yönleri de vardır. “Kötü anne; saldırgan fantezilerin yönetildiği ulaşılmaz anne, engelleyici,

yasaklayıcı ve cezalandıran anne, uzaklaşmaya çalışan büyüyen çocuğu kendinde tutan anne ve arzulanan fakat yasak olan anne olarak farklı görünümde karşımıza çıkmaktadır” (Campbell, 2010, s.127,132). Kızın Sırrı hikâyesinde ise kötü üvey anne Azıpkın karakteri ve dili ile saldırgan özellik göstermektedir. Çocukluğundan beri saldırgan davranışlar sergileyen üvey anne, çocuğun benliğini olumsuz etkileyerek kalıcı tahribata yol açmıştır. Bu sebeple çocuk anne gibi davranan yabancı kişilerden hep dayak yiyecekmiş gibi hissetmektedir. “Ürkmüş halim ve yanmış canımla, uzun zaman ürkek ve çekingen davrandım. Hiçbir şey yapmasam bile, yengem bana ne zaman dayak atacak ve kötü söz söyleyecek diye davranışlarımı takip ediyordum” (Danıkeyev, 2021, s.10). Kahraman Camal’ın bilinçaltına yerleşen korku ve endişe onun hayatında her zaman var olmaya devam edecektir. İyi davranan insanlara bile çekinerek ve utançla yaklaşması bunun göstergesidir.

Camal hayata aile yönünden eksik başlamış eğitimi yarım kalmış fakat umudunu kaybetmemiştir. Dayısının yanında iken kendini o eve ait hissedemez. Koruyup kollayan güç olan yuva/ev, Camal için ilk başlarda bu özelliğini gösteremez. Bireyin rahatlamasını sağlayan geniş mekân olan ev tam tersine Camal için huzursuzluğun ve içe kapanıklığın mekânı olan kapalı mekâna dönüşür. “Yengemin hali zaten ortada, bir de küçük çocukları vardı. Yok, böyle olmaz çalışmam lazım. Aldığım para az mı çok mu olur bilmem? Ama en azından eve bir katkısı olur” (Danıkeyev, 2021, s.11) diyen Camal ev halkına karşı mahcubiyetini gidermeye çalışır. Adaptasyon ve yaşam mücadelesi için dünyayla baş başa kalan Camal, zaman geçtikçe kendini bu mekâna ait hisseder. Adaptasyonu şart koşan ve yaşaması için olanak sağlayan bir dünyayla karşı karşıya kalan çocuk, “içgüdüsel ihtiyaçlarını karşılamada aşılması gereken engeller yüzünden tökezler” (Adler, 2010, s.42). Mekânın koruyucu özelliğinde kendini daha güçlü ve mutlu hisseder. Karakterler özellikle yetim karakterler dış dünyanın zorluğu karşısında tökezlediği zamanlarda ailenin varlığı onları ayakta tutan bir güç olur. Artık Camal için bu mekân bireye huzur veren bir açık mekâna dönüşür. Rahatı yerinde ve yengesi amcası onu asla incitip hor görmezler. Fakat Camal üvey annesinin ona yaptıklarından yetim olduğu için hor görmesinden dolayı yengesinden de o davranışları bekler. Fakat yengesi ona tıpkı kendi evladı gibi davranır üzerine titrer. “O an hayatımda ilk defa sevinçten ağlamıştım. Anne sevgisini ilk kez hissettiğim, ilk kez anne şefkati gördüğüm andı. Yengem de bunu

anlamış gibi saçlarımı okşayıp, gözyaşlarımı siliyordu. Hıçkırma hıçkırma ağlıyor, ağlarken yüzümden akan sıcak gözyaşlarım damlıyordu” (Danikeyev, 2021, s.11). Camal sevgi ile yaklaşan yengesine duygularını gözyaşları ile belirtmiştir. Aslında kahramanın sevgiye, anne şefkatine ne kadar aç ve muhtaç olduğunu da gözlemlemek kaçınılmazdır. “Sevgi ilk önce vermektir, almak değil” (Fromm, 2007, s.33). Burada yenge karşımıza iyi anne arketipi olarak karşımıza çıkıyor. Camal’a ve kendi evlatlarına merhametli, şefkatli ve özenlidir. Yuvada sevgi varsa çocuk ileri ki yaşlarında daha sağlıklı kararlar verebilir. Anne yuvayı sevgisi ile diri tutar. Anne sevgisi ile büyüyen çocuklar anne şefkati eksikliği çekmez. Sevgi erginleştirici, olumlayıcı gücüyle özneyi değiştiren/dönüştüren ana unsurdur. Bireyin ontolojik olarak dünyalık zamanda yer bulmasına anlam kazandıran sevgi, bireyin aşkın olana götüren yüce bir değerdir; “merkezkaçtır; nesneye doğru gerçek bir ilerleyiştir; süreklidir ve akışkandır” (Gasset, 1996, s.11). Başının okşanması yetim çocuğu mutluluktan ağlatırken yine yetimliği ile karşı karşıya gelir. “İyi annenin özellikleri, kahramanı desteklemek, geliştirmek, aşama kaydetmesini ve yeniden doğmasını sağlamaktır. Korkunç-anne ise, kahramanın gelişmesini engeller hatta ölümüne yol açar” (Koçak, Gürçay, 2017, s.7). Yetim kahramanın kendisine rol model olarak alacağı bir annesi olmamıştır. Fakat anne şefkatini bir nebze de olsa yengesinden alan kahramanımız onun şefkati ile hayata daha sıkı bağlanır ve umut dolu olur.

Camal’ın yetimliği hayatının her evresinde karşısına çıkmaktadır. Dayısına yemek götürdüğü bir gün Azim ile tanışır. Azim onun için aşk, sevgi demektir. “Sevgi olmadan insanlık bir gün bile var olamaz” (From, 2007, s.26). Daha on beş on altı yaşlarında olan Camal’ın küçücük kalbi Azim için atmaya başlar. Yetim kişi sevilip sahip çıkılmak ister. Kendini güvende hissetmek ister. “Sevgi, bireyi tinsel anlamda daha üst noktaya taşıyan yeniden doğuş imgesi olur” (Azap, 2017, s.44). Hikâyede kahraman Camal kabuğunu kırarak farkındalığına varır ve kendini güçlü hisseder. Sevgiden yoksun büyüyen Camal, kişilik eksikliği yaşar ve kendini başkalarında aramaya başlar. Camal’ın yengesinin sevgisinde başka Azim’in ilgisi Camal’ı değiştiren dönüştüren bir değer olarak karşımıza çıkar. Camal kendi duygularını aslında aşk zannederken yetimliğin vermiş olduğu psikolojik bir davranıştır. Yaratılışından dolayı sevmek/sevilmek içgüdüyle sevgiyi arayan insanoğlu karşılaştığı kişide kendini görme arzusuyla sevgiyi yaşamak ister. Sevilmek değer

verilmek onu değerli hissettirmiştir. Sevgi Camal'ın yaşam karşısında dışarıdan gelen tehlikelere karşı bir sığınağı olur. Kahramanı koruyup kollar.

Azim ile bir tanışma aşamasında gelen bir soru ile yetimlik tekrar can yakar. “Benim babam yok, dedim. Aa... Peki anneniz? Annem de. Ne, ben bir yaranıza mı dokundum? Üzüldüm. Ee hiçbir şey olmaz, derin bir nefes aldıktan sonra, öksüzlüğün acısından hiçbir his, hiçbir şey kalmaz” (Danikeyev, 2021, s.21) diyen Camal artık öksüzlüğün acısını dışa vurmamaya çalışır. Yetim karakterlerin genellikle acılarını içlerinde yaşadıkları gözlemlenir. Bu acı ile başa çıkma tavırlarıdır.

Camal'ın eğitimi konusunda yardımcı olan Azim elinden geleni yaparak onun Bişkek'e gitmesini sağlar. Aralarındaki iletişim Camal için heyecan verici olsa da Azim Camal'ın duygularından bir haberdir. Onun tek isteği mesleğini güzel bir şekilde yapıp geldiği yere geri dönmektir. Kahramanın duyguları, düşünceleri öyle saf öyle temizdir ki duygularını kendine tekrarlamaktan bile kaçınır, bir başkasının bilmesini asla istemez utanır. Bu aslında karışık düşünceler, neyi neden istediğini bilememe durumu kendi duygularından emin olmamasını ve psikolojik olarak buna hazır olmadığını gösterir. Bir yanı her şeyi anlatıp kurtulmak isterken bir yanı da korku içindedir.

Sonuç olarak kahraman Camal, sevgi ve azmiyle kendi ayakları üzerinde durmaya çalışarak savaşçı arketipi özelliği gösterir. Önceden hayata olumlu yönlerinden bakamayan Camal bu aşk duygusu ile daha olumlu ve güçlü düşünebilir. Karmakarışık olan düşünceleri aşkın dönüştürücü gücüyle artık daha umutlu ve güzeldir. Çünkü aşk, “zevk, neşe ve yaşamın tek kaynağıdır” (Alberini, 1990, s.65). Âşık olan kişinin hayata bakışı da anlam kazanacak, kendini ruhsal anlamda daha güvende ve zinde hissedecektir. Kahramanın yanında yer alarak ona destek veren Azim, Camal'ın bu zor hayat şartlarında onun hayatını eğitim ile kurtulacağını düşünerek onu okutmaya çalışır. Azim hayatın zorluklarında yok olmaya bırakılmış kahraman Camal'ın kendilik değerlerinin oluşmasında uyarıcı, yönlendirici bir özellikle ona sahip çıkan bir yol gösterici öznedir. Camal okuyup mezun olur “ Tam beş yıl geçti. Yükseköğretimi bitirip jeolog oldum. Hocalarımın dediklerine göre,

Kırgız kızlarından ilk ben bu bölümü okuyup bitirmiştım” (Danikeyev, 2021, s.66). Eğitim, bu noktada bireyin kendi dünyasını geliştirmesinde ve topluma katkı sağlamasında önemli bir unsurdur. Çünkü kişi en çok eğitim sayesinde tinsel doğumunu gerçekleştirerek kendi kabuğunu kırabilir. Camal da eğitim sayesinde kendi tinsel doğuşunu gerçekleştirerek hayatın zorluklarıyla savaşmıştır.

3.3.2 Anne Şefkati

Savaş sonrasında hayata umutla tutunmaya çalışan hikâyenin başkahramanı Satımkul’dur. Satımkul, savaşta gazi olmuştur ve kolunu kaybetmiştir. Savaşın yıkıcı gücü Satımkul’un eski kuvvetini ve özgüvenini elinden almıştır. Psikolojik olarak hem kendisine hem de eşine karşı eksiklik duygusu yaşamaktadır. Ancak yine de hayattan umudunu kaybetmemiş ve elinde ne varsa onlarla mutluluğu yakalamaya çalışan bir kişiyi temsil eder. Eşi Kaliman ise gözünü para hırsı bürümüş asla imkânları ile mutlu olamayan bir karakterdir. Yani Satımkul’un karakterinin tam zıttıdır. Satımkul ile evlenmeden önce şehirli bir kişi istemişti Kaliman’ı. Fakat mesleği öğretmenlikti ve parası azdı. Bu yüzden Satımkul’u tercih etmişti nerden bilebilirdi Satımkul’un ona sunacağı yaşam şartlarının bu kadar zor ve kötü olacağını. Maddi olarak zorluk çeken Kaliman sürekli aklı Satımkul’u bırakıp rahat bir yaşam sunacak olan kişiye gitmekti. “Giderse beklediği var, evi vardı. Yaşadığı, çalıştığı yer temizdi” (Danikeyev, 2021, s.88). Kaliman’ın sorumsuzca eşini ve çocuğunu bırakıp gidebilmesi işte bu sebepten dolayı idi. Annenin hayat zorlukları karşısında küçük yavrusunu terk etmesi onun anneliğin gücünü önemsememesin gözler önüne seriyor. Hangi anne hayat refahı için ailesini, çocuğunu bırakıp gidebilir? İşte Kaliman düşünmeden bırakıp gitmişti. Satımkul eşi Kaliman ile yaşadığı tartışmalar sonucu ayrılmış, oğlu Temir’e sahip çıkmıştır. Kendi içinde yaşadığı ruhsal ve fiziksel olumsuzluklara rağmen hayatta tek varlığı olan Temir’e sahip çıkmıştır Hikâyenin kahramanı çocuk karakter Temir’dir. Yaşam koşullarının yetersiz gelmesi nedeniyle küçücük yavrusunu terk eden Kaliman, kötü anne tipine örnektir. Annelik içgüdüsünü tam olarak hissedemeyen bu içgüdünün kadına kazandırdığı sevgi, şefkat, anne yüreği gibi duygulardan yoksun olan Kaliman oğlu Temir’i şefkati ile büyütme yerine onu terk etmiştir. “Yeni doğmuş bebeğin tüm ilişkileri annesiyledir” (Geçtan, 1984, s.24). Annesiz büyüyen çocuk, büyük bir

eksiklik duygusuyla yetişir. Daha bebekken annesiz kalan Temir, hayatında bir anne özlemi ile büyümeye mahkûm edilir. Baba Satımkul artık oğlu Temir ile baş başa kalmıştır ve hayatın getireceği zorluklar bir çocuğun sorumluluğunu tek başına üstlenmek baba için oldukça zordur. O her ne kadar elinden gelenin fazlasını yapsa da çocuk sadece baba figürü ile eksikliğini gideremez. Annesini arar, onun sevgisine muhtaçtır. “Sabahtan beri bir oraya bir buraya gidiyordu, galiba oğluna bakıyordu. Çocuk işte... Çocuk için anne önemli dememize rağmen baba da bir büyük destekmiş” (Danıkeyev, 2021, s.125). Daha sonra Satımkul’un Zinayida ile evlenmesi ile Temir artık annelik duygusunu ve sevgiyi yaşamıştı. Zinayida da bir yetimdir. Babasızlık ve annesizliğin ne kadar zor bir durum olduğunu herkesten iyi bilmektedir. Zinayida bir yandan Kaliman’a kızsız da Temir için üzülür. “Nasıl anne olursa olsun o, anadır. Anne dememek mümkün değildir” (Danıkeyev, 2021, s.126) der. Günden güne Temir’e olan sevgisi artan Zinayida Temir’e annelik şefkati vermeye çaba gösterir. Hatta kendisi öz annesi gibi sahiplenir. “ona bakarak yanında oturmak istedim. Yüzümü ona yakınlaştırıyordum. Çocuğun güzel kokusu geliyordu burnuma. Güzel kokusu.. Anne şefkatini o zaman ilk defa hissettim” (Danıkeyev, 2021, s.127). Zinayida Satımkul’un eski eşi gibi maddiyatı problem etmez elindeki ile mutlu olur. Hiçbir zaman bu çift arasında sorun olmamıştır. Bu özelliği ile Zinayida Ocağın Hanımı arketipi görüngüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Yaşanılan ev ve o evin kadını arasında karşılıklı bir bağ vardır. Bu bağ sağlıklı bir şekilde kurulursa hem kadın, hem de ailenin geri kalanını mutlu eder. Bu durum evin zengin ya da yoksul olmasından ziyade kadının eve bakışı ile alakalıdır. Ocağın Hanımı da evin içindekilerin ne olduğuna bakmaz. Evin içindeki eşyalar geçicidir ve Ocağın Hanımı için geçici olandan ziyade gerekli olanlar önemlidir” (Gilchrist, 1993: 116).

Hikâyenin devamında yıllar geçer ve bir kaza sonucu Satımkul hayatını kaybeder. Geride boynu bükük Zinayida ve oğlu Temir kalmıştı. Babasını da kaybeden küçük Temir artık yetim de kalmıştı. Temir’in tek tutunacak dalı üvey annesi Zinayida’dır. Üvey annesi onu çok seviyor ve oğlu gibi bağrına basıyordu. Zinayida Temir’in bütün ihtiyaçlarını gidermiş, sevgisini eksik etmemiş ona yol gösterici olmuştur. Bu özelliği ile Işığın Hanımı arketipi özellikleri taşımaktadır. “Temirciğim, o zamanlardaki küçücük Temirciğim şu an delikanlı oldu” (Danıkeyev, 2021, s.137). Artık büyüyen ve arzulayan çocuk üvey olduğunu acı bir şekilde öğrenmişti. Üvey annesinin tek korktuğu şeyde gerçek annesini öğrenip onu terk etmesidir. “Anne

üvey kelimesi nedir?” diye sordu (Danikeyev, 2021, s.139). Üvey annesi Zinayida'nın korktuğu başına geliyordu. Temir büyüdükçe öz annesini merak ediyordu. Temir artık gerçek annesini aramaya başlamıştı.

Öz annesini bulan Temir ne yapacağını bilemiyordu. “Aşağı yukarı yürüdüm. Aklım karışıp, ne yapacağını bilemeden endişelendim. “Hiç olmazsa bir defa görüşsem olmaz mı? diye düşündüm.” (Danikeyev, 2021: 149) Annesini bulan Temir çok mutlu olmuş ve heyecanlanmıştı. “Anne tarafından sevilme deneyimi, yapısı gereği edilgendir. Sevilmem için hiçbir şey yapmam gerekmez, anne sevgisi hiçbir koşula bağlı değildir” (From, 2007, s.51). Gerçek anne sevgisini sonunda bulduğunu zanneden Temir başlarda sevinmişti. Yıllardır bu anı bekleyen Temir'i gerçekler bekliyordu. Annesinin şüphesiz koşulsuzca onu seveceğini düşünüyordu. Fakat annesi ona gerçek sevgiyi veremedi. “Benim anneme olan düşüncem her gün değişmeye başladı. O beni şefkatiyle ısındıramadı. Anne şefkati her annede olmazmış demek”(Danikeyev, 2021, s.153). Gerçek anne şefkatinin her insanda olmadığını nihayet anlamıştı.

“Gün geçtikçe ben kendimi fazla üvey hissetmeye başladım. Bu ev bana, sadece belli bir müddet oyun sergileyen, güzel dekorlu bir sahne gibi görünmeye başladı. Buradakiler ise kendi rollerini çok doğal oynayan yetenekli oyuncular idi. Benimki sahteydi. Kısacası benim için buradaki her şey sahteydi.” (Danikeyev, 2021, s.151).

Kendini o eve ait hissedemeyen kahraman için o ev dar mekân haline gelmiştir. Ev, yuva en huzurlu, rahat olunan bir yerdir. Annesinin ötekileşmiş yüzü, çocuğun yaşadığı ortamda yabancılık çekmesine sebep olur. Fakat Temir kendini ait hissedememesinin sebebi her ne kadar o evde öz annesi olsa da annesinin sevgisi de sahte gelmeye başlar ve aitlik duygusunu yitirir. Biyolojik anne burada kötü anne arketipi özelliği taşımaktadır. Kahraman üzerinde olumlu etkileri olmadığı gibi onu sevgisizliği ile huzursuz etmiştir. Kötü anne çocuk üzerinde onu hayatta başarısızlığa ve sevgisizliğe iter.

Temir, gün geçtikçe anne şefkatini ve üvey annesini özlemeye başlamıştı. Artık üvey annesini yani gerçekten onu seven annesini arzulamaya ve özlemeye başlamıştı. “Yukarıda da söyledim ya, bu anneme göre öbür annem her zaman aklıma ilk gelerek hayali göz önümde canlanırdı. Şefkatli gözleriyle bana bakarak bana darılmış gibi,

üzülmüş gibiydi” (Danikeyev, 2021, s.154) Bu ikilem arasına sıkışıp kalan çocuk için mutluluk onu büyüten sevgi ile yaklaşan üvey annesidir. Meğer onun öz annesi aslında üvey annesiymiş bunu anlamış oldu. “Anne arketipi “kadının büyüdü otoritesini, aklın ötesindeki ruh yüceliğini, ayrıca seven, koruyan, büyüten ve doğurgan olan her şeyi hatırlatır” (Mascetti, 2000, s.48). Günümüz eserlerinde de yansıma alanı bulan anne arketipi “koruyan, büyüten” yapısıyla öyküde kendine yer bulur. Temir’in üvey annesi de oğlunu koşulsuz bir sevgi ile bağrına basarak, onu koruyucu bir yapıyla kucaklamıştır. Anne şefkatinin her annede olmadığını anlayarak tekrardan büyüdüğü yere üvey annesine döner.

Gerçek anne şefkatini bulduğu üvey annesini aramaya başlamıştı. “Bilinçaltındaki anneye kaçış, özünde bir yurtsuzluk ve tutunamayıştı.” (Altıok, 2018, s.36). Gerçek annesine ve o ortama tutunamayan Temir kendini orada rahat hissetmez. Bundan dolayı çocuk artık dayanamaz ve geri dönmek ister. ”Karanlık bir geceydi. Ancak o aydınlığını, kaybettiğini aramaya çıkmıştı” (Danikeyev, 2021, s.156). Üvey annesi onun için aydınlığı, ışığı temsil ediyordu ve o ışığa yeniden kavuşmak için onu aramaya koyuldu.

3.3.3 Küçük Komuzcu

Küçük Komuzcu hikâyesi yine Öskön Danikeyev’in toplumsal konulara değindiği bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Komuz ve yetim konuları. Kırgız halkının geleneksel çalgı aleti komuz halkın sesi olma yönünde bir araçtır. Şarkıları, şiirleri seslendirirken komuzcular bu alet ile duygulara kapılır ve içinden gelenleri onun sesi ile aktarırlar. Hikâyede de komuz çalmayı iyi bilen bir çocuk anlatılır. İkinci toplumsal konu ise yetimlik. O zamanlar ilçe komitesinde çalışan bir hoca tarafından keşfedilen çocuktan olimpiyatlara katılması rica edilir. Olimpiyatlara katılır ve çok güzel sonuçlar alınır. Yetim ve eğitimsiz olan bu çocuk ve kardeşleri hikâyede tek başlarına ablaları sayesinde ayakta kalmaya çalışırlar. Komuz çalmayı babasından öğrenden çocuk kahraman kardeşinin de isteği ile annesinin en çok sevdiği ezgiyi çalar. Yazar kısa ama öz cümleler ile hem çocukların yetimliğini hem de komuz aletini çok etkili bir şekilde okuyucularına aktarmıştır. Öskön Danikeyev toplumsal konulara değinirken okuyucuyu yormadan açık ve sade bir dille yazar.

Savaş sonrası sahipsiz kalan bu çocuklar kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmiş ve başarmışlardır. Hikâye başkahramanı yetim çocuk babasının ona aldığı kopuz ile ona yol gösterici hocası sayesinde aslında hayata tutunmuş ve kendi benliğini kopuz aracılığı ile bulabilmiştir.

Hikâye, küçük yaşta anne ve babasını kaybeden yetim Kumar'ın hayatını ve komuz aletindeki başarılarını konu alır. Kumar'ın küçük yaşta anne-babasını kaybetmesi onun için bir yuva/ev sıcaklığından uzak kalmasıdır. Yuva ailenin beraber olduğu ve birlikte sıcak vakitler geçirdikleri yerdir. Kişiyi yuva koruyup kollar. Yurt, bu bağlamda, bireyin kendi olduğu yerdir. “Köklerimin bulunduğu, ait olduğum yer. Bu yerin topoğrafik sınırlarını belirleyense sadece yürektir; bu tek bir oda da olabilir, bir manzara da, bir ülke ve evren de”(Kundera, 2009, s.137). Yuva bu bağlamda insanın kendini en samimi hissettiği yerdir. Küçük yaşta annesini ve babasını kaybeden Kumar için yalnızlık ve yetimlik küçük yaşlarda başlar. Kumar'ın yaşadığı eve gelen ve onları gören komite hocası şaşırır. Babası yok mu? diye sorduğunda köylüler, “anne ve babası bu ilkbaharda vefat etmişti. Birinin ardından diğeri gitti” (Danıkeyev, 2021, s.288) diye cevap verirler. Kumar ve kardeşinin evde yalnız yaşadığını görenler onların yetim olduğunu düşünemezdi. Yetim kalan bu çocuklara bakan ve onları koruyup kollayan ablasıydı. Ablası bu çocuklar için korucuyu ve besleyici anne arketipi özelliği taşır. “Kendileri yaşıyorlar, ablası var. Pancar yetiştirmede çalışıyor” (Danıkeyev, 2021, s.288). Hikâyede görüldüğü gibi kardeşlere ablaları bakar. Anne arketipi olarak karşımıza çıkan abla karakteri koruyup kollayıcıdır. Abla, erdemli, çalışkan ve zeki bir kadın karakter olarak tasvir edilir. O, romandaki bu misyonu ile anne arketipini temsil eder. Anne, “şevkle, bıkmadan usanmadan yaşam verir, acıların anasıdır” (Jung, 2011, s.24). Kardeşler birlikte hareket ederek eksiklikleri tamamlarlar. Kardeşler birbirlerini korurlar ve birlikten güç alırlar. Hem ev işleri hem de pancarda çalışan abla Kumar için örnek alınacak kişi olur ve kendisi de savaşçı özelliğini göstererek hayatta kalırlar.

Komuz yaydığı ezgi göz önünde bulundurulunca neşeli sesi olduğu kadar kederli ezgiyle de çalınır. “Küçük Komuzcu” öyküsünde yetim komuzcu annesini hatırlayarak dertli ve özlemle çalar;

“Kumar yine bir kere komuzunu ayarlayıp çalmaya başlamıştı. Ben bu kadar iyi çalmasını beklememiştim. Ağzım açık kalmış. Bazen komuzun kapağına vurarak insanı sızlatan bir melodi çalıyor. Düşünceli. Gözleri dertli. Ben hiçbir şey demeden oturuyorum. Kalbimin attığını duyuyorum. Munar bile bu melodinin manasını anlamış gibi dertli. Pencerenin kırık yerinden bulutsuz gökyüzüne bakıyor. Belki annesini babasını düşünmeye başlamıştır. Belki onların hayalleri göz önüne gelip, şefkatli sözleri melodiyle karışarak kulağına duyuluyordur” (Danikeyev, 2021, s.290).

Küçük yetim belki de içinde yaşadığı özlem dolu düşüncelerini ustaca komuzu ile dile getiriyordu. Kimi zaman keyiflenir kimi zaman içini dökerdi. Kumar’ın eline bir fırsat geçmişti. İşte Kumar ayakları üzerinde durmayı, hayatla mücadele etmeye bu olayla başlamıştı. Yıllar sonra şehirde verilecek olan bir konser sayesinde hoca ile karşılaşır. Hocası için büyük bir gurur kaynağı olur. Ablası gibi yetime yol gösterici özellik taşıyan hoca olimpiyatlara katılmasını isteyerek Kumar’ın yeteneğinin keşfedilmesini sağlamıştır. “Sizlerde sanat dernekleri çalışıyor mu? Diye sordum. Başkan benim sorumdan hoşlanmamış gibi Hangi masalın başını söylüyorsun kendiniz de görüyorsunuz şarkı söylemenin zamanı mı şimdi dedi. İş bir tarafa ama bu tarafını da umursamamak olmaz yakında olimpiyat olacak her tarafta hazırlanıyorlar” (Danikeyev, 2021, s.286). Hoca küçük çocuğun olimpiyatlara katılması için o zaman ki hayat şartlarına rağmen savaş verir. Ve yıllar sonra çabalarının sonucunu o büyük başarıyı görünce gururlanır. “Kumar, dedim bağıarak. Kurban olayım! Nasılsın? Benim öksüzüm. Tanıyor musun beni? Sesim değişik çıkmaya başladı. Onu kucaklayarak yüzünden öpmeye başladım. Onun kokusu benim çocuğumun kokusuna benziyordu” (Danikeyev, 2021, s.296). Bu konser kahramanımız konservatuvarı bitirmiş onun tez savunması olmuştur. “Savaşçı çilecidir. İnsanüstü değerlere ulaşabilmek için birçok manevi acıya dayanıp kendini eğitir” (Moore, Douglas, 1995, s.92). Savaşçı arketip özelliği gösteren kahramanımız ayakları üzerinde durmuş zorluklara rağmen kendi benliğini ortaya koymuştur. Kendi benliğini gerçekleştiren Kumar, ayrıca kendi kabuğunu da kıran, yetim bir kişiliğin hayatta var olma mücadelesi vererek tinsel olarak doğuşunu gerçekleştirmiştir.

3.3.4 Masum Düşünce

Masum düşünce hikâyesi savaşın yıkıcı tarafı ve hayata etkisiyle, küçük çocuğun ve annesinin hayata bağlanmasını umut bağlamında etkileyici bir şekilde ele alır. Annesi ile birlikte köyde hayat süren çocuk kendini bildiğinden beri babasını beklemektedir.

O daha çok küçükken askere giden babası daha gelmemiştir. Köy çocukları hep babalarını bekler hepsinin babası savaştadır. Danikeyev yine savaş ve yetim konusunu etkileyici bir şekilde öyküde kaleme almıştır. Umut bekleyenler için hayata ellerindeki tek bağlayıcı noktadır. Zorluklarla oğluna bakan anne için hayat çok zordur. Kırgız kadınları savaşa karşı hem eşlerini beklerler hem de çocuklarına bakmak zorunda kalırlar. Yine pancar tarlasında bütün köy kadınları çalışırken askerden bir kişinin geldiği haberi gelir. Bu duruma ailesi sevindiği kadar babaları gelmeyen çocuklar da bir o kadar üzüldür. Hep bekleyenler için her olay bir umuttur. Yaşama tutunma biçimleridir. Fakat gelen askerle birlikte kara bir mektupta gelmiştir. Başkahramanla birlikte köydeki tüm çocuklar yetim kalmıştır. Babalarının ölüm haberini getiren bu kara mektup umutlarını da sonlandırmıştır. Bu olayla birlikte bilinçaltında babasının geleceğini düşünen çocuk rüyasında babasının geldiğini görür fakat uyandığında gerçeklerle yüzleşir.

Masum Düşünce, savaşın olumsuz yönleri ve hayata yansımalarıyla, küçük çocuğun annesi ile birlikte hayata bağlanmalarını umut bağlamında ele alınan bir hikâyledir. Başkişi Akintay'ın babası savaştadır ve onun yolunu umutla bekler. "Oradan demir yolu gider. Dümdüz. Frunze sonra Isık-Köl. Ya diğer ucu? Almanya'ya ulaşır mı acaba? Eğer ulaşıyorsa babası orada oturmaktadır... Demir yolu! Seni ben seviyorum. Kesilme hiç!" (Danikeyev, 2021, s.372). Başkişi Akintay için demir yolu umut yolu olmuştur. Öyküde demir yolu insanlar için hayatları birleştiren, özlemle beklenenlere kavuşma yolu olmuştur. Çocuk bu sözleri ile babasına olan özlemine içten cümleler ile dile getirmiştir. Demir yolu bir simgedir. Umut ile bekleyen çocuk psikolojik olarak tren geçtiğinde babasının geleceğini düşünür ve heyecanlanır. "Anne, tren! - İki eli havadaydı. - Anne, babam!" (Danikeyev, 2021, s.375). Babasının trenle geleceğini bilen ve diğer çocuklar için her tren sesi umudun canlanmasını sağlar. Hayata umut ile bağlanırlar.

Özlem dolu günler geçiren eş "Savaş bitti. Halkın çoğu dönmeye başladı. Üç ay oldu, senden hâlâ haber yok. Hayatsa bu. Allah kötülük vermesin. Eğer sen... Hayır, o zaman hayat, hayat mı? İyiydin. O iyiliğine, neşene vaktinde değer verememişim" (Danikeyev, 2021, s.374) der. Kötü bir haber alma düşüncesi bile bekleyenler için zulüm demektir. Geçmişe özlem duyma her kişide olduğu gibi elinden kayıp giden

günlere özlem duyması, eşini geri istemesi eş için kaçınılmazdır. “Sevdiğimiz kişiyi veya onun sevgisini yitirdiğimizde daha önce hiç olmadığımız kadar çaresiz bir mutsuzluk içinde oluruz” (Atalay, 2011, s.20). Başına gelen olaylardan ve yaşadığı üzüntülerden insanoğlu her zaman bir ders çıkarır. Geçmişte yaptığı hataları düşünüp pişman olan eş eski günlere özlem duyar.

“Ah, zavallı canım ah! Bir de sana sinirlenip, kavga etmek isterdim. Kavga da ederdim. "İyilik sarhoşluk" dedikleri gibi, ilginç... İşte şimdi bunları hatırlayıp, kendi kendimi yeriyor, oğlunla böyle ıssız yerde, sensiz yalnız oturuyorum. Oğlun, bizim olan tek zenginliğimiz, mutluluğumuz ile. Hatırında mı, sen giderken, o daha yeni yeni büyümeye başlamıştı. Eğer şimdi görsen... Kocaman adam oldu. Kurban olayım, senin gibi yufka yürekli, merhametli. Benim yanımdan çıkmıyor. Ne zaman suratım asılsa, o da sessiz sedasız oluyor. Yutkunuyor. Çocuk da olsa anlıyor herhalde. Resmin de yok. Allah izin verirse gelersen, şehre gidip bir resim çektirsek! Sağ yanımda sen, ortamımızda Akintay. Sonra büyütüp, en üst köşeye assak.” (Danikeyev, 2021, s.374).

İyi anne arketipi özelliği gösteren annenin geçmişi hatırlayarak çocuklarının ne kadar büyüdüğünü ve geçmişe özlemi bizlere anlatır. Anneyi hayatta tutan ve ona güç veren çocuğudur. Çocuk için anne nasıl çok önemliyse anne için de hayattaki tek zenginliği çocuğu Akintay’dır. Geçmişte yaşadığı güzel günleri düşünür. Tekrardan bu günlere kavuşmak ve çocuğunun geleceği için annesi mücadele eder. Umut, “dünyadan el çekmeyi değil, dünyaya bağlanmayı öğütleyerek” (Kaufman, 2001, s.51) yazar-anlatıcı geçmiş ile şimdi arasında bağ kurarak Akintay’ın ve kendisinin geçmişteki mutlu günlere kavuşma umudunu tazelemektedir. Umut ile ilgili en kapsamlı çalışmaları yapan Jerome Frank(1968) umudu, “iyi olma duygusu veren ve kişiyi harekete geçmek için güdüleyen bir özellik” (Frank, 1968, s.385) tir. Yetim kalan Akintay ve annesi aslında birbirleri için birer yaşama umuduydu. Eserde Akintay’ın babasını beklemesi ve gelen kara kâğıtta umutsuzluğu simgeliyor. Hem umut hem de umutsuzluk kişinin gelecekteki hedeflerine ulaşmasının olası yansımasıdır. Umut ve umutsuzluk iki karşıt beklentiyi simgeler. Umutta başarı öngörüsü varken; umutsuzlukta başarısızlık yargısı vardır. Bu iki uç beklenti kişiden kişiye, durumdan duruma beklenen sonucun ne zaman ve nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak değişiklik gösterir. Bireysel hayatın bir yitimi olan savaş eserde hem kahraman Akintay’ı hem de iyi anne arketipi olan anneyi etkilemiştir. Bu örnekle sadece bu aileyi değil savaşın aslında Kırgız halkının ve ailelerin yaşadığını bizlere aktarıyor.

Öyküde sadece başkişi Akintay ve annesinin hayatı zorlukları ve bekleyişleri değil tüm köy halkının hayatı ve umutla beklemesi ele alınır. Umutla bekleyen halk için her doğan güneş bir yeni umut kaynağıdır. “Kaosun en derin yaşandığı anlarda, aydınlık güneşin altında, ruhların en karanlık zamanlarında bile insanın bir tek kozmotik ışığı vardır: umutlu olmak” (Reyhanoğulları, 2013, s.195). Umudun ışığı, bütün kaosu, bütün karanlıkları aydınlatabilmek için her zaman hayata tutunma kaynağıdır. Savaştan dönebilen kahraman asker Saalı çocuklar ve köylüler için tekrardan bir umut oluşturmuştur. Fakat onun da getirdiği kara mektup bütün umutları bitirmiştir. Umut ve bekleyişin sonunda sadece savaştan dönen bir asker vardır. Köydeki bütün çocuklar babasız kalmıştır. “Hepsinden öte çocuklarına iyi oldu, bir hayli de yıpranmışlardı” (Danikayev, 2021, s.379). Umutla bekleyiş sonucu o ailenin yıpranan, özleyen çocukları, kadınları umutlarına kavuşmuşlardı. Sabırla beklemenin sonucunda yüzleri gülebilmmişti. Savaşın getirdiği bu büyük yıkım yetim kalan çocukların babasızlık duygusu belleğine kazınmıştır. Psikolojilerini tahrip eden bu olay hayat boyu hafızalarından silinmeyecektir. “Kalbi fırlayacak gibi oldu. Akin ve yanındaki çocukların hepsi yetimlerdi. Hepsinin babalarının öldüğünü bildiren mektup gelmişti” (Danikayev, 2021, s.381). Savaş yüzünden babasız kalan çocukların ellerinden umutları da bu mektupla yitip gitmişti. “Tedirginlik, korku, kargaşa, tükeniş, endişe her şeye, herkese sinmiştir” (Eliuz, 2006, s.56). Aralarından sadece bir askerin gelmesi onun çocukları için onları hayata bağlamış olsa da yetim kalan çocukların artık umutla bekleyecek bir babanın gelmeyecek olması onları hayata karşı güçsüzleştirmişti. “Savaş birçok hayatı sona erdirirken birçok hayatı da yüceltir” (Evole, 2003, s.9). Savaş başkişi gibi köydeki yetim kalan çocukların, kadınların umutlarını ve geleceklerini söndürmüştür. Saalı’nın çocuklarına köyde yetim kalan çocuklar kıskanarak bakıyorlardı. Siz ne kadar mutlusunuz! “Bizim babalarımız olsaydı, biz de böyle diye iç geçirdiler” (Danikayev, 2021, s.381). Kendileri de o günün gelmesini çok beklemişlerdi. Nasıl bir duygu, mutluluk yaşadıklarını sorguluyorlardı içlerinden.

O kara mektup geldiğinin haberi verilirken Akintay’ın annesinin gözü oğlunu aradı. Onu oradan hemen uzaklaştırmak istedi. “Aman bu nasıl bir şeyden haber veriyordu? O başka bir şey düşünmedi. Kötü kâbus görmüş gibi acele ederek, oğlunu kolundan hızlıca tutup oradan uzaklaşverdi” (Danikayev, 2021, s.381). İyi anne arketipi

özelliği gösteren anne hayatta beklide en acı haberi almasına, bütün umutlarının bitmesine rağmen oğlunu kendini hayata bağlayan oğlunu düşünüp etkilenmemesi için onu oradan uzaklaştırmak istedi. Bütün acılara göğüs geren, merhametli, koruyup kollayıcı anne kendinden önce oğlunu düşünmüştür. Çocuk yaşadıklarının bilinçaltı ile rüya görür.

“Aniden, az önceki gökkuşağından, yani köprüden, asker çantasını omzuna asan asker göründü. Asker! Babasıydı!
Anne, babam... Benim babam! Babam geliyor. Görüyor musun? Çocuk babasına doğru koşuyordu.
Babacığım! Ben Akin'im. Annemle ikimiz seni bekledik. Her gün bekledik. Geldin mi?
Rüyada olan Akin'in yine yüzünde gülümseme belirliyordu. Babasına yaklaşmış mıydı? Hayır, o babasına ulaşamadı. Ulaşamadı!” (Danıkeyev, 2021, s.383).

Başkişi Akintay rüyasında babasını görür ama ona ulaşamaz. Çocuk gerçek hayatta ne yaşamak istiyorsa onları görür. Fakat rüyada da olsa sonunda babasına kavuşamadığını anlar. “Bir düşün içeriğini oluşturan tüm malzeme, bir biçimde yaşantıdan türemiştir; yani düş içinde yeniden üretilmiş ya da anımsanmıştır” (Freud, 1996, s.65). Gerçek hayattan beklentisi şeklinde yansıma olarak rüya karşımıza çıkmaktadır. Günlük yaşamda kişi pek çok olay yaşar. Bilinçaltında kalan izleri belirli olaylarla ortaya çıkar. Başkahraman yetim çocukta da yaşadığı psikolojik durum rüyası ile verilir. Freud “Rüyalar insanları bilinçdışının var olduğuna inandırmanın en somut kanıtıdır” (Mannoni, 1992, s.50) der. Bilinçaltına kazınan olaylar kişinin gelecek yaşantısına da yön verebilir. Özellikle çocukluk döneminde yaşanan travmatik olaylar kişinin gelecekte halini yansıtır. Babasız kalan bu yetim çocuk gelecek yaşantısında kişilik olarak baba eksikliği ile düşünce yapısında eksiklik hissedecektir. Freud'un rüyalar hakkındaki bir düşüncesinde

“Gerçekte düş yorumu, bilinçdışının tanınmasında bir Via Regia olup, psikanalizin en sağlam bir temelidir; her isteyene psikanaliz inancını aşılayıp psikanalistliğe özenen her kişinin kendini yetiştirebilmesini sağlayacak bir beceridir. Bana psikanalistlik payesinin nasıl elde edileceği sorulsa, vereceğim yanıt, insanın kendi düşlerini incelemesiyle olacaktır” (Freud, 2012, s.42) diye söyler.

Kişinin rüyalarından yola çıkarak bir uzman psikanalitik olarak çıkarımda bulunabilir. “Masum Düşünce” öyküsü insani öze seslenen bir metindir. Hikâyenin merkezde insanlar ve yaşam mücadeleleri vardır. Savaşsız dünya özlemi konu edinir. Savaş sonucu yıkımların olmadığı, çocukların yetim kalmadığı ve yaşama özgürlüğü

olan bir dünyanın hayali vardır. “Dar anlamda Kırgız halkının geniş anlamda bütün Türk dünyası halkları üzerine Rusların oynadığı oyunları, yıktığı aileleri anımsatan hikâye acıya/gözyaşına alıştırılan halkların içinde bulunduğu kaotik durumun açılmasındır” (Söylemez-Azap, 2016, s.248). Bir devrin panoraması olan hikâye, çocukların babasız kalmasının yanında savaşın zorluğunu ve savaş dönemindeki insanların hayat mücadelesini de konu alır.

3.4 Kasımalı Bayalınov’un Hikâyesinde “Yetim” Arketipi

3.4.1 Acar

Sovyet dönemini Kırgız edebiyatının oluşmasında önemli katkısı olan bir diğer önemli yazar Kasımalı Bayalınov, 1902 yılında Isık-Göl civarındaki Kökmoynok köyünde dünyaya geldi. Taşkent, Almatı ve Moskova gibi önemli şehirlerde eğitim alan yazarın 1926 yılında “Acar” hikâyesi yayınlandı. Yazar ayrıca 1944-1955 yılları arasında Kırgız Yazarlar Birliği başkanlığını da yapmıştır. Kasımalı Bayalınov geçmişte yaşanan olaylara dikkat çekmek ve bu olayların unutulmaması için eserlerinde bu olaylara da değinmiştir. Ürkün hadisesi Kırgızlar için önemli ve bir o kadar da acıklı sonuçları olmuştur. Yazar bu konuya değinerek Kırgız toplumunun geçmişinden ders almasını istemiştir. İnsanların ve çocukların nasıl öldürüldüğü ya da köle olduğunu bunun yanında binlerce kişinin yetim kalmasını gözler önüne sermiştir. Ürkün olayı ve sonrası özgürlüğe kaçış unutturulmaya çalışılsa da Kasımalı Bayalınov gibi milli duyguları eserlerinde işleyen yazarlar özgürlük için kaçışı anlatırlar. Bu çerçevede kaleme alınan edebî eserlerin en önemlileri, hiç şüphesiz, Mukay Elebay-uulu’nun *Uzak Col* (Uzak Yol)’u (Elebajev 1936), Öskön Danikejev’in *Belirsiz Kader*’i, Isak Şaybek-uulu’nun *Kayran El* (Zavallı Millet)’i (Şaybek-uulu 1940) ve Abdrasul Toktomuş-uulu’nun *Kakşaal’dan Kat* (Kakşaal’dan Mektup)’ıdır (Toktomuş-uulu 1937).

Kasımalı Bayalınov’un Acar hikâyesi bir halkın yaşadığı soykırımı ve bu soykırımdan canını kurtarmak için kaçan insanların hayatını ele alır. Acar hikâyesi insani öze seslenen ve bu duyguları öne çıkaran bir eserdir. Eserde Rus Çar’ının Kırgızlara baskısı, zulmü ve zorla askere alınması sonucu halkın buna dayanamayıp

isyan etmesi önemli bir konudur. Eserde halkın isyan etmesinin sebepleri olarak Rusların yaptığı ayrımcılık, zengin ve fakir ayrımı yapılarak halkı sınıflara ayırarak birbirine düşürmeleridir. Kasımalı Bayalinov bu eserle 1916 yılında gerçekleşen “ürkün” olayını ele alır. Bir köydeki yaşayanlar üzerinden yaşadıkları açlığı, zorluğu ve ölümden kaçışı anlatan yazar esasen tüm Kırgızların durumunu gözler önüne sermektedir. Halk üzerindeki baskı ve sınıflara ayırarak zorla bir şeyler alma ya da askere gönderme gibi olaylar üst yapının alt tabakaya egemen olmasını gösterir. Çünkü “belirli bir ideoloji, belirli somut koşullar altında insanları olduklarından değişik özneler haline gelmeye çağırır” (Althusser, 2003, s.12). İşgal ve baskılara maruz kalan halk, toprakları ellerinden alınarak kendi öz topraklarına yabancılaştırılmaları sonucu milli benliklerinin yok oluşunu deneyimler.

Eserin başkişisi Acar adındaki küçük kızdır. Acar, anne ve babasıyla küçük bir köyde mutlu şekilde yaşarken birden savaşın çıkmasıyla hayatı tamamen alt üst olur. “Toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirerek huzur alanlarını dağıtan ve yok eden savaş, bireylerin belleklerinde onarımı uzun yıllar sürecektir tahribatlara neden olur” (Korkmaz- Nakipler, 2009, s.200). Acar içinde babasının zorla askere alınması onun yalnızlığının ve zorlu hayatının başlangıcı olmuştur. Çünkü çocuk için baba güven ve güç kaynağıydı. Babasız kalan çocuk için hayat daha zor ve güçtür. Babasının ölüm haberini alan Acar ve annesi için hayat tamamen kararmıştır. “Aytkulu vuruldu! Sözüünü duyan Batma feryadı figan etti, bağırды, çağırды, ağladı. Acar’da ağladı” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.23). Babasını savaşta kaybeden ve hayata tutunmaya çalışan başkişi için umut, yaşam kaynağı olmuştur. Savaş sonucu oluşan bu yıkım yetim kalan çocuğun hafızasına kazınır ve babasızlık duygusuyla hayatta tek tutunacağı dal annesi kalır. Yetim arketipinin tezahürü olan Acar zorluklara karşı direnme, başa çıkmaya çalışma çabaları ile baş başa kalmıştır.

Ürkün isyanının başlamasıyla isyanı çok ağır şekilde bastıran Ruslar önüne gelen Kırgızları öldürüyordu. Bu isyanın ağır şartlarından kendilerini kurtarmak için halk çareyi göç etmede buldu. “Halk dağınkı halde göç etmeye başladı” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.23). Rus Çarı’nın Kırgız halkı üzerindeki baskı ve zulmün göstergesidir. Baskı altındaki Kırgız halkı zulüm ve acılar sonrası artık dayanamayarak Çin’e doğru yola çıkar. Bu yolculukta soğuktan ya da Rus askerlerinin mermileri ile binlercesi

yolda katledilir. 1916 yılı korkunç yıl oldu. O yılda dökülen günahsız fakir kanı bu güne kadar halkın aklından çıkmadı. Göç ederken yolda açlık, sefalet ve soğuk hava şartları insanları çok kötü etkiledi. Acar ve annesi için yolculuk adeta bir çileydi. “Hepsinin de suratları asıktı ve bir ölüm sessizliği içindeydiler. Bir taraftan da kışın şiddetli soğuğu aç karınlarına bıçak gibi batıyordu” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.28). Babasız kalan Acar için hayat mücadelesinde soğuk ve yiyeceğin olmaması onun için hayatı zorlaştırarak çıkılmaz bir labirente dönüştürür. Soğuk ve açlıktan hastalanan annesi için Acar çok üzülür ve onun için dualar eder. “Anne, canım annem! Uyansan, bir gözünü açsan! Bana baksana, sensiz ne yaparım? Ne hallere düşerim?” (Söylemez- Aşlar, 2009, s.30). Acar’ı hayata bağlayan ve yalnızlığına umut olan annesinin bu durumu ve annesizlik korkusu onun için artık hayatın bitmesi demektir. Anne burada çocuk için koruyan, bakan ve onun ihtiyaçlarını karşılayan en büyük destekçidir. Anne Acar için varoluşun bir sembolüdür. Batma kızı Acar için kadın temelli arketiplerden Işığın Hanımı arketipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Işığın Hanımı arketipi kahramana yol gösterici, koruyup kollayan özelliklere sahiptir. Göç sırasında yaşadıkları zorluklara rağmen anne kızı için hayatta kalmaya çalışmış Acar’ı korumaya çalışmıştır.

Yetim Acar’ın hayattaki tutunacak tek dalı olan annesi de ölmüştür. “Yetim Acar artık öksüzdü de. Bu dünya hayatının küçük esiri Acar’ı bekleyen artık zorlu bir yaşam vardı” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.31). Hayattaki en önemli ailenin olmazsa olmazı anne ve babanın eksikliği çocuğun bilincinde aşılamayacak engeller yaratır. Acar için anne ve babasız olmak adeta hayatın sonu gibi bir şeydi. Ne yapacak? Kim ona sahip çıkacak? Tüm bu soruların cevabı çaresizlikti. Acar annesinin mezarına gidip “Söyle anne! Bana bir çare bul! Benim senden başka gidecek yerim, dayanacak dağım, gizlenecek bir çalım kalmadı. Fakat sen; anne yoksun. Sen ciğeri soğuk kara toprağın koynunda ebedi uykudasın deyip ağladı Acar” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.21). Çaresiz Acar hayatta küçük yaşında tek başına kalmıştı. Ne yapacaktı nereye sığınacaktı bilmiyordu.

Bir parça ekmek için kölelik yapan ve zenginlerin kapısına koşan halkın zor durumunu anlatan eserde diğer insanlar gibi Acar’da aç ve çaresizdi. Bu dönemleri yaşayan ve şahitlik eden Arstanbek Uulu’nun şu sözleri açıkça ifade etmektedir:

Karagaydın tanında,	Sabahın ilk vaktinde,
Elik boldu elibiz.	Geyik oldu halkımız.
Kaptagan tuzdu kötörgön,	Çuval çuval tuz taşıyan,
Kölük boldu elibiz.	Köle oldu halkımız.
Başka çapsa bık etpes,	Başına vursa seslenmez,
Ölük boldu elibiz.	Ölü oldu halkımız.
Uşul zaman tar zaman,	Bu zaman dar zaman,
Azuularga bar zaman,	Dişlilere var zaman,
Beçaraga zar zaman.	Biçareye zor zaman (Dıykanbayeva, 2014, s.4).

Kırgız halkının yaşadığı zorlukları bu dizelerden de daha iyi anlayabiliyoruz. O dönemdeki zorluklar, açlık ve kölelik yıllarını anlatan birçok eser yazılmıştır. Bu eserler bizlere o dönemleri hatırlatarak geçmişten ders almayı öğretiyor. Halk artık yiyecek bir şey bulamıyor ve yiyecek almak için eski kıyafetlerinden başka satacak bir şeyleri kalmamıştı. Artık küçük yaşlardaki kızları satmaya başlamışlardı. “Elden ele geçerek topu topu bir kap mısıra satılan Kırgızların kızları” (Söylemez- Aşlar, 2009, s.31). Anne ve babası olmayan hayatta yalnız ve çaresiz kalan Acar’da köle olarak satılmıştı. Sahip çıkacak bir annesi ve babası olmayınca insanın kaderi de köle olmaktır sözünün karşılığı Acar’dı. “Sabithatun amacına ulaşarak Acar’ı aldı. Acar için Kozubek’e bir eşek, üç altın para ve bir çuval mısır unu verdi” (Söylemez- Aşlar, 2009, s.32). Üç beş kuruş para için zavallı Acar’ı eşya gibi zenginlere sattı. Zavallı fakir neler neler görmedi. Yaşamak için her seferinde zorlandı. Canı acıdı, zenginlere köle oldu. Çıplak ayakla buzlu toprağa mı basmadı? Yetim artık acılara, zorluklara katlanmaya, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmeye başlamıştı. Hayat şartları bunlara el vermese de Acar kendi hikâyesinin kahramanı olacaktı.

Köle olarak satılan Acar tam hayata alışmışken daha on beş yaşında Çır adındaki yaşlı bir adama üçüncü eş olarak tekrar satıldı. Zorla nikâh kıyılan zavallı Acar’ın acıları bitmek bilmiyordu. Çocukluğunda üzerine titreyen ve koruyup kollayan annesi hiçbir zaman aklından çıkmıyordu. Kız çocuğuna anne daha yakındır.

Annesini hatırlayan Acar'ın gözyaşları durmuyordu. “Onca azap çeken Batma da biricik evladının üzerine titirdi. Evde bulamasa ‘yavrum nereye gitti?’ diyerek telaşlanırdı” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.33). Bu şekilde büyütülen ve hiçbir kirli elin değmediği zavallı anne ve babasız kalan Acar, mal niyetine oradan oraya satılıyordu. Hor görülüp dışlanıyordu. “Off off şefkatsizlik, yetimlik işte! Yetimlik kimi ağlatmamış, kimi mahvetmemiş ki!” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.33). Yetimliğin verdiği bu çaresizlik ve zor duruma daha fazla dayanamayan Acar, çareyi kendi halkının yaşadığı yere kaçmakta bulur. “Savaşçı aracılığıyla birey gücüne sahip çıkmayı ve kimliğini ortaya koymayı öğrenir” (Pearson, 2003, s.139) Acar için bu hayattan kurtulmak için tek umut kendi halkının olduğu yerdir. Özgürlük, hakları kısıtlamama, kısıtlama olmadan düşünme veya davranma durumudur. ”Özgür insan kendi kendini arkada bırakan, kendi kendine değiştiren, bir şeye saplanıp kalmayan insandır” (Eliuz, 2009, s.89). Başkişi zavallı Acar, köle hayatından kurtulmak için özgürlüğe doğru yola çıkar. “Yetimin görevi masumiyetten ve yadsımadan çıkıp hayatını acı yönlerini ve özellikle ölüm gerçeğini öğrenmektir. Öğrenme süreci acı verici olabilir” (Pearson, 2003, s.71-76). Başkişi Acar için bu yolda bir çileydi. Sonu umuda çıkan yol mekân olarak kapalı/dar mekân olur. Acar'ı umuda ve özgürlüğe ulaştıracak olan bu mekân çöle ve aç kurtlara denk gelmesiyle tamamen değerini yitirir. “Bir süre sonra Acar'ın etrafını kaburgaları sayılan, dilleri dışarı sarkmış aç kurtlar çevirdi” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.37). Açlıktan ve susuzluktan halsizleşen Acar için bu bitmek bilmeyen yol bir labirente dönüşür. Hem halsizlik hem de karşısına çıkan aç kurtlar ile karşı karşıya kalan Acar kaderi için savaşması gerektiğini düşünür. Can havliyle kendini korumaya çalışıp iki böğrünü yoklarken bir bağ kibrit buldu ve çocukluğundan annesinin söylediği kurt ateşten korkar sözü aklına geldi ve hemen bir kibrit yaktı. Son kibrit tanesine kadar umudu hep vardı.” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.37). Çaresiz ve zavallı Acar kaderine boyun eğer ve kurtlara yem olur. “Mum gibi yanan gençliğim, işte bu kibrit de söndüğünde sen de onunla birlikte sönmüş olacaksın, kurda yem olacaksın dedi Acar” (Söylemez-Aşlar, 2009, s.37). Özgürlüğü için kaçan Acar, köle olmamak pahasına kendi canından olur. Bireyin en insani özü, belki de özgürlük ve baskı uğruna canı pahasına mücadele etmektir. Mücadeleci yapısı ve inandığı değerlerden, düşüncesinden vazgeçmeyen Acar savaşçı arketipi özelliği gösterir. “Savaşçı, iyinin kötüye karşı umudunu simgelemesinin yanında, insanların ancak mücadele ettiğinde kaderlerini

değiştirebileceğini anlatan bir sembolik anlamı da taşır. Ancak bunu yaparken savaşı çok kararlı ve gerçekçi bir bakış açısıyla hareket etmelidir” (Pearson, 2003, s.138 -145). Acar savaşı yapısı ile son nefesine kadar inandığı düşüncesinden vazgeçmemiştir. Köle olarak hayatına devam etmektense hayatını bu şekilde sonlanmasına boyun eğmek zorunda kalmıştır.

3.5 Tölögön Kasımbekov’un Hikâyelerinde “Yetim” Arketipi

3.5.1 Yetim

Kırgız edebiyatında tarihi romanlarıyla ünlü yazar Tölögön Kasımbekov, romanlarının yanında hikâyeleriyle de ünlüdür. Bu kısımda yazarın hikâyelerindeki yetim arketipinin tezahürleri incelenecektir. İncelemeden önce yazarında yetimliği ve onun hayatı hakkında bilgi verilecektir.

Tölögön Kasımbekov, 15 Ocak 1931 tarihinde Calal-Abad iline bağlı Aksı ilçesinin Akcol köyünde dünyaya gelir. Babası Kasımbek’in soyu Kırgız halk kahramanı Baknazar’a uzanır. Kasımbek aynı zamanda köyün aksakalıdır. Annesi Kalbü ise bilge, zeki insan olduğundan köyde saygı duyulan bir kadındır. 59 yaşına kadar Kasımbek ailesinin çocuğu olmaz. Kalbü Kasımbek’e “beyim sizin de çocuğunuz olup neslinizin devam etmesi gerek” diyerek başka birisiyle evlenmesini teklif eder. Kocası için yirmi yaşındaki Anar’ı kendisi kaçırıp getirir. Böylece bir yıl sonra 60 yaşında Kasımbek’in oğlu olur. 1946 yılında baba Kasımbek, depremden dolayı hayatını kaybeder. Böylece Tölögön 14 yaşında yetim kalır. Yetim Tölögön ve annesi çok zor günler geçirirler (Kasımbekov, 2019, s.2).

Öykülerinde yazar daha çok bireysel konuları işler ve öykülerinin kahramanları genelde çocuklardır. Bunun en önemli nedeni, erken yaşta babasını kaybedip yetim büyüyen Kasımbekov’un ruhsal dünyasında yaşadığı travmalardır. Cengiz Aytmatov’a göre edebî eseri vücuda getirmenin yolu, sadece eserin konusunu belirlemekle olmaz. Bu konuya göre yazarın içsel bir hazırlığı olmalıdır. Bunun için yazar gönlüne bakmalı ve çocukluk anılarını, gördüklerini, yaşadığı olayları seçip düzene koyup eserin temelini oluşturmalıdır. Kasımbekov’da yaşadığı olayları ve başından geçenleri eserlerine yansıtmıştır. Yetim kaldığı zamanlarda zor günler

geçirirken annesi kolhozun tarlasından mısır çalarken yakalanır. Halk arasında sorgulanır. Üzülen ve ağlayan annesine “anne niçin ağlıyorsun, aç kaldığımız için mısır çaldık ne olmuş, insanlık ölmedi ya? Haydi, kalk anne bunların önünde ağlayıp kendini zavallı hissettirme” diyerek annesini alıp eve döner. Ondan sonra “ben insan olacağım, insan olup annemi sorgulayanları cezalandıracağım diyerek kendisine hedef belirler. “İnsan Olmak İstiyorum” adlı öyküsü de böyle bir yaşanmışlığın neticesinde yazılmıştır” (Turdugolava, 2011, s.10). Onun eserlerinde yaşadıklarını anlatması, sadece iyi bir gözlemci olmasından ötürü değil, aynı zamanda o şartları birebir yaşamış olmasından kaynaklıdır.

Kasimbekov’un hikâyeleri arketipsel figür ve semboller açısından oldukça zengindir. Olay örgüsünü şekillendiren ve metnin biçimsel yapısına etki eden anne, baba ve yetim arketipi, Kasimbekov’un hikâyelerinde sıkça görülür. Anne arketipi düzeni belirleyen, yöneten, üreten ve rahim imgesiyle ortaya çıkan kadın arketipleridir. “Anne arketipinin özellikleri annelik ile ilgilidir. Annede dışının sihirli otoritesi vardır. Bilgelik ve ruhsal yücelik; bakma, büyütme olumlu yansımalarıdır. Olumsuz yansımaları arasında ise gizli, karanlık, uçurum, baştan çıkarıcı ve zehirleyen, korku uyandıran unsurlar sayılabilir” (Jung, 2006, s.22). Kasimbekov’un üvey annesi Kalbü’de olumlu anne arketipi özelliği taşır. Yaşamın en zor anlarında ona yeni bir umut veren çocuğunu şımartarak seven Kalbü, onu ölen çocuklarının yerine koyar.

Hikâye yetim kalan Kökö’nün hayat hikâyesini konu almaktadır. Küçük yaşlarda olan Kökö’nün babası savaşta ölmüş annesi de hastalıktan dolayı ölmüştür. Annesi ona çok iyi bakar ihtiyaçlarını eksik etmez gözü gibi bakardı. Ecel gelip canını alınca Kökö sahipsiz kalır. Yetiştirme yurduna götürülecekken teyzesi ben bakacağım der ve yanına alır. Fakat teyzesi taş kalplidir ve Kökö’ye çok kötü davranır. Aşağılar hor görür. Evin işlerini yaptırır ve sürekli döver. Bir gün arkadaşı Rayımcan okuldan çıktıktan sonra Kökö ile karşılaşır ve Kökö ile biraz zaman geçirirler. Rayımcan çocuksu davranışları olan saf, akli kötülüğe ermeyen standart bir çocuk tipidir. Rayımcan Kökö ile yaşadığı kötü olayları ailesine anlatır ve o aile Kökö’nün zor durumda olduğunu anlayıp evlatlık almak isterler. Kökö bu sayede aile şefkati görecektir, koruyup kollanacaktır.

“Yetim” adlı hikâyede on bir yaşında yetim bir çocuğun hayata tutunma çabası vardır. Bir çocuğun düzenli bir aile ortamında yetişmesi çok önemlidir. Aile ocağın bekçisidir. Geleneksel ailenin çöküşü ve babanın-annenin fiziksel ya da duygusal boyutuyla yok oluşu çocuklar için psikolojik bir yıkıma sebep olur. Kahraman Kökö de anne babasını küçük yaşta kaybeden yetim bir çocuktur. “Kökö, babası askere gittiğinde annesinin karnındaydı. Babası Yusuf savaşta öldü. Annesi Ayım, askerden kalan tek evladına yel bile dokundurmadan büyüttü. Okula da verdi. Ne yazık ki “oğlumu okutup büyütsem...” diye hayal eden zavallı annesi, amacına ulaşmadan dört sene evvel hastalıktan dolayı vefat etti. Böyle bir ailenin yalnız sevimli evladı olan “Kökö yetim!”, “Kökö yetim!” diye adlandırıldı” (Kasimbekov, 2019, s.29). Yetimliğin verdiği aile eksikliği, çevredeki olumsuz davranışlar ona kötücül davranışlar kazandırır. Çevresiyle uyum sorunu yaşar. Nevrotik bir kişilik edinme sürecine giren çocuk kendisiyle ve çevresiyle bir çatışma içine girer. “Özben’in bölünmesi olan nevroz, bireyin karşılaştığı sorunları kendi kişiliği içerisinde çözmeye çalışması sonucu oluşur. Nevrotik kişi, doğa ile kültürü kendi içerisinde bir uyum durumuna getirmek zorunda kalmış, dolayısıyla bölünmüş bir kişilik durumuna gelmiştir” (Jung, 2006, s.102). Jung’a göre bu bölünmenin sebebi bilincin ahlâk kavramına sınıksız tutunmasına karşın, bilinçdışının ahlâka aykırı ideallere yönelmesidir. Yetim Kökö’nün de komşusunun tavuğunu çalması, en yakın arkadaşı ile kavga etmesi, haksızlığa uğradığında verdiği agresif tepkileri onun ruhsal durumunun yansımasıdır. Kökö’nün yetim kalması sonucu onu çıkarları doğrultusunda evine alan teyzesinin aşağılamaları ve dostunun kötü davranışları onu hırsızlığa yöneltmiştir. Kahraman karşılaştığı sorunları kavga etme, küfretme aracılığıyla çözmeyi amaçlamıştır.

İçinde yaşadığı çevrenin baskısı sonucu içsel olarak yabancılaşır. “Sümsük, iç içeceksen, içmeyeceksen çek git! Allah’ın belası haram! dedi Şeki annesi” (Kasimbekov, 2019, s.26). Yetim arketipinin özelliklerini taşıyan Kökö acıya, zorluğa ve baskıya dayanmak zorundadır. Umutsuzluklarla ve korkularla yüzleşmek zorundadır. Teyzesi ve arkadaşları tarafından eziyet gören Kökö’nün bilinçaltında savaşıma, başa çıkma güdülleri oluşmuştur. Onun ileri hayatında da olumsuz sonuçlara yol açacak olan travmalar onu sağlıksız bir birey olmaya itebilir. Kökö bu sıkıntılarla başa çıkma yolunda kendini güçlü hissetme yolu olarak saldırgan

tutumlar sergiler. “Dev olsan da sana gösteririm Çoro! Göreceksin büyüdüğümde seni hapse attıracağım!” sözüyle kahramanlık gösterir. “Kahraman arketipi genellikle yüce davranışlarla açıklanır. Bu arketip, erkek çocuk psikolojisinde, erkek çocuğun erkeksi enerjisinin zirve noktasıdır. Gelişim sürecinde ergenlik dönemini en iyi tanımlayan arketip olarak görülür. Ancak olgunlaşmamış hâliyle yetişkinliğe taşınması, erkeğin ileri yaşlarında ciddi sorunlar yaşamasına sebep olur” (Moore, Douglas, 1995, s.39). Kökö’nün küçük yaşta adalet araması, yapılan haksızlıklara karşı mücadele etmesi onun büyüklük göstermesi olgunlaşmadan yetişkinliğe geçmesi ile açıklanabilir.

Erken Büyümüş Çocuk arketipinin olgunlaşmamış erkek arketiplerinden birisi olan Çok Bilmiş Numaracı arketipi, bahsi geçen temel arketipin gölge yanlarından biridir. Çok Bilmiş Numaracı arketipi, yetişkin erkeklerin düşüncelerinde, duygularında ve davranışlarında yersiz bir bebeksi tavra sebep olur. Bu arketipin bir diğer özelliği kendisinin ve başkalarının yaşamında aldatmacalara başvurmasıdır. Uydurduğu şeylere başkalarını inandırmada ustadır. İnsanları önce kandırır, sonra da onlara zarar verecek işler yapar. Kendine önce inandırıp sonra ihanet etme tipik karakteridir. Üstelik ihanetine uğrayan insanlara güler. Her konuda bir şeyler söylemeye gayret eder. Çünkü kendisini zeki gösterme isteği baskındır (Moore, Douglas ,1995, s.28-29).

“Yetim” arketipi zorluğa dayanmada bireye yardımcı olur. Yetim olduğu için baskılara maruz kalan Kökö’ye arkadaşının babası Rayımcan ve ailesi sahip çıkar. “Aslanım benim! Aslan gibi zıplayan yetimi baba merhameti ile kendine çekti. Gel benimle eve!” (Kasimbekov, 2019, s.45). Rayımcan ve ailesinin sevgisi Kökö’yü hayata bağlar ve umutlandırır. “Yaşlı bilge arketipi edebî eserlerde kahramana yol gösterip akıl veren, gerçek hayatta ise bilinçdışının etkisiyle bireye yol gösteren, sezgi aracılığıyla bireyi doğruya/ideale yönlendiren bir arketiptir” (Al, 2017, s.120). Yaşlı bilge arketipi özelliği taşıyan Rayımcan Kökö’nün babası hayatta iken arkadaşısıdır. Ve yetime sahip çıkıp bir aile sıcaklığı vermek ve Kökö’ye yapılan baskı, hor görme ve zulümlerden korumak için evlatlık almak ister. Bunu ailesi ile paylaşan Rayımcan’a destek çıkarlar. “Saragül teyze de kendi kendine fısıldıyordu. Ne dersiniz biz çok çocuk sahibi değiliz. Babasız yalnız, zavallı yetimi biz evlat edinirsek nasıl olur? Rasulla kardeş gibi büyür. Artık kimseye saldırmazdı” (Kasimbekov, 2019, s.48). Kadın öncelikle annedir. Bir sevgi ve şefkat abidesidir. Merhametin göstergesidir. Ailenin sevgi bağının yayıcısıdır. Saragül teyze çocuğa sahip çıkmak istemesiyle anne arketipinin özelliklerini göstermiştir. Saragül teyze burada koruyan, kollayan, besleyici ve fedakâr anne olarak karşımıza çıkarak anne

arketipinin olumlu yönünün temsil eder. Yetim Kök6 bu arketipler sayesinde hayata tutunup kendi benliğini bulur. Çocuk için gerekli olan aile sevgisi onu yeniden doğuşunu simgeler.

3.5.2 Anne

Savaştan dönemeyen eşinin ardından yetim olan iki çocuğuna hem anne hem baba olan fedakâr anne ve çocuklarının hikâyesi anlatılır. Hikâye öğrenci olan kahramanın bir gün okula gitmek için evden çıktıktan sonra yaşlı ve yardıma muhtaç gibi görüntüsü olan bir kadınla sohbet etmesi ile başlar. Kadının hayat hikâyesi oldukça acıklıdır. Çamaşır ve temizlik yaparak hayatını sürdüren kadın çocukları tarafından sahihsiz bırakılmıştır. Hâlbuki o yetim kalan iki çocuğuna canla başla çalışarak bu günlere getirmiştir. Gelini tarafından evde istenmemiş ve oğlunun evinden ayrılmıştır. Çocuğu bir kez olsun annesini merak edip aramamıştır. Yine de o torunu olacağını bildiği için çalışarak torununa hediye almak için para biriktirir. Anne fedakârlığı ile örnek bir davranış sergiler.

“Anne” hikâyesinde savaşa giden babanın savaştan dönememesi sonucu yetim kalan çocuklara fedakâr annenin bakıp büyütmesi anlatılır. “Toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirerek huzur alanlarını dağıtan ve yok eden savaş, bireylerin belleklerinde onarımı uzun yıllar sürecek tahribatlara neden olur” (Korkmaz, Nakipler, 2009, s.200). Almanya ile Sovyetler Birliği arasında yapılan ve milyonlarca insanın hayatını kaybettiği savaşı ve savaş zamanındaki insanların hayatını eleştiren yazar, Kırgız halkının yaşadığı zorlukları, yaşam mücadelesini ve yetim kalan çocukları umut/suzluk bağlamında ele alır. Savaşın getirdiği etki sonucu toprakta kuraklaşmıştı. “İnsanları hatta kara toprağı da korkutarak bir yokluk getirdi” (Kasimbekov, 2019, s.215). Savaş döneminde toprağın çoraklaşıp kuruduğundan, bereketinin gittiğinden söz ederken böylesi zamanlarda bir yıkım ve yitim alanları meydana geldiğine temas etmiş olur.

Mutluluğun ve huzurun yok olduğu savaş döneminde hikâyenin kahramanı zavallı kadın da iki çocuğuyla yalnız başına kalmıştı. Savaşın yarattığı yıkımlar, aileleri parçalanmış ve aynı candan, aynı yürekten olan insanların son bir defa birbirini

görmeden, birbirlerine hasret gitmelerine sebep olmuştur. “O zamanlar da eşi orta yaşlardaymış, başka erkekler gibi o da savaşa hazırlanmıştı. Evini memleketini koruyacağım diye gidenlerin çoğu geri dönmedi” (Kasımbekov, 2019, s.215). Gidenlerin geri dönmediği ortamda çocuklar annelerine kalmıştı. Fedakâr anne arketipi özelliğini yansıtan anne erkek gibi sorumluluk sahibi olarak çocuklarını okutup büyüttü. “Anne arketipinin özellikleri annelik ile ilgilidir. Annede dışının sihirli otoritesi vardır. Bilgelik ve ruhsal yücelik; bakma, büyütme olumlu yansımalarıdır” (Jung, 2003, s.22). Çocuklar, ailelerin, anne-babaların yaşama tutumundaki dayanakları ve mutluluğun öznesidir. Kadının da yaşama tutunma dayanağı babasız kalan çocukları olur. Onları koruyup kollar ve sahip çıkar. “Böylece zavallı bir kadın olmasına rağmen erkek gibi sorumlu olup iki çocuğunun hem annesi hem babası olup, onları okuttu ve büyüttü” (Kasımbekov, 2019, s.215). Savaş bitmişti ancak zavallı kadına ve çocuklarına yenilgiyi getirmişti. Çocuk ailesi olmadan her zaman bir yanı eksik olarak büyür. “Anne” öyküsündeki yetim kalan çocuklar gibi birçok çocuk da babasız ve baba hasreti ile hayatta var olmaya çalışırlar. Anne bütün fedakârlığı ile çocuklarının ihtiyaçlarını eksik etmemiş onları varı yoğuyla büyütmişti. Fakat oğlu evlenip yuva kurunca gelini anneyi evde istemez. “Bu annen varken seninle bir aile olamam. Ben çalışıyorum, annen ise hiç faydası yok, yine de benimle kavga ediyor! Sana söylemiştim. Ya annen kalacak ya da ben! Duydun mu? Ya annen gitsin ya da ben gideyim!” (Kasımbekov, 2019, s.217). Bu cümleler karşısında oğlu ağzını bile açamamış annesinin gitmesine razı olmuştu. Anne yüreği oğlunun huzursuz olmasını istememiş evi terk etmişti. Kimsesi olmayan kadın başka bir ailenin yanında kalabilmek için temizliklerini yapıp çamaşırlarını yıkamayı kabul etmişti. Hayatta tek varlıkları olan evlatları annelerinin kıymetini bilememişlerdi. Buradaki anne kahramanı Işığın Hanımı arketipi görüngüsüdür. Yetim çocuklarına yol gösterici koruyup kollayıcı özelliktedir. Yetim çocuklar hakkında yazar ayrıntılı bilgiler vermemiştir. Baba hasreti ile büyümüş olan çocukların babasız kalmaları sonucu anneleri bakımlarını üstlenmiş ve eksiklik çekmelerini istememiştir.

3.5.3 Memleket

“Memleket” hikâyesinde babasını küçük yaşta savaşta kaybeden Satıkul’a annesinin dört elle sarılması yer alır. Baba figürünün aileden ayrılmasıyla Satıkul’un sorumluluk anlayışı da değişmiştir. “Baba, en geniş anlamıyla kural, düzen, soy ve soyun devamını, bilinci, tarihi ve ataları simgeler. Baba, aydınlık bilincin mitik geçmişi ve deneyimlerin dinamik enerjisidir. Bu enerji, insanı geçmişten şimdiye, şimdiden geleceğe taşıyarak işlevsel bir bağlayıcılık görevi üstlenir ve kişinin ruhsal anlamda kendi içinde oturmasını, dünyaya tutunmasını ve tarihsel süreci tamamlamasını sağlar. Baba bu yönüyle insanın dünyadaki genetik ve kökensel açılımıdır” (Şahin, 2010, s.49). Baba çocuğun hayatında erginleyici bir vazife üstlenir. Baba çocuğun büyük/gerçek dünyaya geçmesini sağlayan erginleştirici tanrı görevindedir. Hikâyenin baş kahramanı Satıkul arketip incelemesine göre olgunlaşmamış erkeklik arketiplerinden Kahraman arketipinin özelliklerini yansıtır. “Kahraman arketipi genellikle yüce davranışlarla açıklanır. Bu arketip, erkek çocuk psikolojisinde, erkek çocuğun erkeksi enerjisinin zirve noktasıdır” (Moore, Douglas, 1995, s.44-45).

Yetim kalan çocuk baba eksikliği dışında memleket hasreti de çeker. Normal şartlarda yaşlıları gibi düşünse belki de hiç aklına memleketi gelmeyecektir. Memleket hasreti üzerine o yaşta bir çocuğun düşünmesi istisnalar hariç pekte beklenmedik bir durumdur. Bu özelliği ile yüce bir davranış sergilemesi olarak düşünebiliriz. Kahraman arketipi, erkek çocuğun annesinin kontrolünden kurtulmasını sağlayan olumlu bir etkiye sahiptir. Böylece erkek çocuk kendi ayaklarının üstünde durmayı olgunlaşmış erkeklik arketiplerinden kahraman arketipi ile bağdaştırılır. “Kahraman arketipi erkek çocuğun hassas ego yapılarını harekete geçirerek annenin güdümünden kurtulmasını sağlar. Erkek çocuk, bu şekilde kendi ayaklarının üzerinde durabilir. Kahramanın ölümü ise erkek çocuğun ölümü ve yetişkin erkeğin doğumu anlamına gelir” (Moore, Douglas, 1995, s.44-45). Burada söz konusu annesini dinlememesi, onu yok sayması değil kendi benliğini ortaya koyması olarak düşünülmelidir. Kahraman Satıkul henüz on bir yaşındadır fakat kendi isteği ile annesi ve anneannesi izin vermediği halde Tilegen ile köye gitmek ister. “Bende seninle geleceğim Akcol’a!” (Kasımbekov, 2019, s.15). Bu onun belki

de hayatta ilk defa kendi başına verdiği bir karardır. Annesinin izin vermeyeceğini bildiği halde ısrarla gitmek istediğini dile getirir. Kahraman kararlı davranışlar sergiler. Israrcı davranışlar sonucunda izin almış ve köye gidebilmiştir. Annesinden bağımsız bir büyüğü ile yola çıkmak yetim çocuk için bir ilktir. Bu olay ile çocuk isteklerinde kararlı olduğunu ve ayakları üzerinde durabilecek olma sinyalleri yansıtır. Satikul kahraman aynı zamanda Savaşçı arketipini de temsil eder. Savaşçı arketipinin özelliğini taşıyan kahraman iyi bir stratejisttir. Bu yeteneği dolayısıyla yerinde ve zamanında hareket eder. Savaşçı her zaman yaşamın sonlanacağını farkındadır. Dolayısıyla yaptığı her eylem anlamlıdır. Cesaret ve azmi gösterir. Kararında kesin olan kahraman köye gidilecek yola fırlar ve oradan gelmez. Köye gidecek olan Tilegen ile karşılaşmaları onun köye gideceğini öğrendiği vakit atağa geçer. Fırsatı doğru değerlendirir ve elinden geleni yaparak amacına ulaşır. Cesaretli olan kahraman izin vermeyip onu bırakmayan anneannesinin elinden kurtulmak için elini ısıtır. Olumsuz bir davranış gibi gözükse de Savaşçı olan Satikul çocuk aklı hesaba katıldığında masum bir davranış olarak görebiliriz.

Babasız kalan Satikul'un bu eksikliğini hissetmemesi için annesi ona dört elle sarılır. Tanrı/baba figürünü de annesi temsil etmektedir. Seyde ananın oğlunu koruyup kollaması anne arketipinin özelliklerini taşıdığını gösterir. Anne arketipinin olumlu yönü olan şefkat, sevgi ve koruyup kollama görevini üstlenir. Öyküde anne sevgisi ön plandadır; “Anne tarafından sevilme deneyimi, yapısı gereği edilgendir. Sevilmem için hiçbir şey yapmam gerekmez, anne sevgisi hiçbir koşula bağlı değildir” (Fromm, 2007, s.51). Seyde ana da oğlunu koşulsuz severek sevgisini gösterir. Çocuğa bakma, büyütme gibi davranışlar anne arketipinin ruhsal yüceliğidir. Seyde ana Satikul'a olan sevgisini anneliğini şöyle dile getirir; “ah canımı yoluna verdiğim, yavrum ah!” (Kasımbekov, 2019, s.17). Sevgi bu bağlamda kahramanın dış dünya ile bağlantı kurmasını sağlar ve anne de sevgiyle yuvasını içselleştirir. Sevgi insanları birleştiren bir güçtür. Babasız kalan Satikul'u annesinden bu denli sevgi, şefkat görmesi sonucu onu yuvaya bağlar. Sevgi ile büyüyen çocuk olumsuz davranışlara daha uzaktır.

3.5.4 Çılmayranın Yakasında

Hikâyenin başkişi kahraman Saadat iki yaşında annesini on iki yaşında ise babasını kaybetmiş yetim bir kahramandır. Annesini kaybettikten sonra babası ona kol kanat gerip ilgilenmiş fakat kısa süre sonra vefat etmiştir. Anne ve babadan yoksun büyüyen Saadat diğer hikâyelerde anlatıldığı gibi başkalarının bakımına muhtaç, birileri tarafından ayakta kalmaya çalışan güçsüz bir kahraman değildir. O kendi benliğini ortaya koyarak güçlü olmayı tercih etmiş kendine güvenen bir Kırgız kadını olmuştur. Hikâye başlangıçta esere de isim olan Çılmayranın neresi olduğunu ve ne anlama geldiğini açıklayarak başlar. O Çılmayra bölgesi önceden bakımsız sinekli ve kurbağalı fakir bir bölgedir. Zamanla güçlü aklı başında olan kişiler tarafından dönüştürülüp pamuk yetiştirilen güzel bir yer olmuştur. İşte orada çalışan büyük işler başaran Saadat herkes tarafından topluma faydaları ve çalışkanlığı ile bilinir. Çok çalışkan ve azimli olan kahraman zaman zaman bölgedeki kötü dedikodulara ve zorluklara katlanmıştır. Eşi tarafından şanslı olan kahraman gücünü toplayarak inandığı işi yapmaya devam etmiştir. Saf ve iyi niyetli Saadat için en önemli şey topluma hizmet etmektir.

Hikâyenin başkahramanı iki yaşında annesini kaybetmiştir. “Anne kokusunu bilmedi ve onun sesini hiç duymadı. Çok şey başından geçen Saadat, on iki yaşında babasını da kaybetti. Acımasız kader genç kıza ekmeğin değerini ve hayatın acısını ve tatlısını erkenden tatmayı öğretti” (Kasimbekov, 2019, s.222). Anne kokusundan ve anne şefkatinden yoksun bir şekilde büyümüştür. Saadat’ı annesinin ölmesi sonucu onu babası büyütüştür. Hayata annesinden yoksun başlayan çocuk/ eksik özne, bütün kaçış ve yönelişlerin merkezine anne imgelerini koyarak ona ulaşmaya ve beraber olmaya çalışır” (Şahin, 2009, s.285) Annesiz büyüyen çocuk, bir eksiklik duygusuyla yetişir. Başından çok şey geçen yetim kız Saadat on iki yaşında da babasını kaybeder.

“Yetimin görevi masumiyetten ve yadsımadan çıkıp hayatını acı yönlerini ve özellikle ölüm gerçeğini öğrenmektir. Öğrenme süreci acı verici olabilir. Tıpkı cennetten kovulma temasında olduğu gibi gerçekliğe adım atış birtakım acıları beraberinde getirir. Ancak, sadece bu şekilde birey erginleşebilir, çocuksuluktan kurtulabilir (Pearson, 2003, s.71).

Yetim arketipi görüngüsü olan kahraman acılara katlanarak benliğini ortaya koymuştur. Psikolojik olarak yalnızlık duygusuna kapılan Saadat yaşadığı olaylar ve anne-baba yoksunluğu sonucu kendini gerçekleştirmede zorluklar yaşasa da kendi ayakları üzerinde durmayı başarmıştır. “Yetim, eninde sonunda, olumsuz ya da insanlıktan çıkarıcı koşullarda kalma ayartılarına karşı dayanmak için kendine yeterince güvenmeyi öğrenmelidir” (Pearson, 2003, s.71). Hikâyelerinde yazar yetim kahramanları genellikle bakıma ve korumaya muhtaç, akrabalarının, yakınlarının yanına sığınan, ezilen, kendilik değerlerine zarar verilen tipler olarak verse de bu hikâyede tam tersi ayakları üzerinde duran, güçlü ve savaşçı özellikleri ile Saadat kendi benliğini bulmuş kahraman yetim arketipi olarak karşımıza çıkar.

Jung psikolojisinde “çocuk” arketipi, mucizevî çocuk sembolüyle somutlaşmaktadır. Üstün yetenekleri olan çocuk, kendini her an yenileyen faaliyetler içindedir. Jung’a göre “mucizevî çocuk hayata her an yeniden, yenilenmiş bir şekilde başlayabilmeyi ve hayatı yeniden şekillendirebilmeyi ifade etmektedir” (Bahadır, 2010, s.108).

Saadat işçi olarak başladığı çalışma hayatında hızla yükselerek erkek egemen toplumda kendilik değerini oluşturarak yöneticiliğe kadar yükselir. O anne-babasız kalmasına rağmen hayata tutunarak çalışkanlığı ve azmi ile örnek olur “Saadatın dünya görüşünde bir kenarda oturup koca eline bakmak yoktu. Emek ile dünyaya gelen, emekle büyüyen güçlü kızın yüreğinde sadece emeğin cesur kadın figürü idealize edilebilirdi” (Kasimbekov, 2019, s.230). Bu çalışkanlığıyla ve yaptıklarıyla kahraman Saadat savaşçı arketipini de temsil eder. “Savaşçı sizin ateşli olmanıza, savaşıp kazanmanıza yardımcı olur” (Pearson, 2003, s.133). Saadat inandığı insanî değerler doğrultusunda çalışan ve kendi ayakları üzerinde durmak için mücadele eden bir savaşçıdır.

Savaşçının mücadelecisi ve çileli olması yaşamda canlı kalabilmek ve yenilikleri ortaya koyabilmek içindir. Saadat da mücadeleyi seven ve yaşamın zorluğuna tek başına göğüs geren yetim kişidir. Saadat bilinçli, çalışkan ve tinsel doğumunu gerçekleştiren bir kadın yetim kahramandır. “Çoğu Savaşçı arketipi öyküsünde, kahraman bir dizi tehlikeli serüven geçirir. Durum ne kadar zorsa, öykü de o kadar çekicidir. Ama kahraman asla vazgeçmez. Tam tersine, en zor durumlarda galip

gelmek için güç, cesaret ve beceri sergiler” (Pearson, 2003, s.137). Saadat bütün özellikleri ile Savaşçı arketipinin özelliklerini yansıtsa da bir diğer yandan Dokuyucu Ana arketipinin özelliklerinin de barındırır.

“Dokuyucu Ana arketipi becerikli kadın figürleri üzerinden görülen bir kadın arketipidir. Dokuma ifadesi burada geniş anlamıyla ele alınmıştır. Hammaddeyi seçip iplikleri yapan ve onları birbirine geçiren dokuma sürecinin yanı sıra aşk bağlarını bağlayan, günlük yaşamın modelini belirleyen, “son ipliğin kesileceği zamanı önceden gören”...“ Teşkilatlandırmayı bilen kadın figürüdür. Bu kadın arketipi becerikli olduğu için basitliği karmaşaya, karmaşayı da basit hâle çevirebilmektedir. Eline aldığı işlerin sonucunda birlik ve tümlük vardır. Bir iş yaparken sürecin başlangıcını ve sonunu bilmektedir” (Gilchrist, 1993, a.44-45).

Saadat makinelerden anlayan zor ağır işler altında çalışabilecek kadar zeki ve iş bitiren bir kahramandır. Yaptığı her işin her ayrıntısını ve sonunu hesaplar. Yapamayacağı şeylerden veya garanti olmayan sonuçlardan bahsetmeyi sevmez.

“Saadat zorluk yaşamadı. Yalnız ustabaşı olmakla beraber pamuktaki en yeni en zor XBC-1,2 makinesini kendisi yönetti. Bu makinenin bir saat çalışmadan durması tugayın hatta kolhozun işine belli derecede etki ederdi. Özellikle toplama zamanında. Bu aracın bir çalışması 400-500 kiloluk ağırlıkla olur. Bir günde 4-5 ton pamuk toplar. Bunu önemsememek olur mu? Böyle çok sorumlu ve zor görevi Saadat, kendisi yapmaya devam ediyordu. Makina yeni olduğu için kullanılması zordu. Önce kendisi deneyip sonra becerebilecek kişilere öğretmek onun aklındaydı” (Kasimbekov, 2019, s.224).

İş hayatında pamuk yetiştiriciliğinden anladığı için işçileri rahatlıkla yönlendirip doğru görevler verir. İşin nasıl sonuç vereceğini önceden kestirebilir. Makine ve araçlarla pamuk ticareti yapmak görünürde erkek işi olarak bilinir. Fakat Saadat kadın olarak bun durumu aşmış bizzat işin başında kendisi vardır. “1939 yılında, Saadat ülkesinin en çok çalışan işçisi olarak tarım yarışmasına katıldı” (Kasimbekov, 2019, s 222).

Işığın Hanımı arketipi özelliği ile de bağdaşan Sadat ekibine, işçilerine her zaman yol gösteren başarılı bir ekip başı olmuştur.

“Işığın Hanımı’nın kutuplaşmış bir güç olarak ortaya çıkması durumunda, yol gösterici bir kadın figürü görülür. Karanlıkta yolun bulunmasını sağlayan ışık gibi Işığın Hanımı kılavuz yahut öğretmen şeklinde yol gösterici bir figür olarak belirebilir.” ...”Gençlik evresinde çocukluktan itibaren yalın ve bencillikten uzak olan genç bir kadın figürü vardır. Bilge ve naziktir. Olgunluk evresinde dinî, toplumsal yahut sanatla ilgili bir meseleye kendini adanmış bir kadın figürü görülür. Duygusal değildir ama aşkın ne olduğunun bilincindedir. Yaşlılık evresinde ise birçok kişi tarafından sevilip ziyaret edilen ancak kişisel yaşamında artık çok fazla anlam bulamayan bir kadın figürü vardır. İhtiyaç olduğunda muazzam derecede faydalı işler yapar” (Gilchrist, 1993, s.67 -77).

İşçilere her zaman hakkı ile adaletle çalışmaları gerektiğini söyleyen Saadat hakkı ile üretmek ve çalışmak gerektiğini amaç haline getirmiştir. Makineleri önce kendisi deneyip sonra becerebilecek kişilere öğretmeyi hedefleyen Saadat işine ışık olmuştur. Sonuç olarak yetim olan Saadat kendi benliğini oluşturup cesaret ve kendine güvenle kadın olarak başarılı olmuş topluma faydalı olabilmek için çabalamıştır. Sorumluluk bilincinde olan Saadat, Kırgız kadınlarına örnek olarak verilmek istenmiştir. Azmi, başarısı, pes etmemesi, yönetici pozisyonuna kadar yükselmesi, onun iş hayatına katılan kadınlar için sembol olduğunun göstergesidir. Yetim arketipi özelliklerinden olan acılar çekerek kendini gerçekleştirebilme durumunu yaşamış ve hayatındaki olumsuzluklar onu başarıya itmiştir.

3.5.5 Keder

“Keder” hikâyesinde kahraman Üsön’ün eşini kaybetmesi sonucu çocukları ile yalnız kalmıştır. Üsön eşini çok seven ailesine sadık bir kişidir. Hastalıktan dolayı ölen eşini çok özlemektedir. Aradan biraz zaman geçtikten sonra çevresi tarafından akıl verilir ve çocukları için evlenmesi gerektiği söylenir. Hayatı yalnız geçirmemek ve çocuklarına bakılması için biri ile evlenmeyi kabul eder. Bakımlı ve bütün erkeklerin dikkatini çekebilecek güzellikte Sayra ile tanışır. Sayra Üsön’den önce dört evlilik yapmış çocuk doğurmadığı için eşlerinden ayrılmıştır. Sırf çocuklarının bakımı iyi olsun diye evlenen Üsön hayatın acı gerçekleri ile karşılaşacaktır. Üvey anne çocukları sevmemektedir ve eziyet eder. Kısa süre sonra Üsön onun gerçek yüzünü görür ve evden kovar. Eski eşinin resmine bakarak ağlamaya başlar. O sırada annelerinin resmini çocuklarına gösterir ve çocuklar özlem duydukları annesinin resmine bakarak içli içli ağlamaya başlarlar. Üsön eski eşi ile sanki konuşuyormuşçasına çocuklarımıza sahip çıkıp onları insan yapacağım diye söz verir ve hikâye burada biter. Gerçek hayattan hikâyeler yazan Tölögön Kasımbekov bu sefer karşımıza babasını savaşta kaybeden kahramanlar yerine annesini hastalıktan dolayı kaybeden öksüz çocukların üvey anneden eziyet görmesi sonucunda psikolojik durumlarını anlatır.

Hikâyede annesini kaybeden iki çocuğun üvey annesi tarafından ezilmesi ve hor görülmesi anlatılır. Çocukların babası Üsön, iki çocuğuyla birlikte hayatı omuzlar.

“Geçen sene kötü günlerle karşılaştı, kalbini üzüntüler kapladı. Çaresi var mıydı? Bu hayatta kendisi ve ailesi için saçını süpürge eden karısı iki çocuğunu gözünü yaşlı arkada bırakıp, kaderine razı olup bu dünyayı bırakıp gitti” (Kasımbekov, 2019, s.245).

Çevresi tarafından hayatını tek başına geçiremeyeceğini ve tekrar evlenmesi gerektiği nasihatleri dinleyip Üsön tekrar evlenir. Fakat çocuklarını ve kendisini pek de iyi günler beklememektedir. Kısa bir süre sonra öksüz çocuklara eziyet eden, onları sevmeyen kadının gerçek yüzü ortaya çıkar. “Baba, babacığım dövdü beni, tokat attı diyerek çocuk ağlamaya başladı” (Kasımbekov, 2019, s.243). Küçük öksüz çocukların çektiği sıkıntılar ve yaşadıklarını bir defa bile önemsemeyen üvey annesi onun varlık alanını yok sayarak kendilik değerlerinin oluşmasına engel olmuştur. “Üvey anneler, koruma, besleme, şefkat vb. gibi anneden beklenen davranışların tam tersini yaparak, anne arketipinin olumlu özelliklerini olumsuzlayarak var olurlar” (Fedakâr, 2014, s.16) Anne arketipinin özelliklerinin gösteremeyen kadın öksüzlere eziyet eder. Anneliği ve bu duyguyu bilmeyen kadın öksüz çocukları sürekli döver. Gün boyunca çocuklara yemek vermeyen, sürekli öksüz çocukları azarlayan anne Üsön’ün canını acıtır. “Sayra, baksana bunlar acıkmış, bugün bunlara yemek bile vermemişsin”...”Şeytan kadın kızın giysilerini temizlerken yine bir tokat atıp vurdu” (Kasımbekov, 2019, s.244). Üvey anne Sayra cadı niteliklerini taşıyan, korku uyandıran “Korkunç Ana” arketipi özelliği gösterir. Yaptıkları annelik kavramının özelliklerine ters düşmektedir. “Korkunç-anne ise, kahramanın gelişmesini engeller, hatta ölümüne yol açar” (Dökmen, 1983, s.390).

Öksüz çocuklarını çok seven Üsön onları üvey annesinin yaptıklarından korumak için kadını evden kovar. Üsön Yaşlı Bilge Arketipi (Fordham, 2015, s.77) özelliği gösterir. Öksüz çocuklarının hayatlarında önemli ölçüde yarar sağlar ve onları sahipsiz bırakmaz. Yol gösterici koruyup kollama özelliği ile Yaşlı Bilge arketipinin görüngüsüdür. Çocuklarına sevgi ve şefkat gösterir. Çocuklar gerçek anne sevgisini özler. Üsön elinde ölen karısının resmine bakar ve ağlamaya başlar. “Güzelim! Üsön ağlayarak resmi göğsüne bastı. Can başka imiş, ben hala yaşıyorum. Hayatımın çiçeği, çocuklarımmın annesi beni bırakıp, dönmeyecek yerlere gittin. Kanepeye kendini atıp çocuklar gibi ağladı” (Kasımbekov, 2019, s.250). Resmi çocuklarına da

gösterir. Aslında bunu annelerini unutmamaları ve anne sevgisini geri hatırlatmak için yapar. Çocuk annesinin resmine bakınca “Bu annem mi? Anne... Annem nerde, ne zaman gelecek?” (Kasimbekov, 2019, s.250) sözleri bir yetimin içinde kopan fırtınanın dışı vurumudur. “Kalbi yaralanmış kocanın, anne sevgisini göremeyen, onu özleyen çocuğunun sesi uzun zaman boyunca durmadı” (Kasimbekov, 2019, s.250). Öksüz çocuklar anne sevgisinden mahrum kalmıştı. Gerçek anne sevgisini ve annesinin onu bağrına basıp koklamasını beklerken bunların hiç biri ile karşılaşamadılar.

3.6 Asanbek Stamov’un Hikâyesinde “Yetim” Arketipi

3.6.1 Mektep

Kırgız edebiyatının kuruluş yıllarında 1938 yılında dünyaya gelen önemli bir yazar Asanbek Stamov, öğretmenliğin yanında radyo muhabiri ve Kırgız kültür bakan vekili gibi birçok önemli işte bulunmuştur. Edebiyat dünyasına 1960’larda ilk hikâyesi olan “Tanışuu” adlı hikâyesiyle girmiştir. Daha sonra birçok hikâye yazmıştır. 1975 yılında yazdığı uzun hikâyeyle Lenin ödülünü kazanan yazar, aynı zamanda Kırgız Yazarlar Birliği üyesidir. Bu başarılarının yanında ayrıca Kırgız Halk Yazarı unvanını da kazanmıştır. Dönemin sosyal konularına değenen yazar ikinci dünya savaşı dolayısıyla anne ve babasız kalan çocuklara da eserlerinde yer vermiştir. Yazar kendisi yetim olmasa da çevresindeki ve gördüklerinden etkilenecek bu önemli konuya değinmiştir. Yazarın “Mektep” hikâyesi arketipsel eleştiri kuramıyla ele alınmıştır. Hikâyedeki yetim arketipinin tezahürleri incelenmiştir.

Hikâye başkahramanı Bolot sekiz yaşlarında yetim bir çocuktur. Babası ve annesi savaş yüzünden ölmüş olan Bolot’a anneannesi ve dedesi bakmaya başlamıştır. Oğlunun ve gelinin ölüm haberinden kısa süre sonra dede hayata gözlerini yummuştur. Hayatta anneanne ve torun tek başlarına kalmıştır. Bolot’un üzerine titreyen anneanne onu kendinden daha fazla düşünmektedir. Varı yoğu bir tek torunu vardır. Bolot’un yaşı itibari ile anne baba nerede? Sorgulamaları pek olmamıştır. Anneannesine anne diyen Bolot kendi anne ve babasının öldüğünü bilmiyordu. Anneannesi ona okumak için Moskova’da olduklarını söyler ve buna inanırdı. Bir

gün komşu evinde gerçekleri öğrenir ve çok üzülür. Bu üzüntüyü üzmemek için anneannesine pek yansıtmak istemez. Anne babasının cennette olduğunu düşünen çocuk cennete gitmek ister. Cennette anne ve babası ile okula gideceğini düşünür. Çocuk masum ve saf düşüncelere sahiptir. Anneannesini çok sever ve anneanne onun için hayata bağlanma sebebidir.

“Mektep” adlı hikâyede yazar okuyucusuna vermek istediği duyguları samimi bir şekilde vermiştir. Sekiz yaşlarında olan Bolot toplu ve esmer bir çocuktur. Anneanesi ile birlikte güzel bir köyde yaşamaktadır. “Annesi Saykal ile yaşıyordu. Aslında Saykal onun anneanesiydi ancak ona anne derdi” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.227). Anneanneye anne demesi onu ne kadar çok sevdiğini anne yerine koyduğunu gösterir. Hayatta anne ve baba şefkati görememiş çocuk bu eksikliği yaşar fakat anneanesi bu eksikliği sevgisi ile gidermeye çalışmıştır. Anne rolünü üstlenen anneanne yetim çocuğu hayata bağlamıştır. Bolot’un az da olsa bir agresif yönü vardır. Arkadaşları ile oynarken şaka olsun diye kavga çıkararak arkadaşlarını gücendirir fakat ardından özür dilemese de gönüllerini almasını da bilir. Arkadaşlarını her ne kadar üzse de onlar Bolot’a her zaman saygı duyarlar. Anne babadan mahrum büyüyen çocuklar saldırgan tavırlar sergileyebilirler.

Bolot’un hayvanlarla da arası iyidir. Onların hem inek hem de köpek vardır. Özellikle köpeği Kireşe ile arası çok iyidir. “Köydeki köpeklerden farklı olan Kireşe, Bolot haricindeki çocukların kendisiyle oynamasından hiç hoşlanmaz, onların elinden ekmek bile almazdı. Uyurken Bolot’un burnuna ot sokmasına sinirlenmez, bunun Bolot olduğunu hisseder sadece başını sallayarak aksırır ve tekrar yatardı” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.228). Erkek temelli arketiplerden Kutsal Çocuk Arketipi özelliği olan hayvanlarla iyi anlaşma özelliği örnek verilebilir. İnek ve köpek ile olan sevgi bağı bunu açık bir şekilde gösterir. “Kutsal Çocuk, Kral’ın öncüsü olan arketiptir. Mitolojik metinlerde bir enstrüman çalarak hayvanları bir araya toplayan bir figür olarak görülebilir. Etrafında toplanan hayvanlar bir uyum içerisinde hareket etmektedir. Farklılıklar yok olmaktadır” (Moore, Douglas, 1995, s.17). Köpek figürü arketip incelemesine göre koruyan, kollayan, güven veren anlamlara gelmektedir. Jobs’a göre köpek eşlik etmeyi, korumayı, meyletmeyi simgeler. Ayrıca soyu kurtlara ve çakallara dayandığı için düşük seviyeli yaşam formudur. Rüyalardaki

anlamları arasında sadık sevgili ya da dost anlamı vardır (Jobes, 1962, s.456). Bolot'a köpek sakinliği ile yoldaş, dost olmuştur.

Bolot kişilik olarak hırslı ve istediğini elde etmek isteyen bir çocuktur. Arkadaşının aşık kemiğini çok beğenir ve arkadaşı kalem karşılığında ona verebileceğini söyler. Fakat kalemini de vermek istemez. “Bir keresinde Bolot Töröbek’in evinin yanından geçerken pencerenin dibinde bu aşığı bulup aldı ve nasıl olsa ben bunu çalmıyorum diye düşünüp kendini avuttu” (Söylemez, Aşlar,2009, s.229). Bolot çocukça düşünerek hırsızlık yapmadığını düşünmek ister fakat arkadaşı elinde aşık kemiğini görüp tanıyacağını düşününce de endişelenir. Yetim olduğu için saldırgan tavırlar sergiler. Çocukluk dönemlerinde aile eksikliği yaşayan çocuklarda saldırgan davranışlar gözlenmektedir.

Bir gün annesi komşuya gidip ekmek mayası almasını ister. Komşudayken “Kimin çocuğusun?” sorusundan bir sohbet açılır. Komşu babasının üniversiteden arkadaşıdır. Komşu amca babası ile anılarını anlatır. “Kerimbek 1943’te askere alınmış. O cepheyle bile mektup yazıyordu. İşte o 1944 senesinin sonlarında bir mektup aldım. O, Kerimbek’in son mektubu oldu. Bolot adlı bir çocuğu olduğunu, eşi Sayra’nın doğum yaptıktan sonra şikâyet ederek savaşa gittiğini anlatmış” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.230). Bolot babasının savaşa gittiğini hiç bilmiyordu. Her öğrendiği yeni bilgi onu üzüyordu. Savaş kavramına uzak olan çocuk anlatılanlar karşısında korkuyor onu derinden düşündürüyordu. Kerimbek son mektubunda “Düşmanın işkenceleri sınırsız. Düşmandan temizlenen bir köyde ateşte yakılıp öldürülen insanların vücutlarını bulduk. Onların arasında üç aylık çocuklarda varmış. Zavallı bebekler nedense benim Bolot’umu andırıyor” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.231) yazmıştı. Küçük çocukların öldürülmesi, savaşın varlığı üzerinde derin etkiler bırakmıştı. Ardından komşu amca gazetede bir makale yayınlandığını ve Kerimbek ve Sayra’nın ölüm haberinin yazdığını söyler. Kısa bir sessizlik sonrası Ceniş anne “Alman asla iyilik görmesin. Kerimbek ve Sayra o felaketin kurbanlarındandır. Onlar dünyadan pek bir şey görmeden ayrıldılar. Onlar Tanrı’nın sevdiği şehitlerdir. Toprakları bol olsun” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.231) der.

En son duydukları karşısında dehşete düşen Bolot kalbi ağrır hüngür hüngür ağlayarak evden kaçır. Hani babam annem Moskova’da okuyorlardı diyerek içinden geçirir, gerçekleri öğrendiği için de çok kötü olmuştu. Anneannesine gidip sormak istedi fakat onu üzmemek istemedi. “Kalbini sıkan hasret sebebiyle hıçkırır hıçkırır ağlamak istiyordu, fakat ağlamadı. Zira son günlerde Saykal annenin rahatsız olduğunu hissediyor, onu üzmemeye gayret ediyor, ona acıyordu. Bolot ağlasaydı annesi de ağlardı” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.234). Anneanesi onu çok seviyor ve onun iyiliğini düşünüyordu. Onu hayata bağlayan anneanne Büyük anne arketipinin görüngüsüdür. “Yaşlı Bilge arketipi erkeksi özellikleriyle Yaşlı Bilge Adam arketipinin karşılığı kadınsı yanıyla “büyük anne” (Manga Mater) arketipidir. O, eski kişiliğin bitip yeni kişiliğin ortaya çıkmasını temsil eden ölüm ve yeniden doğuş teması ile aşkın ve sevginin kaynağı “Büyük Anne” arketipi olarak görülür” (Jacobi, 2002, s.168). Koruyup kollayan, yol gösteren, akıl verendir.

Anneanesi ile konuşurken Almanların, kötü insanların, hırsızlık yapanların cehenneme gideceğini, günahsız olan kişilerin ve savaşta şehit olanların cennete gideceğini öğrenir. Babasının ve annesinin cennette olduğunu düşünen Bolot cennete gitmek ister. “Anne cennet ile cehennem denen şeyler nerede? Onlar o kadar uzak mı?” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.233). Fakat cennete nasıl gidileceğini nerede olduğunu da bilmeyen kahraman yine soru sorar ve kimsenin nerede ve nasıl gidildiğini bilmediğini sadece Tanrı’nın bildiğini öğrenir.

Bolot ve arkadaşları bu sene okula başlayacaklardır. Arkadaşı heyecanla Bolot’a öğretmen geldi seni Dağ Mühendisi olarak yazdırdım diyerek konuşmasına devam eder. Bolot okula gitmek istemediğini söyler. Arkadaşı tamam o zaman başka bölüme yazdırırız seni diye konuşmasına devam ederken Bolot ile şöyle bir konuşma geçer. “Hayır, babam ile birlikte orada okumak isterim. Garip, o ölmüştü ki. Ölmüş kişi ile birlikte okunur mu? O cennette. Cennete gidip okunulmaz mı? Sen de bugün bir tuhafısın! Nasıl cennete gidip okuyacaksın?” (Söylemez, Aşlar, 2009, s.240). Yetim sorunlarla başa çıkma yolu olarak bu çözümü bulmuştur. Çocuk acılarıyla tanışıp bunların üstesinden gelmeye çalışır. Bu yönü ile savaşçı arketipi özelliği taşımaktadır. “Savaşçı çilecidir. İnsanüstü değerlere ulaşabilmek için birçok manevi acıya dayanıp kendini eğitir” (Moore, Douglas, 1995, s.92). Anne ve babasız olan

çocuk bu acıyı dindirmek için çözümlerini cennete gitmekte bulur. Çocuk savaşçı ve yetim arketipleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bakıma muhtaç olan çocuk kendi benliğini ortaya koyabilmesi için acılarla baş etmeye çalışması gerekir. Anne ve babasının öldüğünü öğrenen çocukta psikolojik olarak travmalar oluşur. Cennete gitmek istemesi, okulu orada ailesi ile okumak istemesi birer travmadır.

SONUÇ

“Edebiyat devrin aynasıdır” sözünden hareketle Kırgız edebiyatındaki yaşanan siyasi olaylar, baskılar ve savaş dönemindeki yaşanan olaylar edebiyata yansımıştır. Edebiyat, insanlığın hafızasının oluşumunu sağlar. Kırgız edebiyatının oluşumu da zorlu süreçlerden geçerek insanların hafızasında yer etmiştir. Bu çalışmada ele aldığımız hikâyeler Kırgız edebiyatındaki siyasi olayların, baskıların ve rejimin çatısı altında oluşturulmuştur. Ele alıp incelediğimiz hikâyelerin yazarları da bu durumlardan etkilenmişlerdir. Bu yazarların kendileri de birer yetim kişilerdir. Bu yazarlar hayatın gerçeğini eserlerine yansıtılmışlardır. Yazarların eserleri hayal dünyasından değil yaşamın ta kendisindedir.

Sovyet dönemindeki yazılan Kırgız hikâyelerindeki yetimler arketipsel eleştiri yöntemiyle tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın sınırları olarak Türkiye Türkçesi’ne aktarılan on altı adet hikâye ele alınmıştır. Bu hikâyelerdeki olay örgüsünün aksine kahramanların yaşadığı psikolojik durum ve kahramana yardımcı olan ya da karşısında duran kahramanlar ele alınarak yorumlanmıştır. Yazarların eserlerindeki şahıs kadrosundan hareketle gölge, anima-animus, persona gibi temel arketiplerden yola çıkarak yetim kahramanın ruhsal durumu ve yetimliğin verdiği güçlükler yetim arketipi bağlamında ele alınmıştır. Cengiz Aytmatov’un hikâyelerine baktığımızda yıllarca babasını arayan yazar eserlerinde bunu gözler önüne sermiştir. Yazarın, *Asker Çocuğu*, *Sultanmurat*, *İlk Öğretmen* eserlerinde geçen yetim çocuklar daha çok savaş döneminde yetim kalmışlardır. Bu eserlerdeki yetim çocukları koruyup kollayan anneleri ya da onların yanında olarak onlara destek veren norm karakterleri olmuştur. İyi anne arketipi çocukların yanında olarak onların hayata tutunmasını sağlamışlardır. Bu yetim çocuklar, kutsal çocuk, ödipal çocuk, yaşlı bilge ve savaşçı arketipi özelliklerini gösterir. Bu arketipik unsurlar çözümlenerek yazarın daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

Tölögön Kasımbekov’un hikâyelerinde de birçok yetim kahramanlar yer almaktadır. Yazarın yetim olması ve bu yetimliğin psikolojisini iyi bilen yazar eserlerinde de bu psikolojik durumu iyi işlemiştir. Yazarın, *Yetim*, *Anne*, *Memleket*, *Keder* ve *Çılmayranın Yakasında* hikâyelerindeki yetim çocukların yaşadığı psikolojik

durumları, hayat mücadeleleri ve kendi benliklerini oluşturmadaki sıkıntılar arketipsel eleştiri metodu ile incelenmiştir. Bu hikâyelerdeki yetim kişinin yanında yer alan kişiler ve onlara eziyet ederek karşısında duran şahıslar bağlamında ele alınmıştır. Yetim kişinin yanında yer alarak ona yol gösteren dokuyucu ana, yaşlı bilge, iyi anne arketipleri özellikleri taşır. Yetimin karşısında duran kişiler ise kötü anne, üvey anne arketipleridir. Yetim kişinin kendi oluşumunu gerçekleştirirken savaşı ve kahraman özellikleri de göstermiştir.

Öskön Danikeyev'in eserlerine baktığımızda yazar daha çok eserlerinde gerçek yaşamdan olayları anlatmıştır. Yazarın eserlerindeki kahramanlar gerçekte etrafında olan ve hayattan seçilmiş kişilerdir. Hikâyelerindeki kahramanlarının çoğu yetimdir. Çünkü yazar da yetim olarak zor zamanlar yaşamıştır. Yazarın, *Kızın Sırrı*, *Anne Şefkati*, *Küçük Komuzcu* ve *Masum Düşünce* öykülerinde yetim konusu yer almaktadır. Yazarın hikâyelerindeki yetim kahramanlara zor anlar yaşatarak yetimliğin zorluğunu hissettiren üvey anne, kötü anne gibi arketipler yer almıştır. Bu kötücül arketipler kahramanın karşısında durarak kart karakter özelliği taşımaktadır. İyi arketiplerden anne, âşık, bilge gibi arketipler karşımıza çıkmaktadır. Bu arketiplerden başka kahramanın gösterdiği mücadelede onun gösterdiği savaşı, kahraman gibi arketipler tespit edilmiştir.

Ele aldığımız diğer hikâyelerden Aşım Çakıpbekov'un, *Biz Babasız Büyüdük* hikâyesi ikinci dünya savaşı yıllarında yetim kalan çocukların yaşam zorluklarını ele almıştır. Bu eserde kahramanın hayatını zorlaştıran ve umutlarını söndüren kötücül özellik taşıyan savaş arketipini tespit ettik. Savaş sonucu yetim kalan ve yetimliğin zorluğuna karşı rüya kahramanı ayakta tutmuştur. Kasımalı Bayalınov'un *Acar* hikâyesinde yine savaş ve baskı sonucu oluşan ürkün hadisesini bizlere hatırlatmıştır. Başkahraman Acar'ın önce babasızlığı ve daha sonra annesini kaybetmesiyle hayatta tutunacağı dalın kalmadığı için yolculuğu bitmiştir. Kahramandan kaynaklanmayan bu bitiş kader arketipi ile ele alınmıştır. Kahramanın savaşı özelliği onun hayata tutunmasındaki çabasına yetmediğini ele almıştır.

Sonuç olarak ele aldığımız eserlerdeki arketipsel unsurlara dikkat ederek okuduğumuzda bizlerin insani özüne dokunan olayları görebiliriz. Yetim kalan

çocukların verdikleri hayat mücadelelerinde onlara yol gösteren, bakımlarını üstlenen, hayata tutunmalarını sağlayan kişiler ve onları bu zorlu hayatlarında desteklemeyen, kötü davranan, aşağılayıp hor gören karakterler tespit edilip hikâyeler arketipsel eleştiri ile incelenmiştir.

KAYNAKLAR

- Adler, A. (2010). *İnsan doğasını anlamak*. (Çev. Deniz Başkaya). İlyâ Yayınevi.
- Akmatova, Ö. A. (2017). *Cengiz Aytmatov'un Kırgızca hikâyelerinde söz dizimi*. [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- AL, H. İ.(2017). *Arketip kuramı ve Cengiz Aytmatov'un sanat eserleri*. [Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Alberini, F. (1990). *Âşık olma ve aşk*. (Çev. Gül Çetiner). Düzlem Yayınları.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve devletin ideoloji aygıtları*.(Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altıok, E. (2018). *Öskön Danikeyev'in hikâyelerinde yapı ve izlek*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ardahan Üniversitesi.
- Artıkbayev, K. (1982). *Kırgız sovet adabiyatının tarihi*. Mektep Basması.
- Aşlar, H. (2013). Kırgız Öykücülüğünün Doğuşu ve İkinci Dünya Savaşı'na Kadar Tarihi Seyri Üzerine Bir Edebi Tenkit. *Hece Öykü*, S.57, s.67-75.
- Atalay, H. (2011). Aşk Acısına Dipnotlar. *Psikeart*, S.18, Temmuz-Ağustos s.20.
- Aytmatov, C. – Şahanov M. (2000). *Kuz başındaki avcının çığlığı "yüzyılların kavşağındaki sırdaşlık*. Tolkun Yayınları.
- Aytmatov, C. (1983), *Bütün eserleri*. (erken gelen turnalar, fujiyama, deniz kıyısında koşan alaköpek). (Çev. Mehmet Özgül). Cem Yayınevi.
- Aytmatov, C. (2015), *beyaz gemi*. (Çev. Refik Özdek). Ötüken Yayınevi.
- Aytmatov, C. (2017). *Kızıl elma, oğulla buluşma, beyaz yağmur, asker çocuğu, deve gözü*. (19. bs.). (Çev, R. Özdek). Ötüken Yayınevi.
- Aytmatov, C. (2018). *İlk öğretmenim*. (Çev. Mehmet Özgül). Nora Kitap.
- Azap, S. (2017). *Tölögön Kasımbekov, insan ve eser*. Bengü Yayınları.
- Bahadır, A. (2010). *Jung ve din*. İkinci Baskı. İz Yayınları.

- Bakırcıoğlu, R. (2006). *Ansiklopedik psikoloji sözlüğü*. Anı Yayınları.
- Bertrand. A. (2001). *Ahlak felsefesi*. (Çev Zeki, S.). Akçağ Yayınları.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji sözlüğü*. Bilim Sanat
- Cakıpbekov, A. (2009), *Biz babasız büyüdük*. (Çev. Orhan Söylemez-Kemal Göz). Bengü Yayınları.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (Çev. S. Gürses). Kabalcı Yayınları.
- Çetin, İ. (2007). Türk kültüründe bab (baba)/ ata geleneği. *Milli Folklor*, 19, s.70-71
- Çorotegin, T. (2002). *Kırgızistan Cumhuriyeti, Türkler. c,19*, Yeni Türkiye Yayınları.
- Danıkeyev. Ö. (2021). *Kızın sırrı (bütün hikâyeleri)*. (Çev. Samet Azap-Emrah Altıok). Bengü Yayınları.
- Delaney, C. (2001). *Tohum ve toprak*. (Çev. S. Somuncuoğlu ve A. Bora). İletişim Yayınları.
- Dıykanbayeva, M. (2014). 1916 Yılındaki Kırgız millî mücadelesi: “ürkün”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3/3, s. 112-126.
- Dökmen, Ü. (1983). Pinokyo'nun arketipler ve ana-baba- çocuk ilişkileri açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.16, s.390.
- Duane P. Schultz ve Sdney E. Schultz. (2007). *Modern psikoloji tarihi*. (Çev. Y. Aslay). Kaknüs.
- Durmuş, G. (2015). “Kahramanın sonsuz yolculuğu” bağlamında ferhat ile şirin halk hikâyesi. *SOBİDER*, 3, s.128-137.
- Ege, F. (2016). *Masallarda bilincin dönüşümü ve dönüştürülmesi*. Kültür Ajans Tanıtım ve Organizasyon Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2006). *Küçük adam, orhan kemal'in romanlarında yapı ve izlek*. Öykü Yayınları.
- Ergin, M. (2016). *Dede korkut kitabı (Cilt: I-II)*. Türk Dil Kurumu.
- Evole, J.-Guenon, R. (2003). *Savaş metafiziği ve sembolik silahlar*. (Çev. Atilla Ataman, Prof Dr. Mustafa Tahralı, İsmail Taşpınar). İnsan Yayınları.

- Fedakâr, P. (2014). Besleyen mi, öldüren mi: Türk mitik tasavvurunda anne arketipinin antropomorfik görünümleri. *Milli Folklor*. S.103, s.5-19.
- Fordham, F. (2015). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (Çev. Aslan Yalçiner). Say Yayınları
- Fordham, F.(2011). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (Çev. Aslan Yalçiner). Sekizinci Baskı, Say Yayınları.
- Frank, J. (1968). The role of hopein psychotherapy, *International Journal of Psychiatry*. 5/5, s.383-395.
- Freud, S. (1996). *Düşlerin yorumu I*. (Çev: Emre Kapkın). 2.Basım, Payel Yayınları.
- Freud, S. (1999). *Sanat ve edebiyat*. Payel Yayınları.
- Freud, S. (2012). *Beş konferans ve psikanalize toplu bakış*. (Çev. Kâmuran Şipal). 2. Baskı, Cem Yayınevi
- From, E. (2007). *Sevme sanatı*. (Çev. Özden Saatçi-Karadana). İzmir: İlya Yayınları.
- Fromm, E. (1992). *Rüyalar, masallar, mitoslar*. (Çev. Aydın Arıtan; Kaan H. Ökten). Arıtan Yayınevi.
- Fromm, E.(1993). *Erdem ve mutluluk*. (Çev. Ayda Yörükân). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Frye, N. (2015). *Eleştirinin anatomisi*. (Çev. Hande Koçak). Ayrıntı Yayınları.
- Gasset, J. O. Y. (1996). *Sevgi üstüne*.(Çev. Yurdanur Salman).Yapı Kredi Yayınları.
- Geçtan, E. (2012). *Psikanaliz ve sonrası*. Metis Yayınları.
- Gençtan, E.(1984). *İnsan olmak varoluşun bireysel ve toplumsal anlamı*. Adam Yayınları.
- Gilchrist, C. (1993). *Dokuzlar çemberi*. (Çev. Şen Süer Kaya). Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Gruen, A. (2005). *İçimizdeki yabancı nefretin kökenleri, yabancı olana nefret ve sonuçları*. (Çev: İlknur Ilgan). Çitlembik Yayınları.
- Henderson, J. L. (2009). *Modern insan ve mitler, insan ve sembolleri*. Okuyan Us Yayınları.

- Horney, K. (1993). *Nevrozlar ve insan gelişimi öz gerçekleştirme kavgası*. (Çev. Selçuk Budak). Öteki Yayınevi.
- Indick, W. (2011). *Senaryo yazarları için psikoloji*. (Çev. Ertan Yılmaz & Yeliz Karaarslan). Agora Kitaplığı.
- İsmailova, Z. – Altay, Y. (2020). Aşım Cakıpbekov'un "Biz Babasız Büyüdük" çocuk hikâyesi ve II. dünya savaşı dönemi Kırgızistan'ında olmak. *Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, S.1, s.28-39*.
- Jacobi, J.- Jung, C.G. (2002). *Jung psikolojisi*. (Çev. Mehmet Arap). İlhan Yayınları.
- Jobes, G. (1962). Dictionary of mythology, *Folklore and Symbols. Volume 1*, New York: The Scarecrow Press.
- Jung, C. G. (2014). *Dört arketip*. (Çev. İhsan Kırımlı). Sayfa Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji*. (Çev.: Ender Gürol). Payel Yayınları,
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve sembolleri*. (Çev. Ali Nahit Babaoğlu). Okyanus Yayınları.
- Jung, C. G. (2013). *İnsan ruhuna yöneliş*. (Çev. Engin Büyükinal). Say Yayınları
- Jung, C. G. (2015). *Dört arketip*. (Yay. Haz. M. B. Saydam). Metis.
- Jung, Carl G., (2003), *Dört arketip*. (Çev.: Zehra A. Yılmaz). Metis Yayınları.
- Kabaklı Ç. (2008). *Türk töresinde kadın ve aile*. IQ Kültür Sanat.
- Kantarcıoğlu, S. (2009). *Edebiyat akımları: platon'dan derrida'ya*. Paradigma Yayıncılık.
- Kaplan, M. (2016). *Hikâye tahlilleri*. Dergah Yayınları.
- Kasimbekov, T. (2019). *İnsan olmak istiyorum (bütün hikâyeleri)*. (Çev. Samet Azap). Bengü Yayınları.
- Kaufmann, W. (2001). *Dostoyevski'den sartre'a varoluşçuluk*. (Çev. Akşit Göktürk). YKY.
- Kayaokay, İ. (2014). Fuzuli'nin leyla ile mecnun mesnevisinin arketipsel sembolizm bağlamında çözümlenmesi. *Asos Journal, S.7, s. 337-351*.

- Koçak, A. - Gürçay, S. (2017). Altın beşik efsanesinin yüce ana ekseninde göstergebilimsel incelenmesi. *Karen*, 3/3, s.1-16.
- Kolcu, A. İ.(2006). *Çağdaş Türk dünyası edebiyatı*. Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, R. (1996). *Sabahattin ali insan ve eser*. YKY Yayınları
- Korkmaz, R. (2008). *Aytmatov anlatılarında ötekileşme sorunu ve kendine dönüş izlekleri*. Grafiker Yayıncılık.
- Korkmaz, R. (2015a). *Çıldır folklor ve etnoğrafyası*. Karadeniz Dergi Yayınları.
- Korkmaz, R. –Nakipler, D. N. (2009). *Toprak ana'da mekân- insan ilişkisi*. Cengiz Aytmatov, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kundera, M. (2009). *Roman sanatı*. (Çev. Aysel Bora). Can Yayınları.
- Mannoni, O. (1992). *Freud*. (Çev. Veysel Atayman, Turgay Kurultay). Alan Yayıncılık,
- Mascetti, M. D. (2009). *İçimizdeki tanrıça – kadınlığın mitolojisi*. (Çev. Belkıs Çorakçı). Doğan Kitap.
- Moore, R. ve Douglas G. (1995). *Olgun erkeklik arketipleri yeniden keşfediliyor – kral, savaştı, büyücü, âşık*. (Çev. Fatma Zengin). Sistem Yayıncılık.
- Moran, B. (2002). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Moran, B.(2018). *Edebiyat kurumları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Önal, M. (1999). *En uzun asrın hikâyesi- yeni Türk edebiyatına teorik bir yaklaşım*. Akçağ Yayınları.
- Özgen, N. (2014). *20. yüzyılın ilk yarısında (1900-1950) Kırgız edebiyat tarihi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pearson, C. S. (2003). *İçimizdeki kahraman*. (Çev. Semra Ayanbaşı). Akaşa Yayınları.
- Pearson, C. S. (2010). *İçimizdeki kahraman*. (Çev. Semra Ayanbaşı). Akaşa Yayınları.
- Reyhanoğulları, G. (2013). Toprak ana romanında otobiyografik bellek'in sunumu ve hatıraların duygusal aritmetiği. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları (Modern Turkish Literature Researches)*, S.10, Temmuz –Aralık, s.195.

- Sadıkov, A. – Asanaliyev, K. (1990). *Kırgız Sovet adabiyatının tarihi 2*. Bişkek Basması.
- Sambur, B. (2005). *Bireyselleşme yolu – Jung'un psikoloji teorisi*. Elis Yayınları.
- Söylemez, O- Aşlar, H. (2009). *Çağdaş Kırgız hikâyeleri antolojisi*. Salkım Söğüt Yayınları.
- Söylemez, O. (2002). *Cengiz Aytmatov hayatı ve eserleri üzerine incelemeler*. Karam Yayınları.
- Söylemez, O. –Azap, S. (2016). *Türk dünyası edebiyatları hikâye çözümlemeleri*. Kesit Yayınları.
- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi*. (Çev. Y. Aslay). Kaknüs.
- Şahin, V. (2009). *Aytmatov'un beyaz gemi romanında ötelerin çağrısı ve kaçış*. Cengiz Aytmatov, (Editör Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şahin, V. (2010). Dede korkut hikâyelerinde iyilik imgesinin görüntü seviyeleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 29, s. 43-54.
- Tezcan, M. (2000). *Türk ailesi antropolojisi*. İmge.
- Turdugolava, D. (2011). Cetim bolup cetilgen tölögön kasımbekov. *Erkin Too*, s.10.
- Turgut, M. (Ed.). (2010). *Türkiye'de aile değerleri araştırması*. Manas.
- Türk Dil Kurumu. (1998). Türkçe sözlük. *Cilt: I-II*, Türk Tarih Kurumu.
- Ukray, M. (2016). *Jung psikolojisi -tüm çalışmaları & freud'la karşılaştırmalı*. Yason Yayıncılık.
- Vogler, C. (2012). *Yazarın yolculuğu*. (Çev. Kenan Şahin). Okuyan Us Yayınları.
- Wellek, R ve Warren, A (2013). *Edebiyat teorisi*. (Çev: Ömer Faruk Huyugüzel). İstanbul: Dergâh Yayınları.